

Improving Organizational Effectiveness in Manufacturing

A study of selected manufacturing plant in Durban, South Africa

Anathi Sokhetye

Summary

Improving organizational effectiveness in Manufacturing plants has become important constantly going back to the drawing board to observe how to measure effectiveness to manufacturing to achieve results based on organizational goals, is it therefore important to be aware of challenges in organizational effectiveness which employees may face because employees are the heart of the manufacturing plant a product goes from being a raw material to a finished good because of employees, The various departments can always review these measures to help the manufacturing company achieve the organizational objectives it has set out to achieve results that will result in organizational effectiveness. The study is relevant for the selected industry sector as there have some studies. which indicate that some manufacturing plants may not be operating at their, optimum on account of the lack of organizational effectiveness, this study will speak to those needs. Findings from the study will be relevant currently as lessons learnt can be applied immediately.

Keywords: effectiveness, manufacturing, improvement

JEL: O14

A gyártás szervezeti hatékonyságának javítása

Összefoglalás

A szervezeti hatékonyság javítása a gyártó üzemekben fontossá vált, hogy megfigyeljük, hogyan mérhető a gyártás hatékonysága a szervezeti célok elérése érdekében. Fontos-e tisztában lenni a szervezeti hatékonysággal kapcsolatos kihívásokkal, amellyel az alkalmazottak szembesülhetnek. A különböző részlegek bármikor felülvizsgálhatják ezeket az intézkedéseket, hogy segítsenek a vállalat számára elérni a szervezeti célokat, amelyek szervezeti hatékonyságot eredményeznek. Emellett cél, hogy mérjék a szervezeti hatékonyságot úgy, hogy minimális erőforrást, időt és pénzt használják fel a munka lehetőség szerinti elvégzésére. A tanulmány egy kiválasztott iparágra vonatkozik, korábbi tanulmányokon alapszik, amelyek azt jelzik, hogy egyes gyártóüzemek a szervezeti hatékonyság és hatékonyság hiánya miatt nem a saját optimális működésükön működnek. A tanulmány megállapításai jelenleg is relevánsak.

Kulcsszavak: hatékonyság, vállalat, fejlesztés

JEL: O14

Introduction

For the past 30 years, researchers have been interested in organizational success (Cho, 2018; Cshindler, 2017). It refers to how well an organization accomplishes its objectives and missions (Cho, 2018). In Durban, South Africa manufacturing firms use effective manufacturing to make a concerted and deliberate effort to ensure that all the organization's interrelated pieces are strategically aligned to fulfill the mission and goals, Considering the necessity of increasing organizational productivity in practice, a significant amount of research has been conducted, several factors influence organizational effectiveness, including:

- difficulties identifying factors that affect organizational effectiveness
- how management addresses organizational effectiveness to employees
- how employees define organizational effectiveness
- current organizational effectiveness practices

Even though most academics are dedicated to uncovering what aspects may influence organizational effectiveness, there is little research on the effects of improving manufacturing on the effectiveness process. This statements are valid for agriculture, as well (Székács et al., 2020). There is only a rudimentary understanding of how a complex of elements and processes interact to enhance or inhibit organizational effectiveness (Balcsók et al., 2006, Papadimitriou, 2019).

Among the various because organizational effectiveness frequently interferes with individual and organizational performance, it has been recommended as a significant component that impacts organizational success (Barney, 2010).

Organizational effectiveness and performance are two notions that are inextricably related (Papadimitriou, 2019) this is because organizational effectiveness and organizational performance are frequently used interchangeably, one of the most widely used concepts of organizational effectiveness is a perfect match for organizational performance. In other words, organizational effectiveness refers to how well an organization or institution can achieve its aims and objectives; in other words, the two terms typically have same definition and basic concepts, because in Durban, South Africa manufacturing is such a fast-paced industry employees are expected to complete their work duties as quickly as feasible to boost organizational performance and effectiveness. Workplace training and ongoing improvement are now seen as essential for a company's competitiveness (Papadimitriou, 2019), most organizational effectiveness academics agreed that organizational effectiveness is a key factor in manufacturing success.

Theoretical framework

The study will contribute to the body of knowledge on based practices and models that can be used to enhance organizational effectiveness and efficiency in the selected industry sector. Manufacturing plants will be able to use knowledge, from the findings to address effectiveness challenges they may face from time to time. This will help mitigate against losses suffered on account of the lack of effectiveness of the entity, lastly, improved effectiveness will positively impact the triple bottom lines that will, in turn, contribute to the growth of the local GDP (Gross domestic product). The South African manufacturing industry makes a noticeable contribution to the country's economy, the South African manufacturing industry is currently characterized by significant numbers of unskilled and semi-skilled workers (Overview, 2019).

Kwa Zulu-Natal is a province in South Africa it has the country's second-largest economy, it contributes approximately 16% of the country's GDP (Gross Domestic Product), manufacturing, trade, business services, and transportation are the province's major and fastest-growing industries (Overview, 2019).

Manufacturing's plants in Durban Kwa Zulu Natal are evolving quicker than ever been before, due to customer orders that must be met, increased need of unskilled & semi-skilled employees, and management, however, there is room to improve organizational effectiveness in the selected industry sector because of how fast paced to meet demand it is, this can be done by measuring organizational effectiveness in the major departments such as human resources department, purchasing, finance and quality management department, to determine the factors that matter to employees regarding organizational effectiveness.

This paper will be measuring how each department is effective towards improving organizational effectiveness, organizational effectiveness is increasingly being used as a metric for determining a company's performance, the term "organizational effectiveness" refers to how well an organization accomplishes its objectives. organizational effectiveness leaders develop clear objectives for their people and outline strategies for achieving those objectives, at times it may be addressing a strategic issue (Cho, 2018).

Research objectives:

- O1: To identify factors that contribute to organizational effectiveness
- O2: To determine the role of management in organizational effectiveness
- O3: To determine factors that matter to employees regarding organizational effectiveness

Research questions:

- Q1: What are the factors that contribute to organizational effectiveness?
- Q2: What is the role of management in organizational effectiveness?
- Q3: What are the factors that matter to employees regarding organizational effectiveness?

Materials and Methods

This will be an exploratory quantitative study (Papadimitriou, 2019) according to (Papadimitriou, 2019), exploratory research can be used to determine the extent of a problem, this is suitable for this study as it will enable a better understanding of the issue surrounding organizational effectiveness in the selected industry sector.

The quantitative nature will allow the researcher to probe the subject with more depth by use of close ended questions, according to (Cho, 2018) quantitative data is rich and consists of in-depth information presented in the form of numbers, the study will adopt an action research approach as it will be practical in nature, with a view to finding answers to the business problem identified.

According to (Papadimitriou, 2019) action research is hands on and practical (Cshindler, 2017) agree and assert that action research is meant to address complex and practical problems, the sample will be selected using purposive sampling to ensure reasonable representativeness of the different interest groups within the selected industry sector. Purposive sampling is suited for this study as the sample will be small (Daft, 2015).

Research instrument

A semi-structured questionnaire will be administered using interviews with the selected sample (Cshindler, 2017), the participants will be interviewed through social media platforms which is google forms, and WhatsApp chat platform, the population selected are employees in the manufacturing plant and but due to time constraints, responses will be transcribed in readiness for analysis (Cshindler, 2017).

The study is relevant for the selected industry sector as there have some studies which indicate that some manufacturing plants may not be operating at their, optimum on account of the lack of organizational effectiveness. This study will speak to those needs findings from the study will be relevant currently as lessons learnt can be applied immediately, relevance of study participants will be advised that their responses will remain, confidential and that they will be used for purposes of this study only, their feedback will be anonymous and each of them will be informed that they have the liberty to withdraw from study at any time if they wish to do so they will also and be informed in advance of the reasons for the study to give them the opportunity to decline if they so choose.

Elimination of bias

Whilst a central theme of the research focused on how to improve organizational effectiveness, care was taken not to discriminate against management the decision to include management yielded a more borderer input to the research that was conducted, the management was included simply because they work with employees and supervisors' employees.

Furthermore, the research did not make mention of any other criteria such as race, thereby avoiding such bias. the researcher was also bound by practical constraints, thus could not force participants to answer interview questions and therefore had to rely on their cooperation, respondents who provided the data have been asked whether interpretations of the researcher seem to be representative of their beliefs, other reasons of why the researcher obtained this data were considered and alternative explanations were ruled out.

Results and analysis

Based on the feedback received the following pie chart and paragraphs show the results and their analysis (Figure 1.):

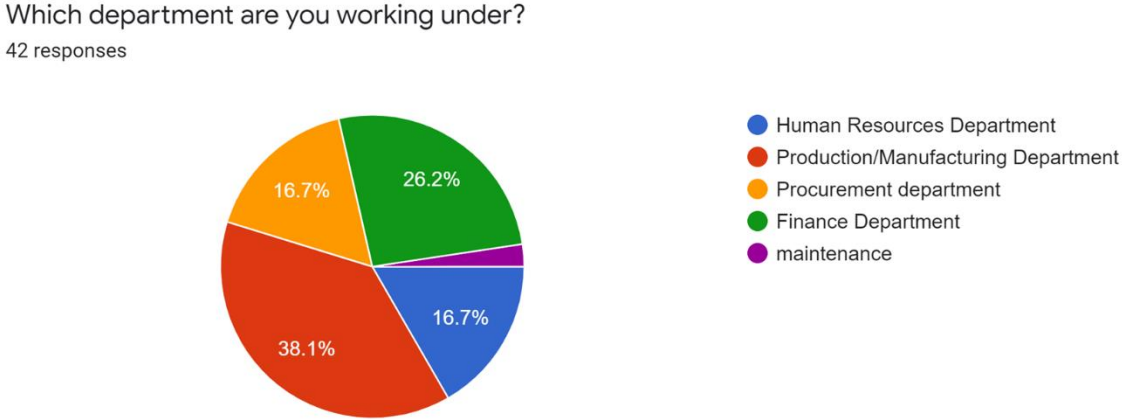

Figure 1: Primary data question from google form
Source: own construction

Based on the pie chart above out of 115 employees only 42 responses from employees were received, this is due to time constraints and availability, 38% of employees are working under the production department, while 26,2% of employees are working in the finance department, and both 16,7% employees are working at the human Resource department and procurement department, this data analysis shows that most employees are employed at the production department, this is interesting due to production department being where the product is manufactured (Figure 2.).

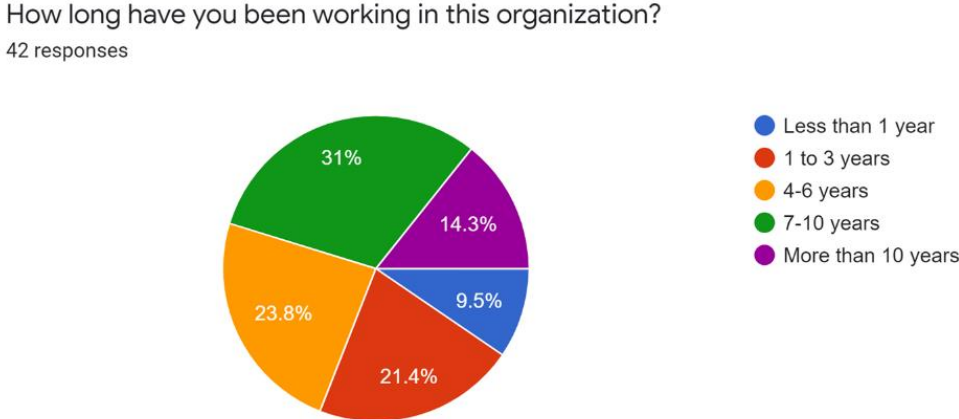

Figure 2: Primary data question from google form
Source: own construction

Based on the feedback on the pie chart above received regarding the question “How long have you been working in this organization?” this is the analysis received.

The workers from Maintenance department have been working in the manufacturing company for over 10 years, followed by the Finance department they have been working at the manufacturing company for 7-10 years, followed by the procurement department they have working at the company for 4-6 years, followed by the production department have been working at the company 1-3 years this is due to the nature of production departments, the workers usually don't work for many years there because of work load and issues which arise and finally, the human resources department has the least amount of percentages of workers who are currently employed under the department at less than a year, this is due to the covid 19 pandemic most of the human resource department employees were released from work.

You as the employee are open to conflict resolution?
42 responses

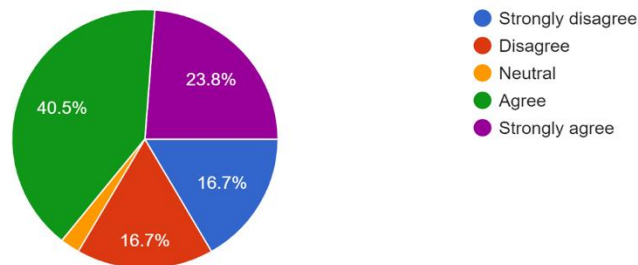

Figure 3: Primary data question from google form

Source: own construction

Based on the feedback on the pie chart above received regarding the question “You as the employee are open to conflict resolution?” this is the analysis received (Figure 3.):

The human resource department 23,8%, strongly disagree with conflict resolution, this is a surprising result because the human resource department in a company is there for the wellbeing of employees, it could also be the department doesn't agree with some management policies put in place, following after the human resource department is the production department they are not of the view of being open to conflict resolution, this could due to the department mostly has most complaints, improving effectiveness and this department is the driving factor for this, the procurement department is neutral to being open to conflict resolution, followed by the finance department agreeing to being open about conflict resolution, and the last one being the maintenance department.

Management Tries to solve issues you have addressed in a timely manner?
42 responses

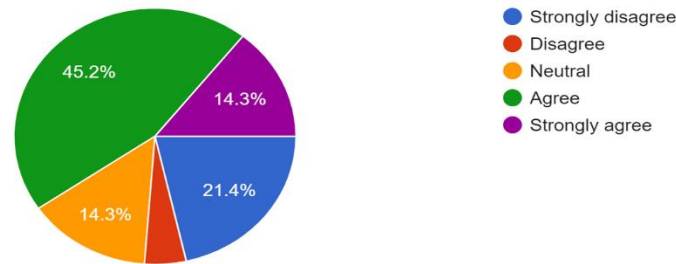

Figure 4: Primary data question from google form

Source: own construction

Based on the feedback on the pie chart above received regarding the question “Management tries to solve issues you have addressed in a timely manner?” this is the analysis received (Figure 4.):

The finance department agrees with the greatest percentage of 45,2% this may be due to the finance department being the most critical department in the company because of the nature of it and the function it plays in the company as a whole, followed by the human resource department 21,4% this may be because the human resource function is to cater for employees wellbeing, and with human resource and trade union working together management may feel some pressure to respond, followed by the procurement & maintenance department with 14,3 % and lastly followed by the production department with 2,4% this may be due to employees in the department being afraid to speak up because of job security.

Conclusions and Recommendations

1. Under the question asked, “How long have you been working in this organization?” this paper recommends employee retention because it isn’t just about limiting the amount of damage that departing employees cause to the organization. employee retention strategies that are successful can boost employee morale, increase connectedness and engagement, and spread pleasant sentiments throughout the organization, and employers have an important role in pushing employees to perform at their best.
2. This paper recommends that managers must know whether their employees are satisfied with their jobs. Managers must ensure that their employees do not feel ignored or underappreciated, employees would be unable to contribute to the organization if this were not the case.
3. This paper recommends that conflict resolution is necessary for improvements in performance, productivity, and motivation more effective management, increased trustworthiness, developing productive working conditions and employee retention, when conflict resolution is solved, there is less stress and absenteeism, communication, teamwork, and performance in the workplace all improve.

4. This paper recommends that the human resources department and the trade union work together and approach management about employees' issues being addressed in a timely manner this can help management find strategies in the management of addressing issues in a timely manner this can help in quickly resolving issues so that employees can work more productively, working productively contributes to effectiveness.

References

- [1.] Balcsók, I. - Dancs, L - Koncz, G (2006): Bridge or iron curtain?: Local Hungarian and Ukrainian perceptions of a new European Union border *Journal Of Borderlands Studies* 20(2)47-66. <https://doi.org/10.1080/08865655.2005.9695643>
- [2.] Barney, A., (2020): *The Good Research Guide: For Small-Scale Social Research Projects*. 4 ed. Moscow: McGraw-Hill Education.
- [3.] Cho, J. (2018): *Social Science Research: Principles, Methods, and Practices*. 3 ed. s.l.: Textbooks Collection
- [4.] Cshindler, C. (2017): *Research Methods and principles*. Pearson education.
- [5.] Daft, M. (2015): *Research Design: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*. *Research Methods*, 12 May, pp. 112-115.
- [6.] Drmahey, M (2019): *Clean practices and methods. how to apply lean methods in organizations*, Volume 2.
- [7.] Llaci, S. (2015): *Business organizations and systems*, s.l.: Mckensey Academy. 210 p.
- [8.] Overview, E. (2019): *Doing Business in Kwa Zulu Natal*, 115 p.
- [9.] Papadimitriou, T. (2019): *Management and organizational effectiveness*, Pearson education., 224 p.
- [10.] Székács, A. - Roszík, - Balázs, K. - Podmaniczky, L. - Ujj, A. (2020): Agroecological initiatives in Hungary and their Central European aspects *International Journal Of Agriculture And Natural Resources* 47(3), 216-234 <https://doi.org/10.7764/ijanr.v47i3.2266>

Author

Anathi Sokhetye

MSc Business Development

Student

Hungarian University of Agriculture and Life Sciences, Karoly Robert Campus

anathimihlalisokhetye@gmail.com

Elvárások a pénzügyi oktatás terén egy primer kutatás tükrében

Baranyi Aranka – Csernák József – Csiszárík-Kocsir Ágnes

Összefoglalás

Magyarországon a 2008-as gazdasági válság hívta fel a figyelmet arra fontos tényre, hogy a helytelen pénzügyi döntések nem csupán az egyén, vagy a háztartás részére hordoz kockázatokat, de aggregálva a veszteségeket az egész nemzetgazdaságra nézve lehetnek következményei egy rossz pénzügyi döntésnek. A pénzügyi-gazdasági válság hatására a korábban euroba, svájci frankban vagy éppen japán jenben eladósodott háztartások hiteleik törlesztőrészeinek megfizetésénél esetenként az eredeti részlethez képest 30-40 százalékkal is többet kellett kifizetniük, miközben sorra veszítették el az emberek a munkahelyüket és kerültek kilátástalan helyzetbe. Utólag visszatekintve is generációs váltás szükséges ahhoz, hogy a rossz tapasztalatokat maguk mögött tudják hagyni az érinett családok. Alig, hogy sikerült több év nehézségének leküzdése után stabil pénzügyi helyzetbe kerülnie a magyar háztartásoknak hamarosan egy addig nem látott helyzettel kellett szembe nézni, ahol már azok a jól megszokott gazdaságirányítási-válságkezelési eszközök melyek régen „csodaszereként” hatottak már nem működtek. 2020 elején néhány hét leforgása alatt megismerkedtünk a pandémia, COVID-19, maszkhasználat, online oktatás, home office és még sorolhatnák más kifejezéseket is melyeket korábban nem ismertünk vagy használtunk mindennapi életünk során. Az alábbi kutatásunkban rövid összefoglalást adunk a hazai gazdaság teljesítményéről, majd ezt követően a háztartások pénzügyi attitűdjéről esik szó, s végül saját kutatásunk eredményeiről adunk számot, melynek kulcskérdése hogyan is vélekednek a válaszadók a mai pénzügyi oktatásról, mit is várnak el az oktatóktól a válaszadók.

Kulcsszavak: gazdasági teljesítmény, pandémia, pénzügyi attitűd, online oktatás

JEL: M21

Expectations in Financial Education in the Light of Primary Research

Abstract

The economic crisis of 2008 in Hungary drew attention to the important fact that improper financial decisions do not only entail risks for the individual or the household, but also aggregate losses for the whole economy can be the consequence of a bad financial decision. As a result of the financial and economic crisis, households previously indebted in euros, Swiss francs or even Japanese yen, had to pay up to 30-40% more than the original installment on their loans, while people lost their jobs and found themselves in a desperate situation. In retrospect, a generational shift is also needed to leave the bad experiences behind for the families affected. After years of difficulties, Hungarian households were soon faced with an unprecedented situation, where the familiar tools of economic governance and crisis management that used to work like "magic" no longer worked. At the beginning of 2020, within a few weeks, we were introduced to pandemics, COVID-19, masks, online education, home office and a list of other terms we had not previously known or used in our daily lives. In the following research we will give a brief summary

of the performance of the national economy, followed by a discussion on the financial attitudes of households, and finally we will present the results of our own research, the key question of which is how respondents think about financial education today and what they expect from educators.

Keywords: *economic performance, pandemic, financial attitudes, online education*

JEL: M21

Bevezetés

Jelen cikkünk alapvetően három fő részből épül fel, elsőként bemutatjuk a hazai gazdaság teljesítményének alakulását, hisz a pandémia jelentős kihívások elé állította nem csak a magyar, de az egész világ lakosságát és nemzeteit egyaránt. A gyors és hathatós intézkedések kidolgozása nem volt annyira közel és könnyen elérhető, mint ahogy ezt már a korábbi válságok során kipróbálták. A megszokott előrejelzési módszertanok csődöt mondtak, a döntéshozók számára azonnali indikátorok kellettek mellyel naprakészen lehetett követni a társadalom és a gazdaság állapotát. A jól bevált gazdaságstatisztikai módszerek nem tették lehetővé, hogy az adatok negyedév vagy féléves csúszással jelenjenek meg és majd annak tükrében megtörténtek az intézkedések. A pandémia azonnali kérdéseket generált és azonnali válaszokat várt, ezért tartjuk kiemelten fontosnak, hogy némi kitekintést adjunk a hazai gazdasági helyzetre és az előrejelzésekre, hisz témánk középpontjában a háztartások vannak, akik elszenvetői korunk legnagyobb világjárványának. Az adatokból jól látszik, hogy talán sikeresen kilábalunk a két éve tartó járványból. A háztartások a járvány idején inkább elodázták fogyasztásukat, igyekeztek tartalékolni, bár ehhez az is hozzájárult, hogy a kijárási korlátozások miatt a vásárlási szokásainkat is át kellett alakítanunk. Miként reagálunk a felmerülő pénzügyi problémákra és kérdésekre? Nos, erre ad választ a második része cikkünknek, ahol rövid kitekintést adunk az eddigiekben lebonyolított kutatások eredményeit áttekintve, s végül saját kutatásunk eredményéről számolunk be, vagyis a megkérdezettek mit is várnak el a pénzügyeket oktatóktól és mennyire tartják a mi válaszadóink fontosnak a pénzügyek oktatását felnőtt korban.

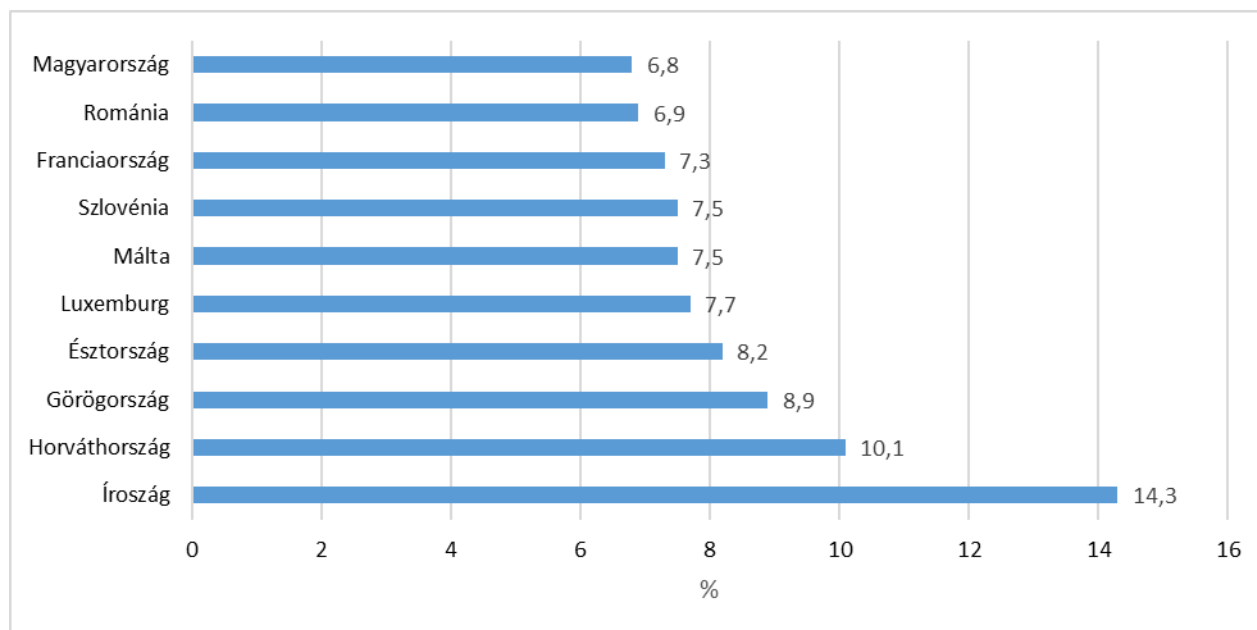
Anyag és módszertan

Bakos és szerzőtársai 2018-ban kutatásukban már foglalkoztak oktatásmódszertani kérdésekkel. Elsőként a téma kapcsán 2019. első félévében folytattunk kutatást, a megkérdezésre online felületet használtunk a felmérésben 150 fő vett részt. A pandémia hatására jelentősen megváltozott a korábban megszokott és széles körben alkalmazott oktatási rendszer és annak módszertana. (Baranyi et al., 2020) Második kutatásunkban a pénzügyek oktatásának módszertanát vizsgáltuk, különös tekintettel a pandémiára és az általa okozott változásokra. A kutatás során arra kerestük a választ, hogy a felmérésben résztvevők a korábbiakban megszerzett pénzügyi ismereteiket milyen oktatási rendszer keretében sajátították el. Azt is szeretnénk volna megtudni, hogy mennyire tartják szükségesnek a válaszadók a pénzügyek oktatását átalakítani, az elmélet/gyakorlat aránya mennyire tesz eleget a tanulni vágyók elvárásainak, illetve azok a diákok, akik már dolgoznak, mennyire tudják hasznosítani a tanulmányaik során megszerzett ismereteiket, ezen kutatás kereteiben 208 válaszadó véleményét ismertük meg. Az online felmérés keretét a közösségi média felületek adták.

Az általunk megkérdezettek 73%-a volt nő, főiskolai/egyetemi végzettséggel a válaszadók több mint 30%-a rendelkezett, a megkérdezés idején 76% folytatott pénzügyi felsőfokú tanulmányokat, az átlag életkor 30 év volt.

Eredmények

Az elmúlt években mindannyiunk életének részévé vált a pandémiával történő együttélés. A 2020 márciusától megjelenő COVID-19 hatására nyitott kérdések százait generáló helyzetben kellett megoldásokat találni az élet minden területén, legyen az egészségügy, oktatás, termelés, gyártás és még sorolhatnák. A pandémia a nemzetgazdaság egészére befolyással volt, kezdve azzal, hogy miként is lehet lassítani a fertőzések számát és minél kisebb nyomást helyezni az egészségügyben dolgozókra, akik embert próbáló időket éltek át betegekkel, családokkal együtt. Miközben sokan a betegséggel vagy azt követő poszt-covid tünetekkel küszködtek a gazdaság nem állhatott le, lassan de kialakultak azok a megoldások melyek megmutatták miként lehet ilyen környezetben is dolgozni, tanulni és egyáltalán létezni. Az új helyzet újra ráirányította a figyelmet a pénzügyi tudatosságra, a háztartások pénzügyi helyzetére, hisz voltak ágazatok többek között a turizmus és vendéglátás területe mely szinte néhány hónap leforgása alatt működésképtelenné vált, az ágazatban dolgozók sorra veszítették el állásukat, és szükségképpen más megélhetési megoldás után kellett nézniük. A munkájukat elvesztők kezdetben a tartalékaikat próbálták beosztani, de egy idő után nyilvánvalóvá vált hogy ez nem mehet a végtelenségig hisz látszott hogy ez a helyzet nem fog néhány hét/hónap alatt megoldódni. Szerencsére a munkáltatók igyekeztek, amennyiben lehetőség volt rá megteremteni és támogatni az otthoni munkavégzést, így váltak egy csapásra családi otthonok gazdasági irodává, a nappalik konferencia központtá vagy épp az online oktatás színterévé. A családok megtanulták a logisztika különleges területét is, nevezetesen hogyan lehet a legoptimálisan kihasználni egy-egy családi élettér különböző részeit, hogy többféle funkciót is be tudjon tölteni. 2020. márciusa óta több hullámban söpört végig a világon és szűkebb környezetünkön a járvány. A pandémia rányomja bélyegét a háztartások napi fogyasztására, megtakarítására és a gazdaság egészére. 2021. februári adatok szerint a GDP a nyers adatok alapján 4 százalékkal nagyobb volt a 2019. IV. negyedévinél. A nemzetgazdaság teljesítménye 2021-ben az előző évhez viszonyítva 7,1, 2019-hez mérten 2,1 százalékkal növekedett a nyers adatok szerint. (Ferrentzi, 2022).

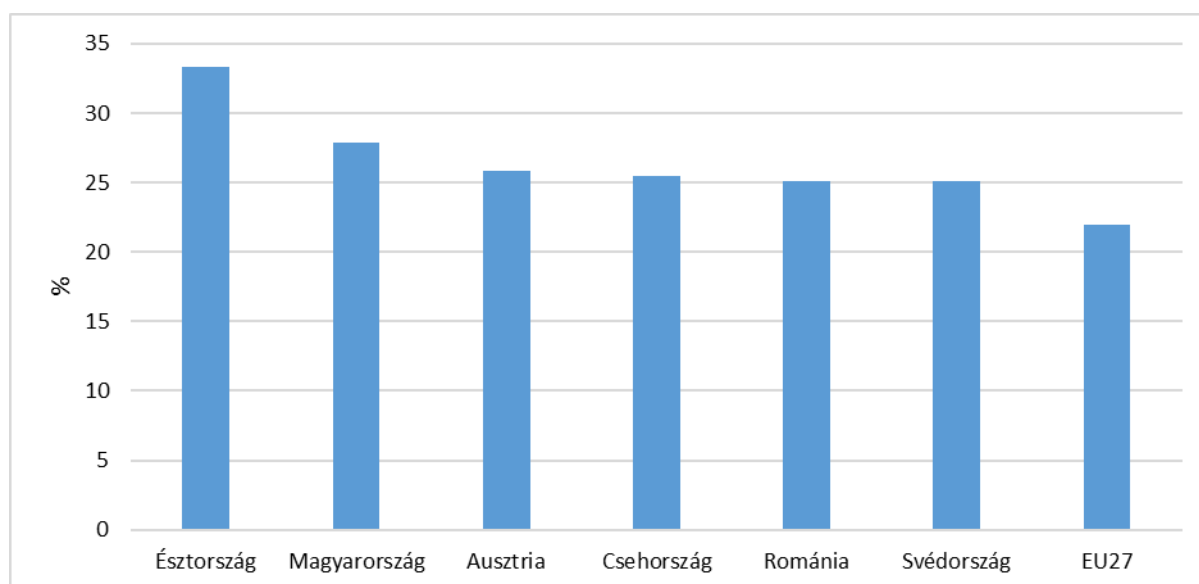

1. ábra. GDP alakulása 2021. első három negyedében

Forrás: Pénzügyminisztérium

A magyar gazdaság teljesítménye az első három negyedévben 7,1%-kal nőtt, a beruházások 12 felett bővültek, a foglalkoztatottak száma 4,7 millióra emelkedett, a munkanélküliségi ráta pedig 4% alá csökkent az elmúlt időszakban olvasható kormány.hu oldalon.

A Pénzügyminisztérium adatai szerint 2022-ben 6,4%-os, jövőre 5,9%-os növekedés várható, amelyet fokozatosan javuló államadósság-ráta és mérséklődő költségvetési hiány kísér majd. A 2. ábrán a GBP előrejelzését lehet látni összehasonlítva más országok várható teljesítményével, mint ahogy látható legnagyobb gazdasági bővüléssel Írországban számolnak. A hazai növekedés mozgatórugója a pénzügyi, informatikai-infokommunikációs és építőipari ágazatok. A mezőgazdaság a rossz időjárási viszonyok miatt sajnos elmaradt a korábbi években megszokott teljesítményéhez képest. A kormány gazdaságélénkítő és munkahelyvédő programjának köszönhetően a pandémia okozta nehézségek részben sújtották a háztartásokat, de így is visszaesett a fogyasztás, a legnagyobb visszaesés 2020. első negyedévében volt tapasztalható. 2021 második negyedétől a háztartások fogyasztása újra fellendülést mutatott többek között az új, támogatott hiteleknek köszönhetően és a foglalkoztatás bővülésének, de a családi adókedvezmény és a 25 év alatti fiatalok adókedvezménye és a nyugdíjasok támogatása is elősegítette fogyasztás bővülési folyamat pozitív alakulását. A beruházási ráták alakulását tekintve az EU átlag 22% míg hazánkban ez 27,9% a vizsgált országok közül a második legjobb eredményt elérve, a legnagyobb növekedést Észtország mutatta 33,3%-kal.

2. ábra. Beruházási ráták a GDP %-ban 2021. III. negyedévében

Forrás: Pénzügyminisztérium

A beruházási ráta alakulásának mintegy 1,5 százalékos növekedését az Otthonteremtési program keretben a családok részére rendelkezésre bocsátott kedvezményes források biztosították. A Pénzügyminisztérium adatai szerint 2021 első felében 1100 milliárd Ft összegű állami beruházás realizálódott hazánkban. „A koronavírus-járvány hatására óvatosabbá váló üzleti döntések közepette továbbra is kiemelkedő hazánk tőkevonzó képessége: a 2020 eleje óta bejelentett nagyvállalati fejlesztések meghaladják a 3 600 milliárd forintot, ami az éves hazai GDP mintegy 7%-át kitevő összeg” áll a Pénzügyminisztérium által közzétett Makrogazdasági és költségvetési prognózis 2021-2025 c. kiadványában.

Összességében tehát az adatok azt támasztják alá, hogy ha még nem is lehet kijelenteni, hogy túl vagyunk a Covid 19 okozta válságon, de annak hatásait megtanultuk kezelni és tompítani. 2021-ben a 15-74 év közötti lakosságból 4 677 ezer fő dolgozott, meghaladva ezzel 2019 év eleji adatokat. Az EU 27 6,7%-os munkanélküliségi rátájához képest 2021 októberében hazánkban 3,9%-os munkanélküliséget mutatott ki a KSH, a nettó keresetek 2010 óta 67,5%-kal lettek magasabbak. Kovács András (2022) szerint „Világszinten a magyar gazdaság a negyedik legnagyobb bővülést produkálta 2021-ben, összes régiós versenytársunkat megelőztük.”

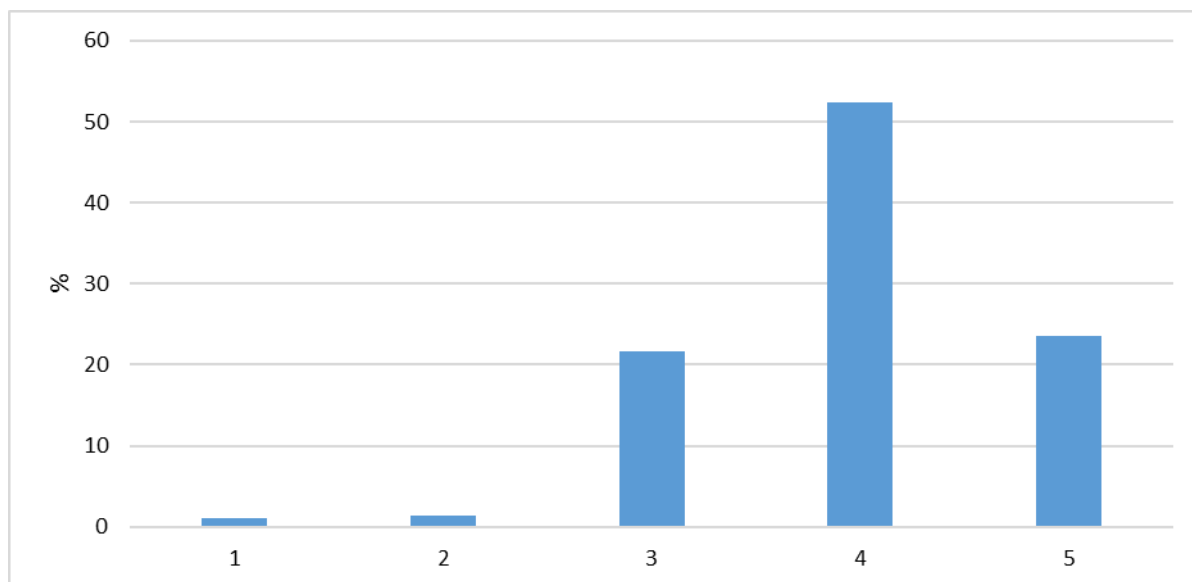
Látható az adatokból, hogy a háztartások anyagi helyzete jelentősen befolyásolja a fogyasztást és az hat a keresletre mely összefügg az adóbevételek pl. ÁFA alakulásával, a megtakarításokkal, hitelfelvételi aktivitással, nem hagyható figyelmen kívül tehát mi módon reagálunk akár rövid akár hosszú távon a pénzügyeink terén egy-egy változásra.

Csiszárík-Kocsir Ágnes és Garai-Fodor Mónika 2017-es kutatásában több mint 700 hallgatót kérdeztek meg arról miért is tartják fontosnak a pénzügyi ismeretek oktatásában történő részvételt. A válasz tekintetében kirajzolódott, hogy a képzés hatására bővülnek az ez irányú ismeretek, másrészt magabiztosabbaká válnak a pénzügyi döntéseket illetően. Már ezen kutatás is rávilágított arra, hogy attól, hogy tanulják a pénzügyeket, és lesz is ismeretük nem feltétlenül fognak hatékonyabban választani a pénzügyi instrumentumok között. A pénzügyi termékek kockázatossága és azok választása bizonyos esetekben inkább visszatartó hatással bír. Botos Katalin és kutatócsoportja 2011-ben a Kiskunságban végeztek kérdőíves felmérést, melyből az derült ki, hogy aki

nem rendelkezik kellő mélységű pénzügyi ismerettel az inkább azt a terméket választja, amit ismer. Horváthné Kökény Annamária és Széles Zsuzsanna 4106 háztartást kérdeztek meg megtakarítási szokásaikról, arra a kérdésre keresve a választ, hogy a megtakarításokra milyen tényezők hatnak. „Kutatásunk során azt tapasztaltuk, hogy a megkérdezett háztartások 83 százaléka fontosnak, illetve kiemelten fontosnak tartja a pénzügyi kultúra fejlesztését.” A pénzügyek oktatásának kérdését Tóth Eszter is vizsgálta 2018-ban, melynek során rávilágított az egyes oktatás módszertani kérdésekre és területek fontosságára.

Kutatásunk első részében a válaszadóknak különböző területeket kellett fontossági sorrendbe állítania, ezzel a kérdéssel az volt a célunk, hogy megtudjuk a pénz, mint életünk meghatározó eleme vajon a válaszadóink esetén milyen megítélés alá esik más tényezőkhöz képest. A szempontok minősítése 1-5-ig terjedő skálán történt, az egyes szám jelentette, hogy nem fontos az ötös pedig, hogy nagyon fontos az adott tényező az illető életében.

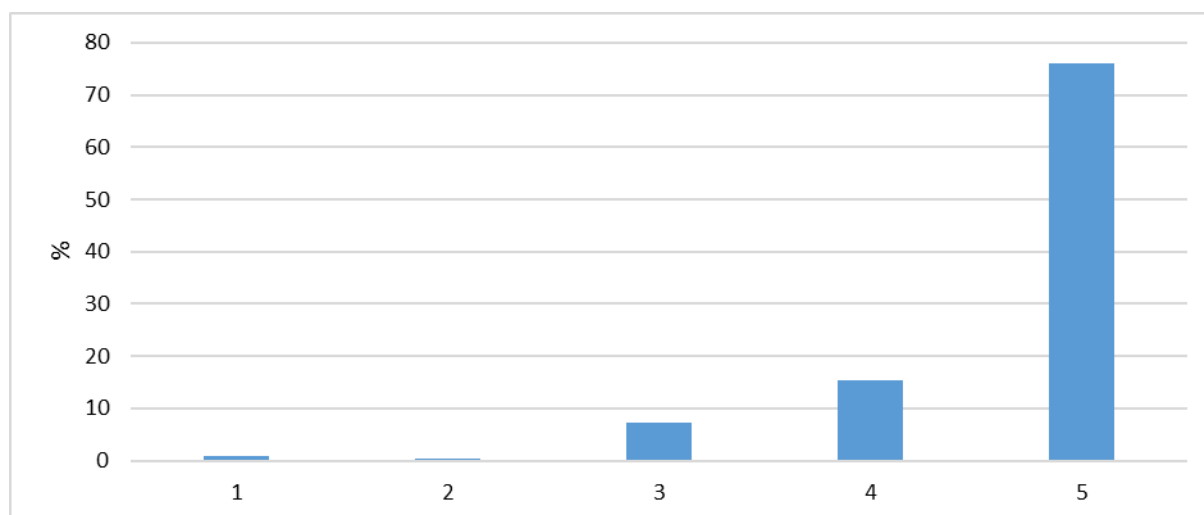
Az adatok alapján megállapítottuk, hogy a társadalmi státusz, vagyis, hogy ki milyen pozícióban van akár a munkahelyén vagy az élet egyéb területén nem tartozik a fontosság tekintetében sehová sem. A karrier tekintetében 48,1% esetén majdnem a legfontosabb szempont, ezzel összefüggésbe hozható, hogy a keresetek, jövedelmek nagysága jó részt attól is függhet, hogy ki milyen pozícióban van az előremenetelét illetően, de azért nem ez a legfontosabb tényező. A család lényegében toronymagasan vezet a fontossági sorrendben, melyet egy picit fél százalékkal az egészség fontossága előz meg. A család mellett sokak számára fontosak a barátok, de már korántsem olyan mértékben, mint azok, akikkel a legközelebbi kapcsolatot ápoljuk. Elérkeztünk kutatásunk kulcskérdéséhez a pénz szerepéhez, ezzel kapcsolatban arra a megállapításra jutottunk, hogy a 2. legfontosabb dolog az életünkben. A legfontosabbnak tartott összetevő az életünkben a család, egészség után a pénz. Felmérések azt bizonyítják, hogy a jövedelem növelése hozzájárul boldogság érzetünk fokozásához, de az arányosság korántsem egyenes. (Danka, 2017)

**3. ábra. A pénz mennyire fontos a válaszadók életében?
1 – nem fontos, 5 – nagyon fontos**

Kutatásunk második kérdésében a pénzügyekkel való ismerkedés kezdetére kérdeztünk rá. Már cikkünkben is utaltunk arra, hogy a kutatók között nincs teljes egyetértés a konkrét kort illetően, de abban igen, hogy minél előbb annál jobb a témával foglalkozni.

Abban a többség egyetért, hogy az óvodás korban történő foglalkozás a pénzzel bármilyen szinten is szinte fölösleges, a válaszadók közel 70%-a a fontosságot illetően egyes és kettes értéket adott. Az általános iskola alsó tagozatában már növekszik a pénzzel való bánás jelentősége, annál is inkább mivel már iskolai keretek között tanulnak a diákok a számokról, annak alaki és tartalmi formájáról. A pénzzel történő foglalatosság, az ehhez kapcsolódó ismeretek a felsőtagozatban még fontosabbá válik. Érdekes eredmény, hogy legfontosabb korszaknak a pénz szempontjából életünk középiskolai vagy felsőoktatásban eltöltött időket számítanak a válaszadói vélemények alapján, azonban nem elhanyagolható, hogy felnőttkorban történő ismeretfrissítésre, az ismeretek fenntartására is szükség mutatkozik.

4. ábra. Mennyire tartja Ön fontosnak a pénzügyek felnőttkorban történő oktatását, 1 – nem fontos, 5 – nagyon fontos

A soron következő értékelési terület kapcsán arról nyilatkoztak a válaszadók, hogy rendelkezne-e saját bevallásuk szerint pénzügyi ismeretekkel, a válaszadóink 98,1% tanult pénzügyeket, ehhez kapcsolódóan mutatjuk be, hogy ez milyen rendszereken keresztül valósult meg. A válaszadók 4,9%-a már az általános iskolában találkozott megtakarítás és hitel fogalmával emlékezete szerint, ugyanakkor a válaszadók 54%-a még a középiskolában sem foglalkozott a pénzügyi kérdésekkel. Nem véletlen tehát kutatásunk eredménye mely szerint igenis fontos lenne középiskolai évek tekintetében a pénzügyekkel foglalkozni, hisz a válaszadók már tapasztalatból tudnak nyilatkozni annak hiányáról. A középiskolai ismeretek megszerzése leginkább az erre szakosodott intézményekben történő továbbtanulás eredménye, vagyis a gimnáziumi vagy egyéb középiskolákban nem voltak a pénzügyi ismeretek terítéken az oktatás során. A válaszadók több mint 30%-a tanfolyamok keretében is találkozott ezzel a témakörrel. A válaszadók 93%-a felsőoktatás keretében tett szert pénzügyi ismereteire, melyet 3% esetén PhD tanulmányok keretében is folytatott. A pénzügyi képzések elméleti és gyakorlati rendszerével a válaszadók 76%-a rendszeresen találkozott. A számítási feladatokat a legtöbb esetben a táblán levezetve sikerült elsajátítani, ami azt is feltételezi, hogy többen a válaszadók közül nem a pandémia ideje alatt tanulták a pénzügyeket, fontos megemlíteni, hogy ezt a módszert továbbra is nagyon fontosnak és hatékonynak tartják a válaszadók, 86% nyilatkozott úgy, hogy a jövőre nézve is ez egy hatékony oktatási módszer lehet. A szituációs játékokkal a válaszadók 1/3 része nem találkozott, mindössze 6% nyilatkozott úgy, hogy az oktatás során része volt ilyen módszertani megoldásban. Az esettanulmányok készítése vagy bemutatása hiányzott lényegében az oktatási repertoárból, ami szintén arra utal, hogy a frontális ismeretátadás volt a meghatározó, hasonló eredményt mutat a csoportmunka készítése is,

azaz a válaszadók 22%-a tanulmányai alatt egyáltalán nem találkozott ilyen jellegű tevékenységgel, kiselőadás tartása is 31% esetén ismeretlen jelenséggé került definiálásra.

A külső szakemberek meghívása igazi üdítő jelenség lehet egy-egy téma kapcsán, azonban ennek hiánya szintén megmutatkozott, rendszeresen a válaszadók 8%-nak volt alkalma ezzel az ismeret átadási móddal találkozni, ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy a válaszadóknak igenis lett volna rá igényük, és több mint 80% tartja nagyon hatékony ismeretátadási módnak. A házi feladatok kiadása és annak ellenőrzése a pénzügyek terén mondhatni meghatározó és gyakori alkalmazott módszertani elem, a válaszadók 57%-a nyilatkozott úgy, hogy gyakran/nagyon gyakran kapott házi feladatot tanulmányai során, ami azért fontos, hogy az az órán elhangzott vagy bemutatott példákat önállóan is meg kell tudni oldani és szerencsésebb, ha még a számonkérés előtt kerül erre sor és nem utólag. A szóbeli vizsga tevékenység szintén meghatározó eleme volt a válaszadók oktatásának. Azonban az írásbeli számonkérés több mint 80%-ban volt nagyon is ismert megoldás, a pandémia alatt ez a jelenség nem véletlen. Az írásbeli számonkérést hatékonyabb módszernek tartják a válaszadók a jövőre nézve, mint a szóbeli vizsgákat. Az írásbeli tesztek számítógépen oldották meg a válaszadók, ami már feltételezi nem csak a szakmai ismeretek meglétét, de a számítástechnika világában is jártasnak kell lenni. A válaszadók alacsony arányban vettek részt terepgyakorlaton, vállalat-látogatáson, melynek hasznosságát illetően magas pontszámokat kapott ez a módszertani elem.

Az elmúlt időszakban az oktatási kerettantervek átalakításánál az ajánlások a gyakorlat orientáltság irányába mutattak, ennek ellenére a válaszadók fontosnak tartják a színvonalas elméleti oktatást, több mint 90% közepes vagy annál nagyobb értékkel illetve az elméleti oktatás fontosságát. A jövőre nézve az esettanulmányok alkalmazása, a szituációs feladatmegoldások jelentős színteljesítmények lehetnek a frontális oktatásnak. A kiselőadás tartását nem tartják teljes mértékben hatékony módszernek, sokkal inkább a csoportos munka kerül előtérbe a javaslatok szerint. A válaszadók mennyire tudják hasznosítani megszerzett ismereteiket? Erre a kérdésre is kerestük a választ, több mint 50% nyilatkozott úgy, hogy biztosan tudja hasznosítani, 3% alatti volt azon válaszok aránya, akik úgy gondolják, hogy nem lesz szükségük ezen ismeretekre. Egyre fontosabb teret nyer az idegen nyelven történő kommunikálás és a szakmai ismeretek megszerzése is, a válaszadók 80%-a esetében tartanának igényt a szakma adott idegen nyelven történő megismerésére is.

Fontos hangsúlyozni, hogy nem volt olyan válaszadó, aki a gyakorlati oktatási részre 1-2 pontot adott volna, a válaszadók 97%-a tartja a gyakorlati részt kiemelkedően fontosnak, az aktuális elméleti részekkel párhuzamosan megismerve. Az elmélet gyakorlat arányát tekintve a legtöbben (31,1%) az 50-50%-os arányt tartották a legjobb megoldásnak. Oktatókkal szembeni követelmények esetén a válaszadók 94%-a elvárja a naprakész ismereteket, a jó kommunikációs készséget, világos feladat levezetést, magyarázatot. Annak is nagyon fontos szerepe van, hogy az oktatás során hányszor mondja el az oktató ugyanazt a feladatot. Az, hogy az oktató mennyire legyen engedékeny, a legtöbben a közepes értéket jelölték be, tehát nem feltétlenül ez a mérvado egy oktatóval szemben, sokkal fontosabb ettől a következetesség.

Az anyagi lehetőségek a válaszadók 52%-nál nem okozott nehézséget a pénzügyi ismeretek megszerzését illetően. Ugyanakkor a szabadidő megléte vagy annak hiánya úgy tűnik, komoly nehézséget okoz a pénzügyi ismeretek megszerzését illetően. Néha a belső motiváció is hiányzott a kellően színvonalas ismeretek megszerzését tekintve. A pénzügyi téma a kérdőívet kitöltők meglátása szerint nem könnyű, 33,7%-nál szembesültek nehézséggel, melyben az is szerepet játszhatott, hogy 8% esetében nem ez volt az érdeklődési körük. A válaszadók 35%-a tervezi, hogy a jövőben részt vesz iskolarendszerű ismeretbővítésben, több mint 50% esetén szakcikk olvasása is meghatározó lesz az ismeretek fenntartásában. Az ismeretek megszerzését és annak fejlesztésének szükségességét egyértelműen a munkahelyi motiváció tartja fenn.

A felmérésünk kulcskérdése volt, hogy a pandémia milyen hatással is volt válaszadóink pénzügyekkel kapcsolatos érdeklődésére. A pénzügyi ismeretek megszerzésére irányuló érdeklődés a pandémia idején 46% esetében növekedés mutat. A kutatásuk további területeként az oktatókkal szembeni elvárásokat elemeztük, melynek során faktor és klaszteranalízist végeztünk. Vizsgált változó az alábbi kérdés volt: „Mennyire várja el általában az alábbiakat egy pénzügyet oktató tanártól?”

A válaszadók esetében a felmérés során Likert skála alkalmazásával került felmérésre az oktatókkal szemben támasztott egyes tényezők fontossága. (Mayer 2018) A felmért ismervek faktoranalízis segítségével kerültek elemzésre. A : A változók számát faktoranalízissel redukáltuk, mely előtt a Kaiser-Meyer-Olkin mutatót alkalmaztuk hogy egyértelmű legyen hogy a minta alkalmas e a további elemzésre. A mutató értéke 0,66 volt, mely szerint elvégezhető volt az adatokon a faktoranalízis. „A Kaiser-Meyer-Olkin- (KMO) kritérium az egyik legfontosabb mérőszám annak megítélésében, hogy a változók mennyire alkalmasak a faktoranalízisre, (Csallner 2015) A faktor-elemzés során két csoportot tudunk elkülöníteni melyet „Szakmaiság” valamint „Empátia” kifejezésre kereszteltünk.

Mennyire várja el általában az alábbiakat egy pénzügyet oktató tanártól?

„Szakmaiság” faktor

- jó kommunikációs készség
- következetesség
- világos feladat meghatározás és megoldás
- naprakész ismeretek

„Empátia” faktor

- engedékenység
- többször ismételje el a feladatot és annak megoldását
- teljesíthető legyen a számonkérés

Az oktatóval szemben támasztott elvárások az empátia és szakmaiság kritériuma mentén 191 fő válaszát értékeltük klaszterelemzés segítségével. Az első klaszterbe tartozott a válaszadók 47,64%-a azaz 91 fő, a második klasztert a válaszadók 15,71%-a alkotja, azaz 30 fő, a négyes számú klaszter 40 válaszadóval a minta 20,94%-t foglalja magában, s végül az ötödik klasztert 30 válaszadó teszi ki, 15,71%-kal.

Az első csoport a legnagyobb elemszámmal rendelkezik, melynek tagjai kiemelkedően fontosnak tartják, hogy egy oktató egyidejűleg legyen empatikus és szakmailag is felkészült.

Rendelkezzen naprakész ismeretekkel, egyértelműen adja ki a feladatokat, legyen következetes, azonban mindemelett lényeges az „emberiesség” tényezője is, vagyis, ha kell akkor próbálja megérteni és kezelni is a hallgató problémáját. A második legnagyobb létszámot magába foglaló klaszter esetén a válaszadók a tanárukkal szemben leginkább a szakmaiságot helyezik előtérbe, náluk az elsődleges szempont a felkészültség és az oktatás módszertani követelményeknek történő megfelelés. A szakmai hozzáértés követelménye az oktatóval szemben átlagon felüli. Tehát az első és a negyedik csoportot egyben nézzük akkor 131 fő esetén első helyen a szakmaiság jelenik meg mint követelmény az oktatóval szemben.

Az 5. klaszter válaszadói esetén kizárólag a szakmai szempontok az elvárások, hogy a tanár mennyire segítőkész, empatikus, megértő ez igazából majdnem mindegy is.

A kettes csoportba tartozó 30 válaszadó számára közömbös, hogy milyen a tanár. A képzésen túl akarnak esni és kész. A vizsgálatunk következő területe az volt, hogy vajon mi hatott az egyes klaszterekben „helyet foglaló” válaszadókra. Elsőként az iskolai végzettséggel hoztuk összefüggésbe, hogy ki melyik klaszterbe is tartozik, ezen feltételezésünk igaznak mutatkozott ugyanis a Khi2 próba szignifikancia szintje 4,5% volt, ami 5%-os tévedési valószínűségeen belül elfogadható

és mivel 5% alatti az érték, így az iskolai végzettség hatással volt arra, hogy milyen elvárásaik vannak a válaszadóknak az oktatókkal szemben. Az alacsonyabb iskolai végzettségűek számára kiemelkedően fontos, hogy a tanár szakmailag mennyire felkészült. A középfokú és a FOSZ iskolai végzettségűek esetén a legnagyobb arányban az első csoportba tartoznak. Az első csoport aránya a felsőfokú iskolai végzettségűek esetén a legalacsonyabb, vagyis akinek közvetlen napi rendszeres kapcsolata van az oktatóval jobban igényli a szakmaiság mellett, hogy milyen kapcsolat alakul ki diák és tanára között, mennyire tud számítani a diák a szakmai kérdéseken túl tanára beleérző képességére. A második összefüggés vizsgálat keretében érintett kérdés, hogy a válaszadók neme hatással van-e az oktatókkal szemben támasztott elvárásokra. A Khi2 próba 69,5%-os szignifikancia szintet mutat tehát az, hogy valaki nő vagy férfi nem befolyásolja a klaszterbe történő hovatartozás helyét. Ezzel szemben az, hogy a válaszadás pillanatában ki hány évesnek mondta magát az már mutat kapcsolatot a klaszterben elfoglalt helyét illetően, vagyis az életkor befolyásolta, hogy melyik klaszterbe tartozott a válaszadó. Az életkor és a válaszadók különböző csoportokban kerülése közötti kapcsolatot varianciaanalízissel vizsgáltuk. Erre azért volt szükség mert az életkor, mint metrikus változó került felmérésre. A varianciaanalízis előtt az adatok homogenitásának vizsgálata során a Levene teszt szignifikancia szintje 0,206 volt, így elvégezhető volt a varianciaanalízis. Az elemzés során kiderült, hogy a vizsgált csoportok közötti és csoportokon belüli szórás eltért és az F értéke is 3,690-et mutatott. A referencia értéként elfogadott öt százalék alatti 1,3%-os szignifikancia érték alapján a kapcsolat kimutatható volt az életkor és az adott válaszok természete között. A varianciaanalízis eredményeképpen elmondható, hogy az életkor statisztikailag kimutatható módon hatott a válaszadók oktatókkal kapcsolatos elvárásaira. Az egyes csoportba kerültek a legfiatalabb válaszadók, akiknek minden fontos egy oktatóval szemben. A klaszterben résztvevők átlag életkor 28 év. Akiknek, életkormediánja 24 év vagyis a válaszadók ebben a klaszterben 50%-ban 24 évesek (medián) vagy attól fiatalabbak. Általánosságban megállapítható, hogy minél idősebb a válaszadó annál kevésbé igényli az empátiát és annál lényegesebb a szakmai szempont.

Köveztetések és javaslatok

Jelen kutatásunk aktualitását nem csupán a pandémia adja, hanem az is, hogy a pénzügyi oktatás nem csak tartalmilag, de módszertanilag is átalakuláson megy keresztül. Vannak területek melyeket az idő vasfoga nem annyira látszik meg, sőt az idő előrehaladásával méginkább felértékelődnek a korábbi kutatási eredmények, és az idő múlásával szerzett tapasztalatok fogják igazolni, hogy a korábbi feltételezéseink beigazolódnak látszanak, mivel korábban nem rendelkezünk ilyen irányú ismeretekkel, tapasztalatokkal, példaként tudjuk felhozni a COVID19 járvány megfékezésére tett folyamatos kutatási erőfeszítéseket. A kutatási eredmények melyek hozzávetőlegesen egy év megfeszített munkájának eredményeképpen születtek meg, hogy az új vakcinák ténylegesen mennyire teljesítik a hozzájuk fűzött reményeket bizony-bizony csak idő előrehaladásával derült ki. Más területek, mint például a pénzügyek az idő előrehaladásával folyamatosan bővülnek és szükségsszerűvé válik nem csak a tartalom korszerűsítése, de annak átadási módszertanának felülvizsgálata is. Milyen irányban is kellene az oktatást átalakítani? Úgy gondoljuk, hogy erre a kérdésre leginkább az oktatásban résztvevők tudják megadni a választ. A kérdőíves felmérésünk során arra jutottunk, hogy a válaszadók továbbra is meghatározónak tartják a frontális oktatást, nem fölösleges az előadások megtartása sem, viszont új módszertani elemek választási lehetőségét kell szem előtt tartani, az egyes diákok igényei nem egyformák, melyet leginkább a koruk, a korábban

megszerzett ismeretek mélysége befolyásolja. A tartalom mellett kiemelten fontos az oktató személye, mellyel kapcsolatban szintén jelentős elvárások fogalmazódtak meg, különösen a szakmaiság, az emberiség, empátia kapcsán.

Hivatkozott források

- [1.] Bakos-Tóth, E. (2018): Pénzügyi tantárgyak tanulásának problémái oktatói szemmel. In: Dinya, L – Csernák, J. (szerk.) (2018): *"Fenntarthatósági kihívások és válaszok" – "Sustainability challenges and answers": XVI. Nemzetközi Tudományos Napok: Gyöngyös, 2018. április 12-13.: program, előadások és poszterek összefoglalói [16th International Scientific Days: Gyöngyös, 12-13 April, 2018: programme, summaries of presentations and posters]*. Eger, EKE Líceum Kiadó, p. 53.
- [2.] Baranyi, A. – Csernák, J. – Tóth, E. I. (2020): Result Of The Survey On Studying Finance Basics. In: Bacsó Róbert (szerk.): *LIMES: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos évkönyve : „50 éves a közgazdasági Nobel-díj” - A számvitel és pénzügy tudományok hatása a gazdasági folyamatok fejlődésére*. Beregszász, Ukrajna: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, pp. 27–38.
- [3.] Botos K. – Botos J. – Béres D. – Csernák J. – Németh E. (2012): Pénzügyi kultúra és kockázatvállalás a közép-alföldi háztartásokban. *Pénzügyi Szemle*, 57(3), 291–309. <https://www.penzugyiszemle.hu/penzugyi-szemle-folyoirat-archivalt-cikkek/penzugyi-kultura-es-kockazatvallas-a-kozep-alfoldi-haztartasokban>
- [4.] Csallner A. (2015): *A faktor analízis megvalósíthatóságának feltételei*. Juhász Gyula Pedagógusképző Kar honlapja. Letöltés dátuma: 2022. 03. 18. forrás: http://www.jgypk.hu/tamop15e/tananyag_html/spss/a_faktoranalzis_megvalsthsatgnak_feltetei.html
- [5.] Csiszárík-Kocsir Á. – Garai-Fodor M. (2018): Miért fontos a pénzügyi ismeretek oktatása a Z generáció véleménye alapján? *Polgári Szemle*, 14(1–3), 107–119. DOI: <https://doi.org/10.24307/psz.2018.0809>
- [6.] Danka B. (2017): *Mennyibe kerül a boldogság?* Mindset pszichológia honlapja. Letöltés dátuma: 2021. 12. 31. forrás: <https://mindsetpszichologia.hu/mennyibe-kerul-a-boldogsag>
- [7.] Ferentzi A. (2022.): *A vártnál is nagyobb nőtt a magyar gazdaság teljesítménye*. Világgazdaság honlapja. Letöltés dátuma: 2022. 03. 14. forrás: <https://www.vg.hu/vilaggazdasag-magyar-gazdasag/2022/02/a-vartnal-is-nagyobb-nott-a-magyar-gazdasag-teljesitmenye>
- [8.] Szerző nélkül (2021): *Erőteljes gazdasági növekedés és javuló egyensúlyi mutatók várhatóak a következő években*. Magyarország Kormánya honlapja. Letöltés dátuma: 2022. 03. 02. forrás: <https://kormany.hu/hirek/eroteljes-gazdasagi-novekedes-es-javulo-egyensulyi-mutatok-varhatoak-a-kovetkezo-evekben>
- [9.] Horváthné Kökény A. – Széles, Zs. (2014): Mi befolyásolja a hazai lakosság megtakarítási döntéseit? *Pénzügyi Szemle*. 59(4), 457–475.
- [10.] Kovács A. (2022): *Történelmi rekord a magyar gazdaság növekedése*. Origo honlapja. Letöltés dátuma: 2022. 02. 16. forrás: <https://www.origo.hu/gazdasag/20220215-magyar-gazdasagi-novekedes-nagy-meglepetes.html>
- [11.] Szerző nélkül (2022): *Itt a toplista: Európa élén a magyar gazdaság*. Portfolio honlapja. Letöltés dátuma: 2022. 02. 15. forrás: <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20220215/itt-a-toplista-europa-elen-a-magyar-gazdasag-526827>

[12.] Mayer A. (2018): *A Likert-skála fogalma és 3 fajta módszer az elemzésére*. SPSSABC honlapja.
Letöltés dátuma: 2022. 03. 18. forrás: <https://spssabc.hu/kutatasmodszertan/likert-skala-fogalma-elemzese/>

Szerzők

Baranyi Aranka
ORCID: 0000-0002-6935-0581
PhD
Egyetemi docens
Óbudai Egyetem
baranyi.aranka@kgk.uni-obuda.hu

Csernák József
ORCID: 0000-0002-9094-4384
PhD
Egyetemi docens
Óbudai Egyetem
csernak.jozsef@kgk.uni-obuda.hu

Csiszárík-Kocsir Ágnes
ORCID: 0000-0001-5454-7843
PhD
Egyetemi docens
Óbudai Egyetem
kocsir.agnes@kgk.uni-obuda.hu

Kisgyermekes nők reintegrációjának támogatási lehetőségei

Győrváriné Tumppek Gabriella – Kenderfi Miklós

Összefoglalás

Ma hazánkban egyre több család vállal gyermeket, ami alapvetően nagy kihívás a munkáltatóknak, ha hosszútávon is meg akarják őrizni a dolgozóikat. Nagy életfeladat elé állítja a későbbiekben, már kisgyermekes munkavállalóként pozíciójukba visszatérni kívánó szülőket, annak minden hozadékával. Meglátásunk szerint megőrzésükben és beilleszkedésükben fontos szerepet kaphat a pozitív munkahelyi diszkrimináció mellett a pályatanácsadás módszertana. Remélhetőleg ez az új szemléletű megközelítés lesz a jövőbeli trend a tanácsadás területén, melyben ötvöződnék annak különböző területei. Hogy hogyan lehet ez kölcsönösen előnyös, előremutató és hosszútávú megoldás, bemutatunk egy programot, mely a kismamák általunk feltárt kulcsképeségein alapul. Cél az öndefiníció mélyítése és az önértékelés erősítése, melyek a munkahely megtartás szempontjából kiemelt jelentőségűek.

Kulcsszavak: *kisgyermekes munkavállaló, pályatanácsadás, reintegráció, önértékelés, öndefiníció, önbizalomhiány, hátrányos helyzet, kulcsképeség*

JEL: J24

Possibilities of Support for Reintegration of Mothers with Small Children

Abstract

Today, more and more families in Hungary are having children, which is basically a big challenge for the employers if they want to keep their employees in long term. It puts parents - who want to return to their position later as workers with small children - in a difficult life situation, with all its circumstances. In our view, in addition to positive workplace discrimination, the methodology of career counseling can play an important role in their retention and integration. Hopefully, this new approach will be the future trend in the field of counseling, combining its different fields. How this can be a mutually beneficial, forward-looking and long-term solution is presented in a program based on the key competencies discovered of expectant mothers. The aim is to deepen self-definition and strengthen self-assessment, which have key importance for job retention.

Keywords: *employee with small children, career counseling, reintegration, self-assessment, self-definition, lack of self-confidence, disadvantage, key competency*

JEL: J24

Bevezetés

A nők munkaerőpiaci helyzete eltérő sajátosságokat mutat a férfiakéhoz képest a gazdasági szerepvállalást, a társadalmi különbségeket és a hagyományokat tekintve egyaránt.

A történelem során sokáig a nők elsődleges szerepe a család harmóniájának megteremtésében teljesedett ki (Völgyesy, 2012). Számptalan hazai és nemzetközi kutatás vizsgálja a nők helyzetét. Koncz (2016) számos vizsgálatot végzett ez ügyben melyekből kiderült, hogy ezek különböző országokban eltérőek, azonban egyezőségeket mutatnak abban a tekintetben, hogy az elnőiesedett szakmák leértékelődéshez vezettek. Ezt igazolja Karolinyné és Galambosné (2014. id. Hungler – Kende, 2019) 2014-es tanulmánya is, amiben megállapították, hogy habár a XXI. század elején a nyugat-európai humán erőforrásrészelemek munkatársainak háromnegyede nő volt, a vezetők mégis túlnyomó többségben férfiak voltak.

A KSH adatai szerint 2010 és 2020 között a termékenységi arányszámot, az élveszületések számát, a nők életkorát és többek között a sokrétű állami támogatások hatását vizsgálva napjainkra egyre több család vállal gyermeket, gyermekeket. Ez a tény alapvetően kihívások elé állítja a munkáltatókat és a munkavállalókat egyaránt.

Magyarország „A család a fenntarthatóság záloga” témában rendezte meg már negyedik alkalommal (2015 óta minden második évben) a Budapesti Demográfiai Csúcsot. A konferencia célja, hogy találkozzanak azok a szereplők, akik a témával kapcsolatban beszélgetnek a kihívásokról és közös megoldási javaslatokat dolgoznak ki. Tíz év alatt a magyar családpolitika, a „magyar modell” néven vált a világban ismertté (family-friendly kezdeményezések) (<https://budapestidemografiai-csucs.hu/history>).

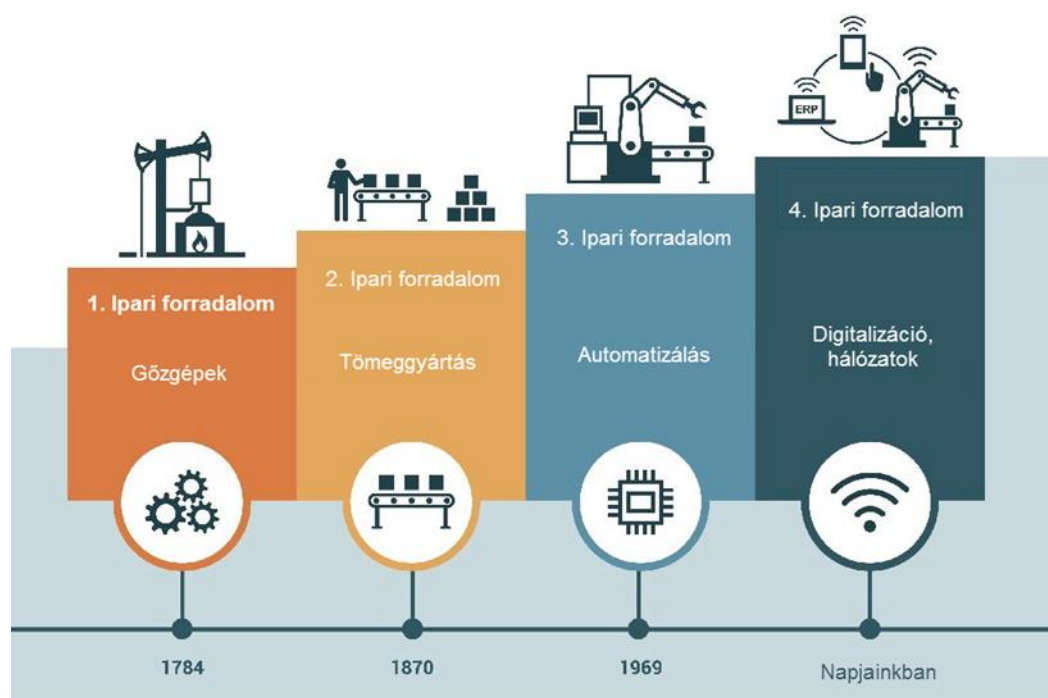
Sajnálatos tény, hogy a munkáltatók ritkán gondolnak úgy a kisgyermekes anyukákra, mint értékes munkavállalóra, sokkal inkább tekintik problémás dolgozónak (Primecz, 2015). Bízunk benne, hogy munkánkkal mi is hozzájárulhatunk ezen álláspont megváltoztatásához, hiszen ezen munkavállalók értékes tagjai lehetnek hosszútávon egy-egy vállalatnak.

Szakirodalmi áttekintés

A nők munkaerőpiaci helyzete egykor és napjainkban

„az amerikai társadalomban az utóbbi fél évszázadban kevés olyan drámai változás történt, mint a nők munkába állása” (2020, Mishkin, 712p)

A munkamegosztási rendszerek egyidősek az emberiséggel. Mindig minden korban megvoltak a speciális szerepek, amik egy adott igényszintet, értékrendet szolgáltattak ki, melyek folyamatosan változtak. A XIX. századig Európát alapvetően a hagyományos női szerepek jellemezték. A nők ezzel a hagyományos struktúrával szemben, a létbizonytalanságot is vállalva keresőmunkát kezdtek végezni, ami új társadalmi folyamatokat és problémákat generált. Az 1884-es ipartörvény nem különböztette meg a női és férfi munkavállalókat, de szülés esetén négy hét szabadságot írt elő. Ekkor a nők többségének nem volt munkaszerződése, így gyermekvállalás esetében elbocsátották. Megalakultak a szakszervezetek, melyek célja a szociális feltételek és munkafeltételek kialakítása volt. Ekkor fogalmazódott meg az egyenlő munkáért egyenlő bér jár mondás. A női foglalkoztatás területén fordulópontot jelentett az ipari társadalom kialakulása.

1. ábra. Ipari forradalmak

Forrás: <https://blog.epim.hu/4-ipari-forradalom/>, Letöltés időpontja: 2022. 01. 03.

Az ipari forradalmak (a fenti 1. ábrán látható) vívmányai mindig az emberiség életminőségének javítását célozták és célozzák meg ma is. Azonban ezek a változások hatással voltak különböző társadalmi folyamatokra is, melyek megváltoztatták (és folyamatosan változtatják) a család, a nők és a gyermekvállalás szerepét is. A feminizálódás mechanizmusa, a rendszerváltozás, ami után a foglalkoztatás lényegesen visszaesett (nőké és férfiaké egyaránt), a munkanélküliség növekedése, ami során a nők hátrányba kerültek, majd később a globalizáció hatásai nagyban befolyásolják a nők mai helyzetét és karrierút lehetőségeit.

A munka a történelem folyamán egyre strukturáltabbá vált, társadalmilag kiszélesedett, melyben napjainkra már a nőknek is „egyenrangú” helye van.

Az OECD (2008, 2012) vizsgálata alapján az 1995 óta bekövetkezett gazdasági növekedés a nők felzárkózásában keresendő. A nők munkaerőpiaci helyzetének lényeges javulása az elmúlt évtizedekben egyenes arányosságot jelent a csecsemőszám növekedéssel, ami Európának kiemelten fontos a demográfiai és nyugdíjrendszeri problémák miatt. Az utóbbi időben egyre növekszik a munkaerőpiacon az érzelmi intelligenciát és a nem kognitív készségeket igénylő munkák aránya, ami a nők szempontjából kedvező folyamat (2018, Varga).

Egy 2014-ben végzett felmérés szerint a kisgyermekes munkavállaló anyák aránya hazánkban alacsony az OECD átlagával és számos szomszédos országgal szemben (2019, Hungler – Kende). Ambivalens elvárásként fogalmazódik meg a társadalom részéről, hogy dolgozzon, de azért maradjon is otthon minél tovább gyermekével. Számos kutatás erősíti annak tényét, mennyire fontos a korai életszakaszban a gyermek számára az intenzív anya-gyermek kapcsolat. A háromévesnél fiatalabb gyermeket nevelő nőknek csak a 10 százaléka dolgozik teljes munkaidőben. A nők többsége úgy tervezi, hogy otthon marad, míg a gyermeke be nem tölti a hároméves kort (2018, Varga). Bálint és (Köllő, 2008) számításai szerint „a munkahelyről való kilépéstől a gyermektámogatási rendszer elhagyásáig terjedő idő átlagosan 4,7 év volt Magyarországon 1997-2005 között” (Bencsik – Juhász, 2014), míg többgyermekes családok esetében ez még hosszabb időt jelenthet, amely időtartam alatt a munkáltatók és munkavállalók együttműködése meghatározó lehet a későbbi munka kapcsolatukban. 1967-től

a GYES és 1986-tól a GYED bevezetése hatalmas lépés volt a szülés utáni ellátások területén, lehetővé téve a munkaviszony melletti gyermekvállalást.

Ma a munka nőként és férfiként is egyaránt fontos része mindennapjainknak, életünk nagy részét a munkahelyünkön töltjük, ezért nem mindegy, hogy az mennyire befogadó és családbarát.

A nők mint a munkaerőpiac szempontjából hátrányos helyzetű csoport

„A női egyenjogúság, női foglalkoztatás ... sokszor, sokat hallott társadalmi és gazdasági téma az EU-ban, a fejlett világban ennek ellenére az elért eredmények többnyire siralmasak” (Ternovszky, 2013).

Manapság a munkaerőpiacon hátrányos helyzetben vannak a nők, az esélyegyenlőség nem biztosított számukra kellő mértékben. (2007, Farkas et al.). Kenderfi (2012) azt tekinti hátrányos helyzetű személynek, akinek életfeltételeiből, körülményeiből következő társadalmi karrierlehetősége nem biztosított. 2018-ban az Alliquander – Tompa szerzőpáros szerint a hátrányos helyzet első sorban deprivációval (valamitől való megfosztottsággal) jár együtt. *„Hátrányos helyzetűek mindazok az egyének, illetve csoportok, melyek az őket körülvevő többségi populáció átlagától akár biológiai-szomatikus akár szellemi-lelki vagy szociális-gazdasági szempontból kedvezőtlen irányban, jelentős mértékben eltérnek.”* Magyarországon a 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról című törvényben jelenik meg a fogalom. A hátrányos megkülönböztetéssel a 8. §-ában foglalkozik. *„Közvetlen hátrányos megkülönböztetésnek minősül az olyan rendelkezés, amelynek eredményeként egy személy vagy csoport valós vagy vélt például a) neme, b) családi állapota, c) anyasága (terhessége) vagy apasága, miatt részesül kedvezőtlenebb bánásmódban, mint amelyben más, összehasonlítható helyzetben levő személy vagy csoport részesül, részesült vagy részesülne.”*

Nem minden országban van jogszabályokban rögzítve, de Magyarországon az alaptörvény szabályozza a diszkrimináció kérdéskörét, mely szerint a nők és a férfiak egyenjogúak. Az Európai Unió irányelvei pedig tiltják a diszkrimináció minden formáját.

A nők a munkaerőpiacon hátrányos helyzetben vannak (Horváth, 2012) a legtöbb csoportosítás szerint a szakirodalomban, mely kialakulásának okai lehetnek társadalmi és egyénhez kötődő okok is. Cserné és munkatársai (2006) szerint hátrányos helyzetű csoportok közé tartoznak a gyermekgondozási ellátásban részesülők, a felnőttoktatási szolgáltatásokhoz való hozzáférés szempontjából az UNESCO szerint (1997) a nők, akik gyermeküket egyedül nevelik és munkaerőpiaci integráció szempontjából pedig Halmos (2005) szerint a nők alkotnak külön csoportot.

Már a munkára való pályázat során történik diszkrimináció, hiszen a gyermekvállalás ténye vagy a várható biológiai ideje is befolyásolja a felvételt egy álláshelyre két azonos kvalitású jelölt esetében. A magyar pénzügyi szektorban Glass és Fodor rámutattak, hogy az anyaságnak vannak negatív következményei (anyabírság), melyek hátrányos helyzetbe hozzák őket. Felmérésük során három munkáltatói stratégiát azonosítottak: egyrészt az anyákat nem tartják alkalmasnak a kompetitív pénzügyi környezetben való munkára, másrészt kiszűrik a kisgyerekes anyákat és a gyermekvállalást tervező nőket, és kisebb feladatot és bért ígérő pályára (mommy track) terelik őket, végül pedig a menedzsment úgy látja, hogy a kisgyermekes anyákban nincs meg a képesség a vezetésre, ezért ezek a nők már korán kikerülnek a szervezetből (Glass – Fodor, 2011).

Később a szakmai előmenetel során is számtalan negatív helyzettel kell esetlegesen megküzdenie egy nőnek, melyek például a horizontális és vertikális szegregáció, a mobilitás kapcsán (többek között a vezetővé válás, üvegplafon, üvegfal, ragadós padló és rákkosár jelensége), a béregyenlőtlenséggel azzal, hogy rövidebb a karrierúthossz, a foglalkoztatási arány alacsonyabb és az első gyermek születésekor egyre idősebbek az anyukák (Mészáros, 2006). A bérkülönbségeknek több oka van, közgazdasági, társadalmi és politikai okok. (Farkasné – Molnár, 2006) Ezek közül az egyik ok, hogy

a kisgyermekes munkavállalók képzéseibe nem fektet a munkáltató. Az előmenetel és a bér leszakad (Varga, 2017).

„A magasabb végzettségű nők ma igen súlyos hátrányba kerülnek a velük azonos korú gyermektelenekkel szemben, hiszen arra kényszerülnek, hogy válasszanak pályájuk és a gyermekvállalás között” (Nagy, 2014). Görgőy Rita 2011-ben vizsgálta a magasan kvalifikált nők helyzetét, melynek címe (Gondtalanul mosolygó boldog anyukák- avagy kisgyermekes édesanyák vallomásai problémáikról, feszültségeikről, lelki egészségükről) is igen sok mindent elárul a helyzet összetett mivoltáról. Tanulmányában kifejti az anyai szerep ambivalenciáját, a munkahelyükön és otthon is helytállni akaró anyukák karrier dilemmáját (Görgőy, 2011).

A nők munkaerőpiaci helyzete összességében sokat javult az elmúlt évtizedekben, ugyanakkor a férfiakéhoz még ma is jelentős a különbség. A KSH adatai szerint a nők foglalkoztatottsága az 1990-es évek eleje óta lényegesen növekedett, de a férfiakéhoz képest 10 százalékpont körüli, tehát ugyanakkora a lemaradás, mint az 1990-es években (1995-ben 50 százalék), 2017-re 40 százalék alatti az inaktivitási arány. 1986-ban 75 százalékát, míg 2016-ban 85-90 százalékát kapták a nők a férfiak bérének (Varga, 2017). Magyarországon 2016-ban 9,4 százalék volt ez a nemek közötti bérkülönbség, az OECD országokban 2017-ben pedig 13,8 százalék volt átlagosan.

A szervezetek és a társadalom számára egyaránt fontos lenne, egy családi szerepvállalást támogató és nem kizáró rendszer működtetése így nem vetődne fel a család vagy karrier kérdésköre (Mészáros, 2006) vagy a kettős karrier problémái, mikor gyermek születik. A három karriertípus egyike, a családi karrier típusú nők élete az anyaszerepben teljesedik ki, melynek a társadalmi elismertsége alacsony, a másik a munkaerő-piaci karrier kategóriájába tartozó nők, akik számára legfontosabb a munkájuk, sok esetben jellemző a gyermektelenség. Számukra nagy problémát okoz az esélyegyenlőtlenség a férfiakkal szemben a munkaerőpiacon. A harmadik kategóriába a kettős kötődésű karrier típusú nőket soroljuk, akik életében egyaránt szerepet kap a munka és a család. Az ő esetükben a munkahelyi reintegráció nehézsége kockázati tényezőt jelent (Nemes, 2007). A munkaerőpiacról kiszorulóknak visszakérülési esélyeit sok minden befolyásolja. Magyarországon alapítványi keretek között is segítik ezen csoportokat, melyek közül kiemelkedő munkásságú a Kontakt Alapítvány. Hátrányos helyzetű csoportjai között megtalálhatóak a GYES-ről visszatérni kívánó anyák, a 40 év feletti nők és az 50 év feletti álláskereső nők is. Kutatások, reintegrációs szervezetek és intézmények tapasztalatai szerint négy alapprobléma jelenik meg a reintegrációs gyakorlatban, melyek a strukturális viszonyok, a családi viszonyok differenciált szerepei, a személyes attitűdök rejtett akadályai és a munka világával való kapcsolat megszakadása (Tuczai, 2015).

A diszkrimináció komplex jelenség ezért nem lehet néhány okkal magyarázni. A XXI. században a diszkrimináció nem nyílt formái jellemzőek a nők sok esetben repedezett üvegfalon (Bell, 2016. id. Kispál – Németh, 2021) és szilánkjain (Banek, 2017. id. Kispál – Németh, 2021) sétálnak. Ide illő gondolat „a munkának nincs neme” elképzelés, mely szerint a nők nem a legjobb női munkavállalók akarnak lenni, hanem a legjobb munkavállalók.

Ma már szerencsére a munkáltatók egyre tudatosabbak, a profit megszerzésén túl törekednek a munkavállalói jóllét előre mozdítására is (például családbarát munkahely kialakítása). A munkaerő-állomány fejlesztése és megtartása a HR stratégia része. A fenntarthatóság kiemelt terület napjainkban. Az ENSZ 2015-ben 2030-ig tartó periódusra elfogadott egy Fenntartható Fejlődési Menetrendet. Ennek a fókuszában 17 Fenntartható Fejlődési Cél (SDG) áll (a szöveg alatt látható 2. ábra), melyek megszüntetéséhez cselekvésre szólítják a világ minden országát.

2. ábra. 17 Fenntartható Fejlődési Cél

Forrás: <https://sdgs.un.org/goals>, Letöltés ideje: 2022. 01. 04.

Ma már a fenntarthatósági szabványokhoz kötöten is jelentek meg HR elvárások, amik jelen pillanatban még összetett kérdéseket vetnek fel, ilyen például a Rainforest Alliance szabványa [31]. A Rainforest Alliance, Esőerdő Szövetség 1986-ban alapult és egy nemzetközi nonprofit szervezet, melynek célja a trópusi erdők megőrzése mellett, az ott élő emberek jólétének előmozdítása (szabványának a 1.6.1. fejezete foglalkozik a nemi egyenlőség és a női egyenjogúság témakörével).

A különböző szabványok alkalmazása mellett a cégek fenntarthatósági jelentéseket készítenek például a Magyar Telekom fenntarthatósági jelentése [47], etikai kódexel rendelkeznek, melyben helyet kap az esélyegyenlőség és sokszínűség például a MOL-csoport Etikai kódexe [48] vagy alapítványokat támogatnak, akik valamilyen fenntarthatósági céllal működnek például az egyik kézműves csokoládékkal foglalkozó cég az Ars Socolata, ami a Cocoa Horizons alapítványt támogatja, akik ezáltal a kakaóbab termelő vidéken a nőket is [46]. Jelenleg elég sokszínű és sokszintű a paletta. Még gyerekcipőben jár a folyamat, de elindult a fenntarthatóság irányába.

Az esélyegyenlőség és méltóság kérdésköre nem pusztán bioetikai, etikai, jogi vagy filozófiai kérdés. A gazdaságot, ha nagy egészként kezeljük, akkor ebből a szemszögből méltán vetődik fel a dilemma, amit Garai László is boncolgat a könyvében, az egyenlőtlenség és annak hármasszabálya. A méltóságot, mely nem csak morális értelemben értendő, hanem takarja azt a minimum szintet, ami azt a fogyasztást jelenti, ami emberi minőségünkben jár (Garai, 2015).

A gazdaságban különböző mutatók és statisztikai elemzések kapcsán tájékozódunk. Egyes kalkulációkhoz szükség van nem GDP mutatókra is, hiszen a korlátozottan elérhető erőforrások vizsgálatánál ezek nyújthatnak tájékoztató pontokat. Ezek az alternatív makrogazdasági mutatók foglalkoznak a fenntarthatósággal, a környezettel és a jóléttel is (például NEW, ISEW, HDI, GII, MPI, EPI, HPI, GNH, Bhután, Ökológiai lábnyom mutató, GINI-index, Lorenz-görbe). Az egyik mutató például az Index of Sustainable Economic Welfare – ISEW (Fenntartható Gazdasági Jólét Mutatója), mely pozitívként értékeli a házimunkát, de nagy hátránya, hogy a legtöbb országban nem állnak rendelkezésre adatok a kiszámításához. Sok ökológiai gazdaságtani vagy GDP-n túli mutató problémája, hogy a különböző országok hivatalos intézményei nem vették át alkalmazásukat, illetve különböző szervezetek számolják ki vagy adott politikai kontextusban használják, ami

hitelességüket nagyban befolyásolja sajnos. Remélhetően a jövőben belátásra kerül hasznosságuk, begyűjtik és egységesítik majd az adatokat (Farkas – Salamin, 2021).

Összességében a nők munkaerőpiaci helyzetének hatása megnyilvánul a gazdaságpolitika három fontos területén, a gazdasági növekedésben, a születésszám alakulásában és a nyugdíjrendszer fenntarthatóságában egyaránt (2017, Varga). A nőknek meg kell küzdeniük számtalan előítéllettel, mint például azzal, hogy a női szerep, pusztán az otthon, a gyermek és a házasság köré csoportosítható, amivel a kvalifikált munka csak nehezen egyeztethető össze (Aronson, 1996). Egyszerűen kevesebb idejük és kapacitásuk marad a munkájukra, otthoni feladataikkal („láthatatlan munka”) együtt túlterhelte vállnak. Az iskolázottság egyre nagyobb elterjedésével és a késői korra kitolódó gyermekvállalással párhuzamosan egyre nagyobb a kettős kötődésű karrier típusú nők aránya a munkaerőpiacon, mely jelenséggel a munkáltatóknak is kalkulálniuk kell.

A kulcsképeségek szerepe a munka világában

A munkaerőpiacon való boldogulást nagy mértékben befolyásolják kulcsképeségeink. A kismamák rendelkeznek számos olyan képességgel, mely a munkaerőpiacon jól hasznosítható, ha lehetőséget kapnak (saját vizsgálat). Fontosságuk egyre jobban felértékelődik, mivel nap, mint nap bonyolultabb és változatosabb elvárásokkal találkozunk mind a szakmai és magánéletben egyaránt. Fontos, hogy a szakmai követelmények és az egyéni képességek találkozzanak. Az önképzés hosszútávú stratégia, ami a rugalmasságunk záloga is egyben.

Az egyik hazai szakfolyóirat fogalomtárában a kulcsképeségeknél az alábbi meghatározást olvashatjuk: „Azoknak a képességeknek az összessége, amelyek a szakmai tudáson felül alapvetően meghatározzák a munkavállaló beilleszkedési, motiválhatósági, kezelhetőségi, kreativitási jellemzőit. Ide sorolhatók azok a humán, szociális és érzelmi jellemzők, amelyek a szaktudáson és az értelmi képességen túl meghatározzák, hogy az egyén miként boldogul egy közösségben, egy munkahelyi közegben” (Életpálya-tanácsadás, 2009).

Ma már nyilvánvalóvá vált a kulcsképeségek, mint a tevékenység sikerességét befolyásoló tényezők szerepének felismerése, melyek például a konfliktus- és a problémamegoldás.

Sokféle meghatározás született az elmúlt ötven-hatvan évben a foglalkozástól független képességekre vonatkozóan. Az 1950-es években felismerték, hogy bizonyos személyiség jellemzők nagy mértékben támogatják a sikeres munkavégzést. Super (id. Szilágyi, 2012) ismerte fel elsőként, hogy a személyiségjellemzők között vannak olyanok, amik valamennyi munkafolyamat elvégzése során előnyt jelentenek, ezeket szakma feletti vagy kulcsképeségeknek nevezzük. Magát a kulcsképeség fogalmát a XX. század 70-es éveiben egy német munkapedagógus, Dieter Mertens (1974. id. Siegrist, 1996) vezette be. Már ekkor feltételezték, hogy nem elég egy szakképesítést szerezni, a világ körülöttünk folyamatosan változik és ehhez folyamatosan alkalmazkodni kell.

Rengeteg meghatározás született, ilyen például a képességfedezet, a szakmán felüli képességek (Super id. Szilágyi, 2012), az a tény, hogy minden munkakör betöltését megkönnyítik (Bajusz, 2008). „Az egyén bizonyított képessége ahhoz, hogy tudását, készségeit, szakképzettségét képes mind a szokványos, mind a változó szakmai környezetben alkalmazni” (mely az EU ajánlása).

Egyrészt kulcsképeségnek nevezhetjük a személyiség azon tulajdonságait is, amelyek minden munkafolyamatban és foglalkozásban a sikeres munkavégzés fedezetét adhatják, melyek az együttműködési képesség, a kapcsolatteremtési képesség, a kommunikáció, a problémamegoldó képesség és a felelősségvállalás (2007, Szilágyi).

Másrészt Mertens szerint „a kulcsképeségek olyan ismeretek, képességek és készségek, amelyek nem csak meghatározott különböző gyakorlati tevékenységekkel hoznak létre közvetett, korlátozott kapcsolatot, hanem egyrészt képessé tesznek arra, hogy megfeleljünk pozíciók és funkciók egész sorának, amelyek azonos időben alternatív

lehetőségekként jelentkeznek, másrészt képessé tesznek arra, hogy életünk során kezelni tudjuk a követelmények (többnyire előre nem látható) változásának egy-egy szeletét” (Mertens, 1974. id. Siegrist, 1996).

A mertens-i megközelítésű kulcsképeség fogalom általános, szakmán felüli, mozgósítható és átcsoportosítható képességek együttesét jelenti, mely képességek megléte a munkáltatók körében egyre jobban felértékelődik.

A munka világában többnyire megváltozott a zárt keretek között történő munkavégzés, és előtérbe kerül az önállóság. A modern munkafolyamatokban az önállóságra és a csapatmunkára, összetett rendszerekben való együttműködésre van szükség. Ebben a felfogásban az egyénnek olyan képességekkel kell rendelkeznie, amelyeket „csapatkompetencia” néven lehet összefoglalni. Ezt a képességet többek között a kompromisszumkészség, a realitásérzék, az engedelmesség vállalása jellemzi. Tekintve, hogy a folyamat tevékenység orientált, a munkafolyamatok egymáshoz kapcsolódnak, további képességekre van szükség a jó csapatmunkához, például az együttműködés a különböző testületekkel, a nagyobb összefüggésekben való gondolkodás készségei, és a munka következményeinek részletes áttekintését lehetővé tevő képességek. Ez utóbbi képességeket akár „rendszerkompetenciáknak” is nevezhetjük. Mindezek mellett megjelenik a társadalmi szempontokon alapuló kulcsképeség-megközelítés is. Ebben az összefüggésben az alkalmazkodásra való képességet emelik ki a szerzők, amely a társadalom fejlődésére irányuló „konstruktív kompetenciát” jelent (Weinbrenner, 1991. id. Szilágyi, 2007).

A hazai kutatók a fenti elméleti kereteket figyelembe véve a kulcsképeségek körébe sorolják a 3K-val jelölt képességcsoportot ezek a kommunikációs képesség, a konfliktusmegoldó képesség és a kooperációs képesség. A szerzők többsége egyetért abban, hogy a problémamegoldó képesség minősége, valamint a gondolkodás és a cselekvés önállósága jelentősen meghatározzák a munka világában történő sikerességet.

Egy másik felosztás szerint például a szakmák feletti képességek vagy kulcsképeségek három fő kategóriájába sorolhatók (interdiszciplináris, módszertani és személyiségjellemzőkből következő készségek kategóriája).

A kulcsképeségeket és azok fejlesztését kognitív, tevékenységelemző és társadalmi szempont alapján is csoportosíthatjuk és elemezhetjük. A társadalmi szempont az alkalmazkodásra való képességet jelenti, amely az egyszerű munkavégzés helyett "a túlélési esélyeink" növelésére és fejlődésére irányuló konstruktív megoldásokat igényli, vagyis a társadalmi szempontú tanulásnak ismét a tapasztalat, felismerés és cselekvés egységét kellene jelentenie. A kulcsképeségeknek a szakmákon túlmutató jelentősége van, azonban nem idegenek a szakmánktól és ezek a képességek sok ponton metszik egymást. Már meglévő szakmai képességek (például rajzolás, hegesztési gyakorlat, jó kézügyesség stb.) mobilizálása előrevetíti a munkavégzés (új szakma tanulása) esetén az eredményességet (Szilágyi, 2007).

A kulcsképeségek megjelennek az álláshirdetésekből, melyek előfordulási gyakoriságát többek között Mertens, Werner és Siegrist vizsgálta.

Svájcban Mertens és Brassard kritériumai szerint elemeztek 682 darab álláshirdetést. Siegrist (1996) rangsorolta az azokban előforduló kulcsképeségeket előfordulásuk gyakoriságának alapján.

1. táblázat. Kulcsképeség rangsor (Siegrist, 1996)

Kulcsképeség	Előfordulások száma
Kooperáció és kommunikáció	251
Önállóság és teljesítőképeség	171
Problémamegoldás	106
Felelősségvállalás	78
Tanulás és gondolkodás	59
Indoklás és értékelés	27

Hazánkban Bajusz (2008) az 1990-es évek társadalmi, gazdasági változásai során vizsgálta az általános munkavállalói tulajdonságokat, melyek az álláskeresési technikák ismerete, az életen át tartó tanulásra való képesség és nyitottság, az idegen nyelvtudás, az információ-feldolgozás képessége, az alkalmazkodó készség, a csoportban történő munkavégző képesség és az önálló döntésképesség. A SZIE, GTK, Vezetéstudományi Tanszéken 2001-ben elkészült a munkaadók által elvárt alapvető kompetenciák listája. E felmérés eredményeképpen három kategóriába sorolták a szükséges munkavállalói tulajdonságokat (2. táblázat).

2. táblázat. A munkaadók által elvárt alapvető kompetenciák

Munkakompetenciák	Kulcskompetenciák	Vezetői kompetenciák
Rugalmasság	Kommunikáció	Vezetés
Kreativitás	Számszerűsítési készség	Más emberek motiválása
Kezdeti önálló döntéshozatal	Csoportmunka	Hibából való tanulás
Idegen nyelv ismerete	Problémamegoldó képesség	Kapcsolattartás
Magabiztosság	A tanulás és teljesítmény fejlesztése	Kapcsolatépítés
Kritikus szemlélet		Más emberekre való hatás
Lehetőségek feltárása		Döntéshozatal
Felelősségtudat		Az eredményekre és folyamatokra történő fókuszálás
Cselekvőképesség		Stratégia-előállítás
		Etikus hozzáállás

Forrás: SZIE, GTK, Vezetéstudományi Tanszék, munkája alapján idézi Karcics (2001).

A kulcsképeségek a jövőben sokkal jobban meg fogják határozni a munka világát, mint a múltban. A munkavállalóknak meg kell ismerniük saját képességeiket, amit folyamatosan fejleszteni is szükséges. Ennek a tanulmánynak a keretein túlmutat, de azok a képességek, és leendő munkavállalói generációs attitűdök, melyek majd a jövő munkahelyeihez kellene mind munkáltató és munkavállalói oldalról nagyon izgalmas kihívásokat rejtenek (például új szakmák és munkamódok megjelenése).

Önálló empirikus vizsgálat bemutatása

Az emberi erőforrással való hatékony gazdálkodás, illetve az ezt megvalósító szakszerű EEM (Emberi Erőforrás Menedzsment) stratégiai jelentőségű egy szervezet életében. Legnagyobb és legdrágább kincs a munkavállaló, a vele való gazdálkodás tulajdonképpen befektetés az emberi tőkébe, ami úgy a leggazdaságosabb, ha minél tovább a cég rendelkezésére áll. Ezek miatt fontos HR feladat a céges és az egyéni karrierút összehangolása, ha hosszútávon szeretnénk a munkavállalóval dolgozni. Ez a feladat egy szervezet életében, különös tekintettel a kisgyermeket vállaló női munkavállalókra folyamatos megújulásra késztet, és új megoldásokat kíván. Egy átgondolt és szakszerű emberi erőforrás terv kialakítása elengedhetetlen. Az emberi erőforrás gazdálkodásnak ebben kiemelkedő szerepe van, hiszen ezt állandóan menedzselni kell a változások tükrében. A szervezet által tervezett változtatások átgondolt cselekvési tervvel, szakszerű HR támogatással sikeresebben levezényelhetőek, de a hirtelen, nem tervezetten bekövetkező helyzetek kezelésében is hatékony segítséget jelent egy aktív, az emberi erőforrás gazdálkodásra is kiterjedő menedzsment folyamat tudatos működtetése.

Kiemelkedő jelentőséggel bírnak azon emberi erőforrás fejlesztési lehetőségek és HR eszközök egy szervezet életében, amik segítségével lehetnek mind a munkáltatóknak és a munkavállalóknak egyaránt a munkahely megőrzésében. Ilyenek lehetnek a hagyományostól eltérő munkaidő struktúrák és foglalkoztatási módok, belső kommunikáció, a felnőttkori tanulás (képzés/átképzés), a tréning módszertana, e-learning (2002, Roóz), tudás menedzsment és transzport, mentor és talent programok, munkahelyi esélyegyenlőség biztosítása, pályaépítés, karriertervezés, időgazdálkodás, a munkáltatóhoz való kötődést elősegítő különböző szociálpolitikai intézkedések (Forgó – Veres, 2007; Fehér, 2011).

Meggyőződésünk szerint a munka- pályatanácsadás módszertana kiemelt eszközzé válhat a folyamatban, hiszen minden munkavállaló esete részben vagy egészben eltér a többitől, egyéni konzultációt igényel.

A cél munkavállalói oldalról, hogy a munka értelmet és értéket kap, a szakmai ismeretek bővülnek, az életminőség javul, a karrierút nem szakad meg, az életcélok kialakulnak, a társadalmi kirekesztettség csökken, a kismama depresszió nem alakul ki „hasznosság érzése” „képes vagyok rá attitűd megőrzése” praktikus ismeretek megmaradása és esetleges fejlesztése és a lojalitás megmered, illetve fokozódik.

A cél a munkáltatói oldalról pedig az, hogy az integrációs/reintegrációs és támogatási lehetőségek feltárára kerülnek, a munkavállalói know-how megőrzése lehetővé válik, a legnagyobb akadályok, megoldási utak felszínre kerülnek és a belső munkaerő szükséglet kielégítése lehetővé válik. „...fontos, hogy mennyire érzi az édesanya magát teljes értékű munkavállalónak, olyan alkalmazottnak, akit nem a bizonytalanság, az állandó hibalehetőség, az újtól való rettegés determinál a munkája során, hanem olyan munkavállaló, aki aktív tagja tud lenni tudásban, gyakorlatban és érzelmileg is a szervezetének” (2013Bencsik – Juhász, 2013).

A cégek által viszonylag kevés ráfordítással megőrizhetnék legnagyobb kincsüket, a munkavállalót. Célunk a munkáltatók figyelmének felhívása arra, hogy a pozitív munkahelyi diszkrimináció mellett a tanácsadás (strukturált karrierterv, életpálya tanácsadás/tervezés, önismeret, időgazdálkodás, kommunikáció stb.) eszköztárát felhasználva értékes munkavállalókat tudnak megtartani, az anyukák jobban tudnak tervezni, ha nem szakad meg a kapcsolatuk a munkahelyükkel teljes mértékben, illetve nem redukálódik le az adminisztratív kérdésekre (például Mikor szeretnél visszajönni? Hány babát szeretnétek?). A személyes tanácsadás módszerének segítségével remélhetően egy egészségesebb versenyhelyzet alakulhat ki a gyermektelen nők, a férfi munkavállalók és a kisgyermekes anyukák között, mely által a köztük lévő feszültség is moderálhatóvá válik. Mindenki számára nyilvánvalónak kell lennie, hogy mindig minden egyéni mérlegelés és döntés kérdése (Schulze – Seeger, 2010). Ki kell alakítani közösen egy karriertervet, amit folyamatosan módosítani és alakítani is lehet a változó igényeknek megfelelően (Langer, 2008). A kismamák így esélyt kapnak moderálni a szakmai életüket, a cégek pedig nem veszélynek és egy kényszerhelyzetnek élik meg, mikor a munkavállaló munkahelyi státusza passzívvá változik, illetve mikor ismét aktívvá válva sok esetben már egy „új” kollégát kapnak vissza, új célokkal. Hasznos egy szakmailag alaposan előkészített gyakorlatban jól adaptálható tanácsadó program, egyéni és csoportos tanácsadási formában (Schulze – Seeger, 2010).

Az anyák egy részének az önbizalma csökken a szülés utáni otthonlét alatt. Az önbizalomhiánya nagyrészt a környezet visszajelzéseiből táplálkozik. Görgőy Rita (2011) tanulmányában kifejti az anyai szerep csodája mellett, rendkívül nehéz, kimerítő és kompromisszumokat igénylő helyzetét, melyek például a végkimerülés, a folyamatos aggódás, tökéletességre való törekvés, a képzések hasznossága, lelkiismeret-furdalás problémaköre, önvád, szélmalomharc, időhiány és szülői aggályok.

Sokkal könnyebbnek látják a problémáik átgondolását, ha a gyermeknevelés mellett más jellegű tevékenységet vagy munkát is folytatnak.

A kismamáknak a beszélgetések, a mozgás és a családi háttértámogatás sokat segíthet. Fontos a tudatosítása annak, hogy nem kell tökéletesnek lenni elég „csak” jónak (Kiss – Gál, 2006; id. Görgőy, 2011). (Winnicott 2000; id. Görgőy, 2011) alkotta meg az elég jó anya fogalmát, akinek arcába nézve önmagát látja szerencsés esetben a gyermek, különben elmagányosodik. A tanácsadások és a különböző erőforrások bevonása (például család, hit, önkontroll) ezen sokat segíthetnek. Buda Béla (1998. id. Görgőy, 2011) is hangsúlyozza az önértékelésében meggyengült anyukák nehéz helyzetét. Családtámogatási lehetőségei például tanácsadás, személyiség- és készségfejlesztő alkalmak (például önértékelés, önbizalom erősítésére, stresszkezelés, kommunikáció fejlesztés, kiscsoportos beszélgetések, képzések, atipikus foglalkoztatás), szociálpolitikai intézkedések és a családi életre való felkészítés (Görgőy, 2011).

Tuczai Rita kifejezően úgy fogalmaz, hogy a nők a GYES-GYED ideje alatt a munka világtól elszakadva egy sajátos, zárt életvilágba kerülnek, mely egy elkényelmesedett életforma és ingerstégeny környezet, amit hiányzó önbizalom, nagyfokú tájékozatlanság és információhiány jellemez. Szakmai ismereteik megkopnak idővel, egyéni életútjuk megváltozik. A rengeteg házimunka okán nem tudnak elég időt szánni tanulásra, hogy pótolják ismereteiket. Ebben az időszakban számtalan kulcsfontosságú készség alakul ki, ami a munkaerőpiacon jól hasznosítható lenne, csakhogy a felmérések szerint „*ők maguk sem tudatosítják azokat a pozitív-negatív változásokat, amelyek egy gyermek születésekor fellépnek életükben*” (Tuczai id. Madai, 2015).

A vizsgálat módszere és a minta bemutatása

A kutatásban összességében 700 fő 6 év alatti kisgyermekkel rendelkező anyuka vett részt 2011-2019 között.

A feltárás három féle módszerrel történt, melyek a személyes interjú (103 fő), kérdőív (564 fő) és strukturált csoportfoglalkozás (33 fő) voltak. A Magyar Agrár és Élettudományi Egyetem (volt Szent István Egyetem) emberi erőforrás tanácsadó mesterszakos hallgatóinak bevonásával kerültek megszólításra a kisgyermekes (6 év alatti gyermekkel vagy gyermekekkel rendelkező) anyukák.

Felméréseink alapján az önbizalomhiány, a gátlásosság és a kudarcoktól való félelem nehezíti talán a legnagyobb mértékben a kismamák elhelyezkedési, illetve vissza integrálhatósági esélyét a munka világába. Az önbizalom visszanyerése alapvető kulcsa a folyamatnak. A kismamáknak a gyermekvállalást követően tudatosan, önbizalommal és ön-érdekérvényesítően kell visszatérniük a munkaerőpiacra, hogy a munkáltatók is ne hátrányos helyzetű munkavállalónak, hanem potenciális munkaforrásnak tekinték őket, jelenleg fontos a szemléletformálás mindkét oldalon még ehhez (Lipták – Matiscsákné, 2018).

Az egyéni és csoportos tanácsadások alkalmával tudatosítjuk az érintettekben, hogy a gyermekükkel töltött időben folytatott tevékenységeik során több, a munkaerőpiacra átkonvertálható kulcsképeségüket is fejlesztik (például többek között ilyen a megosztott figyelem, az önállóság és a felelősségvállalás). Az egyéni és csoportos foglalkozások kiemelkedő jelentőséggel bírnak a munkatanácsadási folyamatban (Szilágyi, 2007, 2008, 2012; Rudas, 2007, 2011; Dürschmidt et al., 2008).

Eredmények

Ez a kutatás a kismamák támogatására, az önbizalom hiány feltárása és fejlesztése érdekében jött létre. A modell újszerű megközelítése abból adódik, hogy igazodik a nők élethelyzetéhez. A fejlesztés lépéseként a szembesítés során az önbizalom nő, a nők felismerik a gyēs alatt keletkező tudás konvertálható a munkaerőpiacon, viszont más ismeretek megkopnak, elavulnak az otthon töltött idő alatt. Bár alapvetően ez egy fejlesztés volt, de számszerűsíthető eredmények is lettek, melyek megoszthatók. A csoportfoglalkozás során azoknak a képességeknek a feltárása és számbavétele történik meg, amelyeket bármilyen munkafeladatban hasznosítani tudnak. A munka elsősorban az önbizalom fejlesztésére irányult. Menete az ismerkedés után az első lépésben az önéletrajz kibontása történt meg, második lépésben a tevékenységek kigyűjtése történt (például „*Összerakom a gyerek oris cuccát.*”, „*Megtervezem a heti ebédet!*”, „*Játékokat találok ki!*”, „*Civakodást hárítok, békítetek!*”, „*Alkotunk, kézműveskedünk!*”, „*Folyton figyelem!*”, „*Játsszótéren anyukákkal beszélgetek!*”, „*Programokat szervezek!*”, „*Gyors döntést hozok!*”, „*Folyton felkelek hozzá és ringatom!*”, „*Türelmesek vagyunk!*”, „*Szülői értekezletre járok!*”, „*Mosok, főzök és takarítok!*”, „*Pelenkát cserélek, gügyögök!*”) majd harmadik lépésben a háttérben lévő képességek összeszedése, tudatosítása segítségünkkel majd az önéletrajz kiegészítése ezekkel.

Az egyéni és csoportos beszélgetések során egyre több képességet fogalmaztak meg magukról. A meglévő képességek (gyakorisági sorrendben): önállóság, precizitás, jó kommunikációs készség, együttműködő készség, rugalmasság, stressztűrés, gyakorlatias, jó koordinációs képesség, kitartás, türelem és empátia.

A feltárt képességek (gyakorisági sorrendben): terhelhetőség, megosztott figyelem, rugalmasság, jó kommunikációs készség, felelősségvállalás, jó szervező készség/logisztika, kreativitás, határozottság, önállóság, együttműködés, precizitás, megbízhatóság és pontosság.

Ezek az álláshirdetésekből is gyakran az alkalmazás feltételeként megjelenő, így a munkaerőpiac szempontjából is értelmezhető képességeket kulcsképesseggként határozhatjuk meg. A feltárás során több, mint 2,5-3 szorosára nőtt azon képességek száma, melyeket a célcsoportunk tagjai szubjektív módon akceptáltak. A csoportfoglalkozás során a visszajelzések szerint nem is gondolták, hogy ennyi képesség birtokában vannak.

A program eredményeként az önéletrajz írás során olyan kérdések is felszínre kerültek, melyek a munkaerőpiacra való visszakerülést segíthetik. A kismamák tudatosan átgondolták, hogyan építik további életüket, hozzák meg döntéseiket egyéni szempontjaiknak megfelelően. Személyiségük kulcsképessegekkel gazdagodik a gyermeknevelés során, ami nagyobb odafigyeléssel a munkaerőpiac számtalan területén kamatoztatható.

A vizsgálattal egybekötött programnak kettős hasznát látjuk. Egyrészt az álláskeresői technikájukhoz elengedhetetlen önéletrajzukat aktualizáltuk, kibővítettük a gyermekgondozási idő alatt folytatott tevékenységekhez kapcsolódó valódi kulcsképessegekkel, másrészt az ehhez kapcsolódó felismerés a kismamák önértékelésére és önbizalmára pozitív hatást gyakorolt.

Köveztetések és javaslatok

Összességében vizsgálatunkból kiderült, hogy a kismamák törekszenek visszakerülni a munkaerőpiacra, ami több okból sem egyszerű számukra. Legideálisabbnak a gyermek 2-3 éves kora között tartják az anyukák a visszatérést, leggyakrabban anyagi okok miatt térnek vissza korábban, amit később döntő többségük meg is bán. A szakirodalmi elemzés során az elmúlt évtizedekben leírt problémakörök kutatásunk során is felszínre kerültek, tehát a mi eredményeink is bizonyították,

hogy bár történik elmozdulás a fejlődés irányába, de többnyire napjainkban is ezek élő és megoldásra váró gondok.

A kisgyermekes munkavállalóknak segítségre van szükségük ahhoz, hogy a munkaerőpiactól ne szakadjanak el teljesen, oda vissza tudjanak térni olyan képességek és ismeretek birtokában, melyek képessé teszik őket az elvárt szintű munkavégzésre. Motivációt jelent számukra, ha úgy érzik, hogy visszatérhetnek a munkahelyükre. Ezekon kívül még a sikeres visszaillesztéshez nélkülözhetetlenek a szakmai tréningek. Fejlesztésük támogatása szükséges, hiszen azokban a szakmákban, ahol naprakésznek kell lenni például jogszabály változások tekintetében, ott meglehetősen nagy hátránnyal küzdenek majd évek múlva. A munkavállaló vélhetően szorongással telve ül vissza pozíciójába, a valószínűsíthetően sok változás miatt, ami bekövetkezett elmenetele óta, a munkáltató pedig aggodalmasan tekint az egykori megbízható és gyors megoldásairól híres munkavállalóra, hogy számára jó és szakmailag megalapozott döntéseket hoz-e. Az ismeretanyag mellett szakmai elégedettségüket és magabiztosságukat is növelné vélhetően, ha nem maradnának le, hiszen a minőségi munka önbecsülést is ad (Moller, 1999). Az egyéni és képességekre alapozott tudás a kulcsa a korszerű vezetési stratégiának (Ternovszky, 2007).

A cégek akár belső képzésekkel is tudnak segíteni (például kommunikációs, IT, idegennyelvi képzések). Aztán később, igénytől függően egy-egy projekt erejéig lehetőséget kaphatnak a munkahelyi vérkeringésbe való bekapcsolódásba. Ez hasznos lenne a cég számára épp úgy, mint a kismama számára. Egyéb HR feladatok (például Mikulás ünnepség a gyerekeknek, havi belső kommunikációs újság, karácsonyi és újévi ajándékcsomag, csapatépítő tréningek stb.) is kiemelt jelentőséggel bírnak. E mellett a folyamatos informális és formális kapcsolattartás erősíteni tudja a céghez tartozás érzését, moderálja a folyamatot, időbeli behatároltság érzetével és jövőorientált szemléletével (Zimbardo – Boyd, 2012).

Reintegrációjuk sikerességének záloga ehhez a családi támogatáson (például munkamegosztás, énidő, gyermekfelügyelet, anyagi biztonság) túlmenően a munkaerőpiacra is átkonvertálható meglévő és új képességek felismerése, hasznosságuk felfedezése és tudatos alkalmazása, önbizalmuk és önértékelésük (ami az otthontöltött idő alatt jelentősen csökken) fejlesztése, a gyermekellátó rendszer kereteinek frissítése (például rugalmas alkalmazkodás a munkaerőpiac igényeihez nyitva tartási idejüket illetően), az állami támogatások (ezek az elmúlt évtizedben jelentősen fejlődésnek indultak), a képzések (reintegrációt elősegítő programok támogatása, melyek jelenleg nem kapnak elég támogatást) és a munkáltatók szemléletének formálása (rugalmas foglalkoztatási keretek, valóban családbarát munkahelyek kialakítása, előléptetési lehetőségek biztosítása, befogadó környezet, tolerancia és meggyőzésük arról, hogy foglalkoztassanak kismamákat). Az énidő fontosságának kérdésköre és a háztartással kapcsolatos munkamegosztás a fiatal anyukák körében került egyértelműen felszínre, számukra ezek, minél fiatalabbak, annál alapvetőbb szükségletek.

A munkaadók számára a szaktudás mellett napjainkban felértékelődik a megbízhatóság, a tanulás, a rugalmasság, a felelősségvállalás, a konfliktuskezelés, az érzelmi intelligencia, az együttműködés és az osztott figyelem, melyek a jelenkor munkavállalójának eszköztárából nem hiányozhatnak. Ezért a kismamák visszatérve nagy eséllyel pályázhatnak a legkülönbözőbb állásokra, mert megjelenésük a munkaerőpiacon minőségi szintet jelenthet ezen készségeik kiaknázhatóságával, melyben humánerőforrás tekintetében még nagy tartalék mutatkozik.

Azonban a reintegráció sikerességéhez elengedhetetlen, hogy az anyuka megfelelő partner legyen a folyamat során. Mindenki a saját szerencsájének kovácsa, mindig minden választás, döntés és lelkiismeret kérdése. Ha a gyermekvállalás időszaka tervezhető és beintegrálható egy cég életébe, úgy nem válik áthatolhatatlan fallá a munkáltató és munkavállaló között. Kiküszöbölve az idő előrehaladtával azt az érzést, hogy egyre ismeretlenebb a fal másik oldala mindkét fél számára.

Hivatkozott források

- [1.] Alliquander, A. – Tompa, A. (2018): *Hátrányos helyzet, szociális helyzet, munkanélküliek, kisebbségek*. SE Népegészségügyi Intézet. forrás: https://semmelweis.hu/nepegeszsegtan/files/2018/11/1819_I_AOKea13_Serulekeny-csoportok.pdf
- [2.] Aronson, E. (1996): *A társas lény*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- [3.] Bajusz K. (2008): A felnőttkorban szükséges kulcskompetenciák. In: Benedek A. et al. (szerk.): *Korszerű felnőttképzési módszerek kidolgozása és alkalmazása. Tanár-továbbképzési füzetek 3*. Budapest: Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet, p. 486.
- [4.] Bencsik A. – Juhász T. (2014): A tudásmenedzsment gyakorlata a gyermekgondozási szabadságon tartózkodó nők körében. *Gazdálkodás- és Szervezéstudományi Folyóirat*, 6(1-2), 430–438.
- [5.] Bencsik A. – Juhász T. (2013): Tudásmenedzselés és tudásfrissítés a gyermekgondozási szabadságról visszatérő munkavállalók körében. *Munkaiügyi Szemle*, 57(2), 68–78.
- [6.] Cserné Adermann, G. et al. (2006): A felnőttek foglalkoztathatóságának növelésére irányuló komplex képzési modellek, különös tekintettel a hátrányos helyzetű csoportokra. *Felnőttképzési Kutatási Füzetek*. 2006/13. Budapest: Nemzeti Felnőttképzési Intézet.
- [7.] Dürschmidt, P. – Koblit, J. – Mencke, M. – Rolofs, A. – Rump, K. – Schramm, S. – Strassmann, J. (2008): *Trénerképzési kézikönyv*. Miskolc: Z-Press Kiadó Kft.
- [8.] Farkas F. – Karoliny M. – László Gy. – Poór J. (2007): *Emberi erőforrás menedzsment kézikönyv*. Budapest: Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft.
- [9.] Farkas S. – Salamin G. (2021): Városi szint: A fenntarthatóság, környezeti minőség mérése a többváltozós nemzetközi városrangsorokban. In: Salamin G. – Széchy A. (szerk.). *A fenntarthatósági politikák megalapozásának mérési eszközei*. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem, pp.97 – 112.
- [10.] Farkasné Fekete M. – Molnár J. (2006): *Mikroökonómia*. Budapest: Szaktudás Kiadó Ház.
- [11.] Fehér J. (2011): *Emberi erőforrás menedzsment rendszerek és módszerek*. Gödöllő: Szent István Egyetemi Kiadó.
- [12.] Fogalomtár. (2009): Életpálya-tanácsadás, 1(1-2), 30. forrás: https://epa.oszk.hu/02500/02512/00001/pdf/EPA02512_eletpalya_tanacsadas_2009_1-2.pdf
- [13.] Forgó Gy. – Veres G. (2007): *Szociális-jóléti ismeretek*. Budapest: Szókratész Külgazdasági Akadémia Oktatási és Tanácsadó Kft.
- [14.] Mishkin, F. S. (2020): *Makroökonómia, Gazdaságpolitika és gyakorlat*. Budapest: Alinea Kiadó.
- [15.] Garai L. (2015): *Egyáltalán, minek nekünk gazdaságpszichológia?* Budapest: Napvilág Kiadó Kft.
- [16.] Glass, C. – Fodor, É. (2011): Public Maternalism Goes to Market: Recruitment, Hiring, and Promotion in Postsocialist Hungary. *Gender & Society*, 25(1), 5–26. DOI: <https://doi.org/10.1177/0891243210390518>
- [17.] Görgőy R. (2011): *Gondtalanul mosolygóboldog anyukák- avagy kisgyermekes édesanyák vallomásai problémáikról, feszültségeikről, lelki egészségükről*. Acta Sociologica – Pécsi Szociológiai Szemle, 4(1), pp. 39–54. DOI: <https://doi.org/10.15170/AS.2011.4.1.4>
- [18.] Halmos Cs. (2005): A felnőttképzésben résztvevők elhelyezkedése, különös tekintettel a hátrányos helyzetű rétegekre, régiókra. *Felnőttképzési Kutatási Füzetek*. 2005/3. Budapest: Nemzeti Felnőttképzési Intézet.
- [19.] Horváth V. (2012): Előítéletesség a munkaerőpiacon. *Munkaiügyi Szemle*, 56(4), 62–69.
- [20.] Hungler S. – Kende Á. (2019): Nők a család- és foglalkoztatáspolitikai keresztútján. *Pro Futuro*, 9(2), 100–117. DOI: <https://doi.org/10.26521/profuturo/1/2019/3881>

- [21.] Kenderfi M. (2012): A hátrányos helyzetű fiatalok pályaegettsége. In: Szretykó Gy. (szerk.): *Gazdasági kannibalizmus: hátrányos helyzetű csoportok a munkaerőpiacon és az emberi erőforrás menedzsment.* Pécs: Comenius Kft, pp. 312–330.
- [22.] Kispál–Vitai Zs. – Németh J. (2021): Szilánkok az üvegplafonból. *Közgazdasági Szemle*, 68(3), 308–331. DOI: <https://doi.org/10.18414/ksz.2021.3.308>
- [23.] Koncz K. (2016): A női karriertípusok és jellemzőik. *Opus et Educatio*, 3(1), 30–39. DOI: <https://doi.org/10.3311/ope.115>
- [24.] Langer K. (2008): *Karriertervezés – Személyiségmarketing.* Gödöllő: Szent István Egyetemi Kiadó.
- [25.] Lipták K. – Matiscsákné Lizák M. (2018): A kisgyermekes nők foglalkoztatási helyzete és lehetőségeik. *Vezetéstudomány – Budapest Management Review*, 49(3), 41–51. DOI: <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2018.03.05>
- [26.] Mészáros A. (szerk.). (2006): *A munkahely szociálpszichológiai jelenséglága I. Egyének és csoportok.* Miskolc: Z-Press Kiadó Kft.
- [27.] Moller, C. (1999): *Személyes minőség minden más minőség alapja.* Budapest: TMI Hungary Kft.
- [28.] Nagy Á. (2014): A női foglalkoztatás hatása a demográfiai folyamatokra. *Munkaügyi Szemle*, 58(1), 45–54.
- [29.] Nemes F. (2007): *Vezetési ismeretek és módszerek.* Gödöllő: Szent István Egyetemi Kiadó.
- [30.] Primecz H. (2015): HR-rendszerek nők és férfiak szolgálatában. Néhány gondolat a társadalmi nem (gender) és a HR kapcsolatáról. *Munkaügyi Szemle*, 59(6), 7–11.
- [31.] *Rainforest Alliance szabványa* (2021): *(GENERAL GUIDE) For the Implementation of the Rainforest Alliance Sustainable Agricultural Standard Version 1.* Letöltés dátuma: 2022.01.03. forrás: <https://www.rainforest-alliance.org/tag/2020-certification-program/>
- [32.] Roóz J. (2002): *Vállalkozások gazdaságtana.* Budapest: Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Részvénytársaság.
- [33.] Rudas J. (2007): *Delfi örökösei: Önismereti csoportok-elmélet, módszer, gyakorlatok.* Budapest: Lélekben Otthon Kiadó.
- [34.] Rudas J. (2011): *Javne örökösei: Fejlesztő tréningcsoportok- elvek, módszerek, gyakorlatcsomagok.* Budapest: Oriold és Társai Kiadó.
- [35.] Schulze-Seeger, J. (2010): *Trénerek módszertani kézikönyve: A fekete öves tréner trükkjei.* Miskolc: Z-Press Kiadó Kft.
- [36.] Siegrist, M. (1996): Kulcsképessegek. In: Siegrist, M. – Wunderli, R.: *Csoportos önépítés.* Gödöllő: GATE. Tanárképző Intézet, pp. 43–54.
- [37.] Szilágyi K. (2012): *Karrier- és pályatervezés.* Budapest: Kollégium Kft.
- [38.] Szilágyi K. (2008): *Módszertani gyűjtemény: Munkavállalási, munka-pályatanácsadók számára az egyéni tanácsadó munkához.* Budapest: Kollégium Kft.
- [39.] Szilágyi K. (2007): *Munka- pályatanácsadás, mint professzió.* Budapest: Kollégium Kft.
- [40.] Ternovszky F. (2007): *Nemzetközi menedzsment európai szemmel.* Budapest: Szókratész Külgazdasági Akadémia Oktatási és Tanácsadó Kft.
- [41.] Ternovszky F. (2013): Nőierőforrás-menedzsment: kulcs a sikerhez. *Humánpolitikai Szemle*, 24(3–4), 36–44.
- [42.] Tuczai R. (2015): Egy kismama-reintegrációs projekt és a társadalomkutatói jelenlét értelme. *Kultúra és Közösség*. 6(1), 155–163.
- [43.] Varga J. (2018): Nők a munkaerőpiacon: Problémafelvetés, szakirodalmi áttekintés. In: Fazekas K. – Szabó-Morvai Á. (szerk.): *Munkaerőpiaci Tükör 2017.* Budapest: MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet, pp. 45-52.
- [44.] Völgyesy P. (2012): *A munkamegosztási rendszer fejlődési tendenciái XIX-XX. század.* Budapest: Kollégium Kft. Budapest:

- [45.] Zimbardo, P. – Boyd, J. (2012): *Időparadoxon: Hasznosítsuk újra a tegnapot, élvezzük a mátk, és legyünk úrrá a holnapon!* Budapest: HVG Zrt.
- [46.] Ars Socolata <https://www.cocoahorizons.org/>
- [47.] Magyar Telekom <https://www.telekom.hu/rolunk/fenntarthatosag/fenntarthatosagi-jelentesek>
- [48.] MOL-csoport https://mol.hu/images/MOL_Etikai_kodex.pdf
- [49.] <https://budapestidemografiaicsucs.hu/history>

Szerzők

Győrváriné Tumpek Gabriella
[0000-0002-4041-4350](tel:0000-0002-4041-4350)

PhD hallgató

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem (MATE)
Gazdaság- és Regionális Tudományi Doktori Iskola (GRTDI)
Szent István Campus
Gyorvarine.Tumpek.Gabriella@phd.uni-mate.hu

Dr. Kenderfi Miklós
[0000-0001-7966-8609](tel:0000-0001-7966-8609)

PhD

tanszékvezető egyetemi docens
Emberi erőforrás tanácsadó MA szakvezető
MATE, Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet
Humántudományi és Szakképzési Tanszék
Kenderfi.Miklos.Mate@uni-mate.hu

GYULA ÉS TÉRSÉGE TURISZTIKAI JELENTŐSÉGE A 2020. ÉVBEN MEGHATÁROZOTT ÚJ DESZTINÁCIÓS SZERKEZETBEN

Kis Fruzsina – Bagdi Róbert

Összefoglalás

A hazai turizmus irányítási és szervezeti rendszerét 2016-ban alapjaiban újították meg, amelynek számos új eleme volt. Ezek közül csak a 2016-2017 folyamán lehatárolásra került öt kiemelt turisztikai fejlesztési térség meghatározását említjük meg, amelyek a hazai turizmusfejlesztés új, térbeli kereteit adták. 2020 őszén a desztinációs rendszert továbbfejlesztették, ami nemcsak az elnevezések felülvizsgálatát jelentette, de azt is, hogy tizenegy turisztikai térséget határoztak meg, úgy, hogy a korábbi öt mellé hat újat jelöltek ki. Az új térségek közül a Gyula és térsége turisztikai térség áll a legkevésbé, mindössze két településből (Gyula és Békéscsaba). A desztinációs kijelölést a 2019-ben realizált 613 ezer vendégéjszaka mindenképpen indokolta, amiből 520 ezer volt a belföldi vendéghez köthető. Tanulmányunkban a turisztikai térség legfontosabb attrakciót és az azokról alkotott véleményt próbáljuk meg meghatározni, a Gyulára érkezett vendégek kérdőív általi megkérdezése alapján. A Gyulai Vár, a Várfürdő és az Almásy-kastély bizonyult a legnépszerűbbnek Gyulán, de a Százéves Cukrászda ismertsége is magas volt (a válaszadók háromnegyede említette). A megkérdezettek 57,7%-a legalább kettő okot jelölt, ami miatt felkereste a térséget. A válaszadók 35,2%-a pedig már legalább háromszor tekintette meg a gyulai vár kiállításait.

Kulcsszavak: desztináció, turizmusfejlesztés, turisztikai térség

JEL: Z32

THE TOURISTIC IMPORTANCE OF GYULA REGION IN THE NEW DESTINATION STRUCTURE DEFINED IN 2020

Abstract

The management system and organisational structure of national tourism fundamentally renewed in Hungary in 2016, which had several new elements. The five determined 'important tourism developing areas' as destinations became the new frame for developing tourism in 2016 and 2017. Destination system was also changed in 2020, when not only the official names and territorial range were overviewed, but also created eleven destinations with determining six new ones. Among these destinations, the Gyula region consists of the least number of settlements with only two (Gyula and Békéscsaba). The 613 thousand tourism overnights (520 thousands completed by Hungarians) in Gyula and Békéscsaba in 2019 account for determining as a destination. Our questionnaire research investigated how widely known the destination was among the respondents and also their opinions about the most important sights. The Medieval Gyula Castle and Bastion, the Castle Bath and Aqua Palace, and the Almasy Castle proved to most popular sights in Gyula. The centennial confectionery is also well-known (with a three-quarter rate) among the visitors. 57.7% of the respondents mentioned at least two motivations to visit Gyula, and around one-thirds of the respondents visited the exhibitions of the Castle of Gyula at least three times.

Keywords: destination, tourism development, tourism region

JEL: Z32

Bevezetés

Alapjaiban újult meg a hazai turizmus irányítási és szervezeti rendszere 2016-ban, amelynek legfontosabb eleme az év végén elfogadott turisztikai térségek fejlesztésének állami feladatairól rendelkező CLVI. törvény volt. E törvény a desztinációkat tekintette a jövőbeli turisztikai fejlesztések keretének a turisztikai régiók helyett. 2016–2017 folyamán 5 kiemelt turisztikai fejlesztési térség került lehatárolásra, elsőként a Balaton és a Sopron-Fertő, majd harmadikként a Tokaj, Felső-Tisza, Nyírség, negyedikként a Debrecen, Hajdúszoboszló, Hortobágy, Tisza-tó került meghatározásra, végül a Dunakanyar jelent meg kormányhatározatban. 2020 szeptemberében a desztinációk meghatározásából kikerült a 'kiemelt' és a 'fejlesztési' szó is, és további hat turisztikai térséggel bővült a turisztikai egységek rendszere. Az újonnan megvalósított rendszerrel kapcsolatban kijelenthető, hogy egyrészt a jövőben nem lesz Magyarország teljes területe valamely desztináció része. Másrészt egy turisztikai desztinációnak nem kell feltétlenül egyetlen összefüggő területből állnia, területe mozaikos szerkezetű is lehet. A hat, újonnan létrehozott turisztikai térség közül Gyula és térsége egyedisége elsőként leginkább a településszámban érzékelhető, mert csupán Gyula és Békéscsaba alkotja. Gyula városa tűnik a térség húzó erejének, ahol számos fejlesztés valósult meg a múltban, illetve van folyamatban, így például a Széchenyi 2020 keretén belül egymilliárd forintot nyert a város komplex turisztikai fejlesztésére. A tervek szerint a térség turisztikai versenyképességét fogja növelni a 2022. év végére, a Ladics-házhoz, a Százéves cukrászdához kötődő fejlesztés, valamint sor kerül a kerékpárhálózat bővítésére is. (Gyulai Hírlap, 2021)

Anyag és módszer

A Gyula és térsége desztináció vizsgálatához primer és szekunder kutatást is végeztünk. Primer kutatásként kérdőívet állítottunk össze, amelyet 2021 augusztusában töltöttünk ki a Gyulai Vár előtti téren. A kérdőív három részre tagolódott és összesen 23 (többnyire zárt) kérdést tartalmazott. Az első részben öt kérdés a belföldi szabadidős utazási szokásokkal foglalkozott, míg a második részben a Gyulán megforduló turisták véleményét tudakoltuk a térség attrakcióival kapcsolatban. A kérdőívben a desztinációval foglalkozó tartalmi kérdések száma három volt, míg kifejezetten Gyulára és annak attrakcióira viszont tíz darab vonatkozott. A tartalmi kérdések között többnyire az egyszeres választási lehetőségek fordultak elő, de skálakérdések, illetve többféle választási lehetőséget biztosító kérdések is előfordultak. Négy kérdés vonatkozott a szociáldemográfiai azonosításra, így a nem, az életkor, a lakhely típusa és az iskolai végzettség. A kérdőívet végül 111-en töltötték ki, az eredmények feldolgozása Excelben történt meg. Kutatási célként a Gyulára látogatók motivációs céljainak, illetve a legfontosabb helyi attrakciókról alkotott vélemények meghatározását tűztük ki.

A térséghez kötődő szakirodalom meglehetősen szűkös, aminek az lehet az oka, hogy Gyula az „egyik legfiatalabb fürdővárosunk” (Varga–Vadas, 1990: 128). Tételes bibliográfiát így nem kívánunk közreadni, csak röviden utalunk a legfontosabbnak tekinthető, a városhoz kötődő jellemzőkre, fordulópontokra és eseményekre. Gyula mindennapi életét nagyban befolyásolja, hogy a trianoni béke értelmében a román-magyar határ a város mellett került megállapításra, majd 1950-ben elvesztette megyeszékhelyi rangját is. Ez a földrajzilag periférikus fekvés még a XXI. században is érezteti hatását, elegendő a város megközelíthetőségére (autópályák közelségére) gondolni. Egy 2005-ben végzett kutatás szerint például a magyar lakosság mentális térképén távoli helynek számított, ahogy Nyíregyháza, Kőszeg és Lenti is. (Michalkó, 2007) A HONifo Üzletviteli Ta-

nácsadó Kft. (2021) által elkészített Gyula város desztinációfejlesztési stratégiája 2021–2025 című dokumentum is megfogalmazta ezt a hátrányos fekvést. A Budapesttől való elérhetőséget tekintve személyautóval 2 óra 45 percet határoztak meg (222 km távolságra), ami a jelentős hazai gyógyhelyekkel való összehasonlításban a leghosszabb időnek bizonyult. A földrajzi fekvéssel szemben a város gazdaságföldrajzi, turisztikai adottságai sokkal jobbak, így Gyula és térsége nem számított perifériának, sem az államszocializmus idején, sem 1990 után. (Pénzes, 2013) Gyula napjainkban középvárosnak számít a 30 ezer körüli népességével, amelynek vonzáskörzete kb. 70 ezer fős népességgel bír. (Kiss–Bajmóczy, 2001) Sőt, az ezredfordulón még a vándorlási mérlege is pozitív – Békés megyében a legmagasabb – volt. (Kovács–Bajmóczy, 2001) Egy 2014-ben megjelent periferikusság kategóriáival foglalkozó kutatásban, a lehatárolási módszerek eredményességének összesítése alapján, a Battonya és Salgótarján között fekvő határmenti területen szinte egyedül nem számított periférikus településnek (Pénzes, 2014).

Gyula jelenleg a nemzetközi jelentőségű komplex hazai fürdővárosok közé sorolható. Közülük Bük, Hajdúszoboszló, Harkány, Hévíz és Zalakaros tiszta profilúnak tekinthető, míg Sárvár és Gyula esetében az egészségturizmus dominanciája mellett, megjelennek más tényezők is. Gyula a hét fürdőváros közül a leggazdagabb történelmi, kulturális potenciállal rendelkezik, elegendő csak a várra, az Erkel Ferenc Emlékházra, a Százéves Cukrászdára vagy az Almásy-kastélyra gondolni (Köbli, 2018).

A Várfürdő szerepe vitathatatlan a település fejlődésében. Az előzményekről röviden csak annyit jegyzünk meg, hogy a XVI. századba nyúlik vissza a gyulai fürdőkultúra, de csak 1943-ben kezdődött el egy mélyfúrású kút megvalósítása, majd a történelmi sorsfordulók miatt 1951-ben tudták átadni az első medencét. (várfürdő.hu) Végül 1959-ben nyitotta meg kapuit a Várfürdő. Az államszocializmus idején több lépcsőben fejlesztették, így az 1970-es évekre már ismert fürdőhelynek számított (1971-ben nyilvánították gyógyfürdőnek), és 1984-ben nyerte el – az országban tizenharmadikként - a gyógyhely minősítést (ráadásul 2012-ig nem is bővült a gyógyhelynek minősülő települések köre). (termalonline.hu) Alkáli-hidrogénkarbonátos gyógyvize több kútból származik, a legmélyebb kút 2000 m talpmélységű, míg a legmelegebb 71°C-osan tör fel (Vajda–Vadas, 1990).

Noha Gyulának is új kihívásokkal kellett szembenéznie a rendszerváltás után, helyzete mégis jobb volt, mint más Békés megyei településeké. Az ezredforduló előtti évtizedben, a Dél-Alföldön, a települések többségben ugyanis visszaesett a vendégéjszakák száma, Gyulán ezzel ellentétben megháromszorozódott ez a szám (Csizmadia, 2001). 1993-ban Gyulán alakult meg a Magyar Fürdővárosok Szövetsége (Szabó, 2015). 1995-től a Gyulai Várfürdő Kft. működteti a gyógyfürdőt (a helyi önkormányzat a többségi tulajdonos) és számos fejlesztés valósult meg a városban, ami a turisztikai potenciált is erősítette. 2001–2004 között például a Széchenyi Terv keretében 1,3 milliárd forint értékű szolgáltatást javító beruházás történt a gyógyfürdő területén (Szűcs, 2005, Bujdosó, 2016). Ekkor a fürdő teljes kapacitása évi 2,5 millió vendég volt, például 2003-ban 866 ezer vendéget fogadtak. A fejlesztési pénzek később sem maradtak el (Radics–Pénzes–Molnár, 2011), pl. 2004 és 2006 között több mint 1 milliárd forint érkezett a Gyulai kistérségbe a Nemzeti Fejlesztési Terv keretében (EU források) (Bujdosó et al., 2015). 2008-ban a turisztikai versenyképesség alapján a gyulai kistérség a hat legversenyképesebb határmenti kistérség közé tartozott hazánkban, de egyedülként képviselte a Dunától keletre eső országrészt (Bujdosó–Pénzes, 2012). 2010-ben megalapították a helyi TDM-et is (visitgyula.com). 2015-ben a következő 10 évre szóló célok megfogalmazása során került megfogalmazásra, hogy „Gyula nemzetközi minősítésű gyógyvízzel rendelkező fürdőjének és igényes rendezvényeinek köszönhetően külföldön is ismert gyógydesztináció lesz, ahová különleges Szigeterődje egyaránt vonz belföldi és külföldi turistákat” (Gyulai Turisztikai Nonprofit Kft, 2018: 3). A koronavírus-járvány jelentős

hatást gyakorolt a turizmusra Gyulán is, ezért jelenleg nem tűnik időszerűnek, hogy a célok időarányos megvalósulását vizsgáljuk. A legjellemzőbbnek gondolt statisztikai adatok összefoglalását azonban röviden megteesszük.

Gyakorlatilag az ezredfordulótól rendelkezünk olyan turizmust leíró komplex adatokkal, amelyek a térbeli folyamatokat matematikai–statisztikai módszerekkel határozzák meg. 2000–2005 között például a regionális turisztikai GDP kiszámítása során kiderült, hogy a Dél-Alföld az országos érték 3,1%-át adta 2005-ben (Dávid et al., 2007; 2010). Gyula turisztikai teljesítménye az elmúlt két évtized adatai alapján így még jobban felértékelődik. A város turisztikai jelentőségét egyrészt egy 2010-ben készült terepi felmérés eredményeivel jellemezzük, amikor is az idegen rendszámú gépkocsik alapján a Várfürdőben 15–16%-ra volt tehető a román vendégek száma egy átlagos hétköznapon, de hétvégén ennek a dupláját is elérte (Nagy, 2011). Másrészt a hivatalos statisztika – például a vendégéjszakák – alapján kijelenthető, hogy jórészt a Várfürdőnek köszönhetően, az elmúlt évtizedben Gyula a legkedveltebb magyarországi települések közé tartozott/tartozik. A turisztikai szerepét jól mutatja, hogy 2011-ben, Gyula a 13. legkedveltebb hazai városnak számított közel 240 ezer vendégéjszakával, amit döntően – 93,5%-ban – a belföldi turisták vettek igénybe (turizmusonline.hu). A 2013 decemberében átadott Aqua Palotának köszönhetően, a település a hazai rangsorban a 6. helyig lépett előre 353 ezer vendégéjszakával (ebből 89% volt a belföldi turista) (termalonline.hu). A következő évek (pl. 2017–2018) során Gyula lényegében a 6–7. helyen teljesített a hazai települések rangsorát tekintve, majd 2019-ben visszaesett a 12. helyre, de közben a vendégéjszakaszám már 425 ezerre növekedett (86,3% a belföldi). Ekkor merült fel, hogy Gyula egy kiemelt turisztikai fejlesztési térség része legyen (turizmusonline.hu). Az idegenforgalmi adó bevételek 2015 és 2019 között 74,8%-kal növekedtek (2019-ben összesen 183,8 millió forint) (HONifo Üzleti Tanácsadó Kft., 2021). 2019-ben a kereskedelmi szálláshelyek szállásdíjbevétele a térségben 3,1 milliárd forintot tett ki, ami 2018-hoz képest 8,9%-os bővülést jelentett (MTÜ, 2022). A 2020-ban fellépő koronavírus-járvány miatt a vendégforgalom 53%-ra esett vissza éves szinten (2019-hez képest), ami a hazai települések rangsorában a 10. helyhez volt elegendő (turizmus.com).

Gyulán az átlagos tartózkodási idő 2015-ben még 3,5 nap volt, majd a következő évek során fokozatosan 3,1 napra csökkent ez az érték. Gyula és térsége a 2016-ban bekövetkezett paradigmaváltás (Aubert et al., 2017) eredményeképpen végül 2020 szeptemberében vált turisztikai térséggé. A desztinációban Békéscsabán kevésbé jelentős szereppel bír a turizmus, így 2015 és 2019 között kb. 25 ezer vendég szállt meg a városban, miközben az átlagos tartózkodási idő is jellemzően két nap körül alakult (összesen évi kb. 50 ezer vendégéjszaka) (MTÜ, 2022). Gyula legfontosabb küldőterületeinek Budapest, Pest megye, Észak-Magyarország és a Tiszántúl számít (Gyula Turisztikai Nonprofit Kft., 2018).

A statisztikai számok alapján egyes kutatók matematikai módszerekkel is értékelték a turisztikai szektor teljesítményét települési szinten, így például Béres-Virág és Vinogradov (2018) is. A Hoover-index alapján, végeredményben kevesebb, mint negyven hazai település esetében tudtak a vendégéjszakaszám alapján átlagos, vagy annál kedvezőbb helyzetben lévő desztinációkat (települési szinten) meghatározni. Számításaik szerint Gyula az átlagos desztinációk közé tartozott a 2003. és az 2013. évi adatok alapján (Béres-Virág–Vinogradov, 2018).

Eredmények

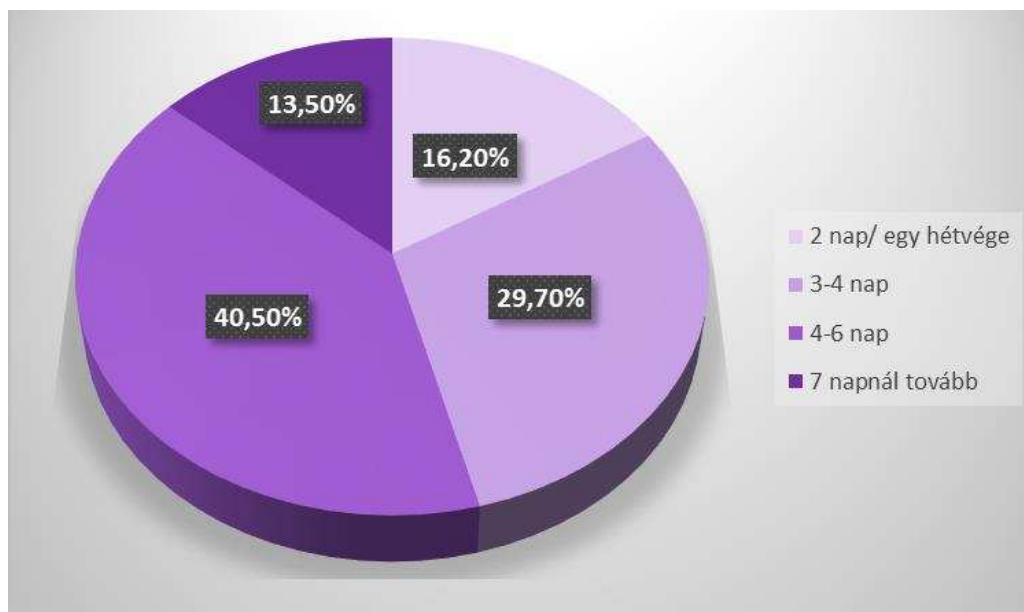
Fontos hangsúlyozni, hogy a kérdőívünkre válaszolók nem képeznek reprezentatív mintát, a válaszadók közös jellemzője a kitöltési hajlandóság volt, illetve az, hogy ellátogattak Gyulára egy

nyári napon. Az általunk összeállított kérdőívet végül 2021 augusztusában 111 turista töltötte ki Gyulán, a Gyulai Vár és az Almásy-kastély Látogatóközpont közelében.

A kitöltők 55%-a nő és 45%-a férfi volt. A legtöbb válaszadó 18 és 25 év közötti volt, de minden korosztály képviseltette magát a válaszadók közt, sőt jellemző csoportként még a kisgyermekkel érkező családokat lehet megnevezni. A Gyulára érkező válaszadóknak csupán 9,9%-a lakott falvakban, míg 41,4%-uk kisvárosban élt. A válaszadók 20,7%-a érkezett a fővárosból Gyulára. A megkérdezettek 43,2%-a rendelkezett felsőfokú iskolai végzettséggel, 15,3%-uk pedig érettségire épülő középfokú végzettséggel. A válaszadók 29,7%-ának legmagasabb iskolai végzettsége az érettségi volt, míg a kitöltők 9%-a rendelkezett szakiskolai végzettséggel (miközben három válaszadó rendelkezett kevesebb, mint nyolc általánossal).

A megkérdezetteknek válaszolniuk kellett néhány általános utazási szokásokra vonatkozó kérdésre is. A kérdések a koronavírus-járványt megelőző időszak utazási szokásaira kérdezett rá, hogy nehogy a járványügyi korlátozásokon legyen a hangsúly. A megkérdezettek 39,6%-a évente háromszor vagy annál többször is útra kel üdülés céljából, 29,7%-uk évente kétszer és 27,9% pedig egyszer utazik egy évben. Csupán a válaszadók kevesebb, mint 4%-a mondta azt, hogy csak néhány évente tud kikapcsolódás céljából elutazni (bel- és külföldi nyaralást e kérdésnél nem különítettük el).

A megkérdezettek mindössze 13,5%-a utazik el 7 napnál hosszabb időszakra (1. ábra.) A legtöbbet megjelölt válasz a 4–6 napos utak voltak, amit a válaszadók 40,5%-a, azaz 45 turista jelölt meg. Átlagosan 3–4 napot a turisták 29,7%-a tölt nyaralással, míg 16,2%-uk általában csupán 2 napra vagy egy hétvégére utazik el.

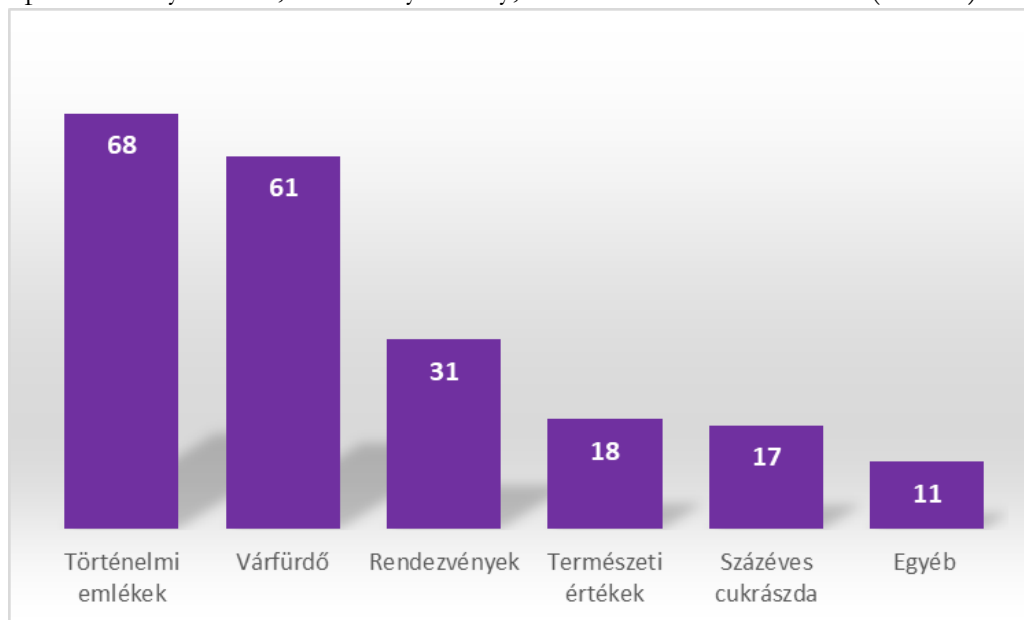
1. ábra. Utazás céljából eltöltött idő hossza

Azon megkérdezetteknek, akik átlagosan 4–6 napot töltenek üdüléssel, jellemzően évente háromszor, vagy annál többször kelnek útra nyaralás céljából. Szám szerint 21 turista mondta azt, hogy évente többször indul útra, és nem csupán egy hétvégére, hanem valamivel hosszabb időre is. A válaszadók 85,6%-a családjával utazik legtöbbször, a megkérdezettek fennmaradó 14,4%-a pedig élettársával, barátaival, munkatársaival vagy egyedül kel útra üdülés céljából. A kutatásban részt vevő turisták 83,8%-a autóval megy nyaralni legszívesebben. Tömegközlekedési eszközöket

csupán 14,4% vesz igénybe és a maradék 1,8% egyéb járművet, például motorkerékpárt vagy kerékpárt választ a desztináció megközelítéséhez.

Tudakoltuk a jellemzően igénybe vett szálláshelyek típusát is, a legkedveltebb szálláshely magasan az apartman volt, ezután következtek a szállodák, a panziók majd a kempingek, ahol csupán 14 válaszadó tölt el szívesen vendégéjszakát. Megjegyzendő, hogy egy 2021 elején végzett más kutatás szerint a Gyulán megszálló vendégek válaszaik között nem lehetett differenciálni a szállástípus preferencia alapján (HONifo Üzleti Tanácsadó Kft, 2021). Hat fő egyéb szálláshelyet választott, például hosteleket, ifjúsági szállókat. A kutatásban szerepelt egy kérdés az információszerzés forrásáról is. A megkérdezettek több, mint 50%-a barátoktól vagy családtagoktól szerzett tudomást a térségről, egy jelentős csoportnak az interneten keresztül keltette fel érdeklődését a desztináció. Csúpan hat válaszadó jelölte azt, hogy turisztikai kiadványban találkozott a térséggel kapcsolatos információval, és mindössze két turista informálódott Tourinform irodában. A válaszból jól látszódott, hogy a desztináció hagyományos, papír alapú ismertetői egyre inkább kiszorulóknak, helyettük az interneten történik az információszerzés. Úgy tűnik, a Tourinform irodák szerepe is módosul az évek során az internetes oldalak növekvő népszerűsége miatt. Megállapítható azonban, hogy lényegében minden korosztálynak van olyan tagja, aki turisztikai kiadványokból is tájékozódik, kivételként csak a 18–25 év közöttiek említhetők.

A Gyulára való utazás motivációi esetében több válaszlehetőséget is meg lehetett jelölni. A megkérdezettek 57,7%-a legalább kettő okot nevezett meg, ami miatt felkereste a térséget. Csúpan a turisták 1,6%-a mondta azt, hogy kizárólag a történelmi emlékek miatt látogatott el Gyulára, és mindössze 1,5% jelölte meg csúpan a Várfürdőt, mint az utazást kiváltó okot. Köbli Ádám (2018) megállapítása Gyula nem tisztán fürdővárosi jellegéről tehát visszaigazolódott a kérdőív eredményeiben, mert a fürdő mellett más attrakciók is fontosak a városban. A HONifo Üzletviteli Tanácsadó Kft. kutatásában (2021) is hasonló arányok alakultak ki, a több válasz lehetősége mellett a válaszadók 95%-a a szabadidő eltöltése és pihenés céljából érkezett Gyulára a kutatásuk szerint. A válaszadók közül 68 főt motivált a térségben található történelmi emlékek megtekintése, mint például a Gyulai Vár, az Almásy-kastély, az Erkel Ferenc Emlékház. (2. ábra.)

2. ábra. Gyula és térsége turisztikai térségbe látogatások oka, említések darabszáma

A megkérdezettek több, mint fele mondta azt, hogy a térség felkeresésének egyik oka a Gyulai Várfürdőbe való látogatás. Számos turistát a desztinációban megrendezett rendezvények vonzott (31 említés), például a Gyulai Pálinkafesztivál, a Csabai Kolbászfesztivál vagy a vár udvarában

megrendezett Gyulai Végvári Napok. A természeti környezet, a Fehér-Körös és az Élővíz-csatorna közelsége, valamint a Szanazug is befolyásolta az utazókat az úti cél kiválasztásakor. 18 válaszadó jelölte azt, hogy szerepet játszott a fent említett természeti környezet a célhely kiválasztásában (2. ábra). 17 fő végül a Százéves Cukrászdát nevezte meg motivációs célként.

A motivációs cél vizsgálatához szorosan kapcsolódik a helyi attrakciók ismertsége, megjegyezzük, hogy e kérdésben nem szerepelt a Gyulai Vár és az Almásy-kastély, hiszen e nevezetességek közötti területen került sor a kérdőívek kitöltésére, így ezek ismertségét magától értetődő ténynek vettük. A felsorolt látnivalók között nemcsak gyulai, de békéscsabai nevezetességek is szerepeltek, gondolva arra, hogy a két város együtt tartozik a turisztikai térségbe. A kérdés során több válaszlehetőség is megjelölhető volt, rákérdezve azok ismertségére (így nem feltétlenül látogatták is meg azokat). A 111 megkérdezettből 101 válaszadó mondta azt, hogy ismeri a Várfürdőt és 74,8% megjelölte a Százéves cukrászdát is (3. ábra).

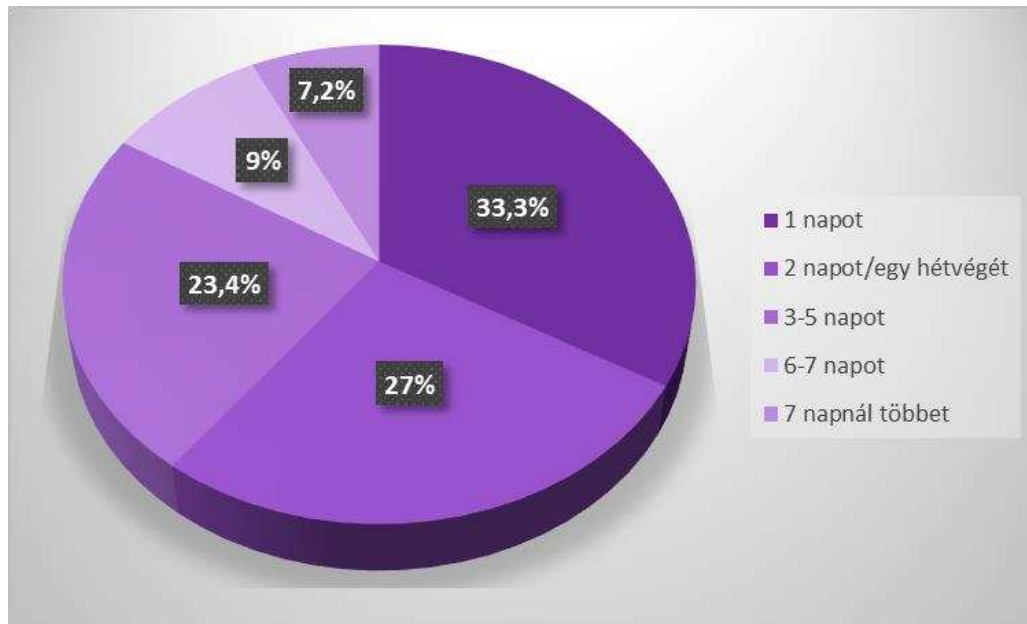

3. ábra. A térség látványosságainak ismertsége, említések darabszáma

A két látványosság ismertsége kiemelkedett a többi közül, ami a cukrászda szempontjából azért figyelemre méltó, mert a helyi attrakciókat népszerűsítő kiadványokban nem szerepel ekkora súllyal. A Csabai Kolbászfesztiválnak, a Gyulán található Világórának és a Gyulai Pálinkafesztiválnak közel azonos volt az ismertsége, hiszen mindegyiket a megkérdezettek körülbelül fele ismerte (55–57 említés). A két fesztivál közismertsége valószínűleg alacsonyabb a rendezvények színvonalához képest, amelynek háttérében az állhat, hogy a fesztiválok a főszezonon kívül – szeptemberben és októberben – kerülnek megrendezésre, valamint az, hogy a látogatóik nagy része a környező településekről érkezik. A Világmindenséget szimbolizáló Világóra ismertsége összefügghet azzal a ténnyel, hogy Gyula központjában található. Az eddig nem említett attrakciók szignifikánsan alacsonyabb ismertséggel rendelkeztek, így a Gyulán található Erkel Ferenc Emlékház, de a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum és a szabadkígyósi Wenckheim-kastély is. E látványosságokat a megkérdezettek csupán negyede ismeri. A helyi TDM által végzett látogatottsági vizsgálatok (kérdőív) 2017-ben és 2018-ban hasonló következtetésre jutott, így például az Erkel Ferenc Emlékház esetében 20,5%, illetve 37,1%-os látogatottságot tapasztaltak (Gyulai Turisztikai Nonprofit Kft., 2018). A desztináció másik termálstrandját, az Árpád Gyógy- és Strandfürdőt (Békéscsaba) csupán a válaszadók 21,6%-a említette. A Gyula és térsége szomszédságában, Lőkősházán fekvő Vásárhelyi Bréda-kastélyt csupán a válaszadók 18,9%-a ismerte (3. ábra). Valószínűsíthető, hogy a kastély ismertsége jelenleg megfelelőnek tekinthető, hiszen a tér-

ség egy félreeső pontján található, és az elmúlt években került sor a teljes felújítására. A desztináció általános ismertségére utalhat az a tény is, hogy csupán két megkérdezett akadt, aki a felsoroltak közül egyet sem ismert. E kérdésünk esetében végül a válaszadók közül néhányan a Gyulai Shakespeare Fesztivált, a Retro múzeumot és a Ladics-házat is megnevezték.

A térségben eltöltött időre vonatkozó kérdés eredménye azt mutatja, hogy a legtöbben csupán egy napra érkeznek látogatóként és nem töltenek el vendégéjszakát Gyulán: az egy napra utazók aránya a felmérés során 33,3%, azaz 37 fő volt. A két napra (valószínűleg egy hétvégére) érkezők aránya 27% volt, míg 23,4% 3-5 napot is eltölt Gyulán. A válaszadók 9%-a közel egy hétig marad a városban, míg az egy hétnél tovább maradók közé nyolc megkérdezett turista tartozott (4. ábra).

4. ábra. A turisták által Gyulán eltöltött idő

Valószínűleg a Várfürdő ösztönözheti hosszabb tartózkodási időre a turistákat, hiszen sokan hosszabb időt töltenek el gyógykezelésekkel, de ezen idő alatt sor tudnak keríteni valamely történelmi emlékhely megtekintésére is. Egy hétvégi gyulai ott tartózkodás ideje alatt már kevesebb, valószínűleg csupán egyetlen kulturális emlék megtekintésére lehet időt szakítani.

Gyulán a három legfontosabb attrakciónak a Gyulai Vár, a Várfürdő és az Almásy-kastély tekinthető, hiszen egymás mellett, illetve egymással szemben helyezkednek el, így a turisták által látogatott törzsterületet jelentik. A Százéves Cukrászda ugyancsak fontos attrakció, hiszen a HONifo Üzletviteli Tanácsadó Kft. (2021) kutatása során a válaszadók 84%-a jelölte meg felkeresett helyként, míg a fellebb említett három helyszínt 71–94% közötti arányban. A Gyulai Várfürdő ráadásul a megyében található fürdőkhöz képest a medencék számában is vezető szerepet tölt be. A kérdőívre válaszoló 55 és 65 év közöttiek közül mindenki járt már a Várfürdőben. Az általunk megkérdezett 25 és 35 év közöttiek többsége (78,8%) mindegyik fő látványosságban járt már, vagy tervezi annak meglátogatását.

A három fő attrakcióval kapcsolatban több kérdést is feltettünk, például a Gyulai Várral kapcsolatban azt is, hogy hányadik alkalommal látogattak el oda. Ez utóbbi kérdést az indokolta, hogy helyi adatok szerint a törzsvendégek aránya 20% körül van a városban. (Gyulai Turisztikai Nonprofit Kft., 2018) A kérdőívünkre választ adók 35,2%-a, azaz 39 látogató jelölte azt, hogy már legalább háromszor megtekintette a vár kiállításait. 32,4% második alkalommal látogattott el a

várba, és a megkérdezettek 27%-a a kérdőíves megkérdezés idején járt először a történelmi helyszínen. Mindössze hat megkérdezett mondta azt, hogy egyszer sem látogatott még el a várba. Végeredményben a megkérdezettek közel 95%-a fedezte már fel a vár kiállításait.

A vár által szervezett programokat tekintve, noha összesen 105 válaszadó járt már a várban, azonban közülük csupán 33 fő vett már részt rajta. Napjaikban a vár programkínálata meglehetősen sokszínű, de úgy tűnik, hogy az még nem kelti fel elegendő látogató érdeklődését. A kérdőívek eredményéből megállapítható, hogy jellemzően azok a turisták vettek részt a szervezett programokon, akik már voltak a Várfürdőben, az Almásy-kastélyban is, de ők azok (33 főből 19), akik a kérdőívben felsorolt összes látványosságot megtekintették, vagy tervezik azok meglátogatását. Figyelemre méltó, hogy azon turisták közül, akik részt vettek a szervezett programokon, csupán 60,1% válaszolta azt, hogy utazásának motivációja közé tartozik a város történelmi emlékeinek megtekintése, vagyis 39,9% más okból utazott a térségbe, mégis sor került üdülésük során szervezett programokon való részvételre is.

A Gyulai várral kapcsolatban arra is megkértük a válaszadókat, hogy értékeljék azt különböző szempontok alapján. Az egyes szempontok esetében 6 pont volt a maximálisan adható, tehát ez jelentette azt, hogy a látogató teljes mértékben meg van elégedve és 1 pont volt a legkisebb adható érték. Tudakoltuk például a vár által kínált programok mennyiségének és sokszínűségének megítélését, végül 47 kitöltő a maximális 6 pontra, 32 turista 5 pontra és 21 fő 4 pontra értékelte azt. Mindössze négy válaszadó minősítette alacsony pontszámmal a szervezett programokat. A várban megrendezett kiállítások érdekességével kapcsolatban, a legmagasabb értéként 47 fő adott 5 pontot, míg további 40 megkérdezett a maximális pontszámmal értékelte a tárlatot. Mindössze 14,3%-uk adott 4 pontot a kiállítások érdekességére, és mindössze két turista adott ennél is gyengébb értékelést. A HONiFO Üzeletviteli Tanácsadó Kft. (2021) ugyancsak magas elégedettségről tudott beszámolni, ahol a 15 szempont közül csak a helyi közlekedés értéke süllyedt 4,0 alá (míg a legmagasabb értékelést a vendégszeretet kapta 4,76 ponttal).

Az információközlés módjáról szóló kérdésnél a Gyulai Várban kihelyezett táblák, ismertetőik mennyiségével, méretével és az idegennyelvű ismertetőik minőségével való elégedettséget vizsgáltuk. A várat megtekintő válaszadók közel fele teljes mértékben meg volt elégedve az ismertető táblákkal, 38,1% pedig 5 pontra értékelte őket, míg a megkérdezettek 14,3%-a értékelte 4-es, vagy annál alacsonyabb pontszámmal. A Gyulai Várral kapcsolatban egy nyílt kérdés esetében az egyéb észrevételekre is kíváncsiak voltunk. A szöveges válaszok között voltak pozitív visszajelzések a programokkal és a kiállításokkal kapcsolatban, viszont akadt olyan turista is, aki szerint nincsen elegendő interaktív kiállítás a vár fiatalabb látogatói számára. Többen megjegyezték, hogy lehetne több kiállítás, ezzel még érdekesebbé és vonzóbbá téve a történelmi helyszínt, valamint a válaszadók egy része nem volt megelégedve az épület karbantartásával.

Az Almásy-kastélyal kapcsolatban a megkérdezettek közel 50 százaléka már tett látogatást a kastélyban, 40,5%-uk pedig tervezi, hogy nyaralása során megtekinti a kiállítást. Mindössze a válaszadók 12,6%-a, azaz 14 fő mondta azt, hogy nem volt még a kastélyban, de nem is tervezi a látogatást a későbbiekben sem. Ennél az attrakciónál is arra kértük azokat, akik már korábban meglátogatták a kastélyt, hogy meghatározott szempontok alapján pontokkal értékeljék azt. A válaszadók közül 26 fő maximálisan érdekesnek találta a kastély kiállításait, míg ugyanennyien 5 pontra értékelték a tárlatot. Átlagos elégedettségűnek bizonyult 7 fő, végül egyetlen fő adott 1 pontot. A pontozás másik szempontja az volt, hogy a látogatók milyen mértékben vannak megelégedve azzal, hogy a kiállítások interaktivitása az átlagnál nagyobb. Az Almásy-kastély látogatóközpont ugyanis kissé eltér az átlagos kiállítási módoktól, hiszen kevés eredeti tárgy maradt meg a kastély történetéhez kapcsolódóan. A hiányzó relikviákat interaktív táblákkal, ismertetőikkel és újraalkotott elemekkel pótolták. A látogatók körében ez a megoldás népszerűnek bizonyult,

ugyanis a válaszadók 56,7%-ának maximálisan elnyerte a tetszését. A megkérdezettek 23,3%-a 5 pontra értékelte és 15%-a pedig 4 pontot adott válaszul. Mindössze három látogató adott 3, vagy annál kevesebb pontot.

A Várfürdőnek 4, jól elkülönülő részlege van: a gyógyfürdő, az Aqua Palota, a Szaunapark és a strand. A 111 megkérdezett közül 95 fő már járt a Várfürdőben, így őket arra kértük, hogy szintén értékeljék azt pontozás útján, a különböző szempontok alapján. Először a szolgáltatások mennyiségét és minőségét értékelték, például a szaunák számát, a masszázsok sokszínűségét vagy az egyéb gyógykezelések színvonalát. 50 fő a maximálisan adható 6 ponttal értékelte a szolgáltatásokat, 32 látogató 5 pontra és 10 turista pedig 4 pontra osztályozta a strandon fellelhető szolgáltatásokat. Csupán a megkérdezettek 3,2%-a nem volt megelégedve velük. További értékelési szempont volt a strand területén található medencék száma és azok vízi attrakcióinak mennyisége. Vízi attrakciók például a vízugarak a víz alatt vagy fölött, a csúszdák és a gyermekjátékok a medencékben. A válaszadók 63,2%-a teljes mértékben meg volt elégedve a fent említett elemekkel, 20%-uk 5 pontra értékelte őket és 12,6%-uk 4 pontot adott. A megkérdezettek 2,1%-a 3 pontra és ugyanennyi százaléka 2 pontra minősítette a medencéket és azok attrakcióit.

A kérdőív végén egy nyílt kérdés formájában lehetőséget adtunk arra, hogy a válaszadók az általános véleményüket, egyéb észrevételüket is megfogalmazhassák. A válaszok teljes mértékben pozitívak voltak, a legtöbb megkérdezett azt írta, hogy a város szép, barátságos és fejlődő. Többben megjegyezték, hogy mennyire kulturált, valamint, hogy látnivalókban gazdag és elegendő étterem és fagyizó található a városban. Sokak számára vonzó, hogy a város családbarát, csendes és nyugodt, nem zsúfolt, mégis van benne élet és szórakozási lehetőség. Több megkérdezett is elégedett volt a város vendégszeretetével és úgy gondolta, hogy a lakosok kedvesek és barátságosak. A turisták városról alkotott véleménye nagyon fontos, hiszen a térségben szerzett tapasztalatok nagymértékben befolyásolják (ez esetben növelik) a desztinációba való visszatérés esélyét.

Következtetések és javaslatok

A kérdőíves kutatás során a Gyulára érkezők véleményére voltunk kíváncsiak azzal kapcsolatban, hogyan értékeli a város látnivalóit. 2020-ban meghatározásra került a Gyula és térsége turisztikai térség, így részben a desztináció más látnivalóit is bevontuk a vizsgálatba. A korábban ismertetett KSH adatok és a kérdőív eredménye is megerősítette, hogy az idegenforgalom sokkal erőteljesebb Gyulán, mint Békéscsabán. Mivel a két település távolsága kevesebb mint 20 km, ezért valószínű, hogy lehet még az együttműködést erősíteni.

A térségbe való utazás fő motivációja a kérdőíves kutatás eredménye alapján a térség történelmi emlékeinek meglátogatása, így jellemzően a vár miatt érkeznek Gyulára a turisták. Többben akár háromszor vagy többször is ellátogatnak a várba, ezért fontos az attrakció folyamatos fejlesztése és karbantartása. Összességében az látszódott a kapott válaszokból, hogy a legtöbb látogató kellemően érdekesnek találta a vár kiállítótermeit és feltételezhető, hogy ezért is látogatta már meg több alkalommal, igaz többségük csupán a kiállításokat tekintette meg, idegenvezetés és kiegészítő programok nélkül. Ha a vár évről évre gondot fordít a programok sokszínűségére, illetve gondozza kiállításait, akkor a turisták nagyobb valószínűséggel látogatnak el újra és újra. A visszajelzések alapján a legtöbb látogató elégedett volt a vár kiállításával és programlehetőségeivel, ennek ellenére sokan nem vesznek részt a szervezett programokon. A vár ismertségét az is növeli, hogy aktívan részt vesz a közösségi médiában és folyamatosan tartalmakat oszt meg a Facebook oldalán. A napjainkban egyre népszerűbb Instagramon is megtalálható, azonban ezen a felületen nem aktív.

A Gyulai Várfürdő szintén nagyon ismert és kedvelt attrakciója a városnak. Aktívan részt vesz a közösségi médiában és a weboldala is folyamatosan frissül, ami jelentősen hozzájárulhat népszerűségéhez. Esetleg különböző programokkal lehetne még növelni a vendégek számát, például az éjszakai wellness fürdőzés mellett olyan éjszakai program szervezésével, ahol az élményfürdő is üzemel, vagy családi napokat rendezni gyermek foglalkozásokkal, végül több fajta szaunaszeánsz kialakításával.

A Gyulán található Almásy-kastély népszerűsége kissé elmarad a korábban említett vonzerőtől, a várétól és a Várfürdőtől, noha azok szomszédságában található. A megkérdezettek közel fele már volt a kastélyban és többen tervezték, hogy meglátogatják. A vonzerő kiállításai nem tekinthetők átlagosnak, hiszen egyedi megoldásokkal mutatják be az elmúlt korok jellemzőit. A válaszok alapján úgy tűnik, a látogatók kedvelik ezt a megoldást, és nem gondolják úgy, hogy ezáltal elveszti a hangulatát a kastély. Létezik egy összevont, kombinált jegy is, amellyel a várat és a kastélyt is meg lehet tekinteni, ez arra ösztönzi a látogatókat, hogy mind a kettő látványosságba ellátogassanak. A kastéllyal kapcsolatban többen azonban azt a választ adták, hogy nem tervezik a kastély meglátogatását, talán azért, mert előzetesen nem sikerült felkelteni az érdeklődésüket. Ennek kiküszöbölésére több időszakos kiállítást lehetne rendezni, esetleg a témákhoz illő programokat, foglalkozásokat létrehozni.

A Várfürdő esetében ismert és látogatott helyszínről beszélhetünk, amellyel kapcsolatban az is kijelenthető a kérdőív eredményei alapján, hogy a többség meg volt elégedve a szolgáltatásokkal. A fürdők, strandok esetében általában igaz az, hogy folyamatos megújulásra van szükség, ami történhet a kínált szolgáltatások körének szélesítésével, vagy annak a minőségi fejlesztésével. A Várfürdő a jelek szerint jó úton jár, a legfontosabb hazai fürdők között tartjuk számon, ahol még a külföldi vendégek aránya is növekszik.

A térségben két jelentős gasztronómiai fesztivál is megrendezésre kerül minden évben, ám a megkérdezett turisták körében ezek ismertsége nem volt elég magas. Talán az ismertség ellen hat, hogy azokat nem a főszezonban tartják meg. A Gyulai Pálinkafesztivált szeptember végéhez közeledve rendezik meg, míg a Csabai Kolbászfesztivált minden év októberében tartják. A két meglehetősen nagyszabású gasztronómiai fesztiválra minden alkalommal neves fellépőket hívnak, számtalan árus érkezik és érdekes programokkal várják a vendégeket, ennek ellenére a kérdőív eredményei alapján úgy tűnik, hogy még nincs elegendő hírnevük a főszezonban nyaralók körében.

A megkérdezettek korösszetétele arra enged következtetni, hogy a térség minden korosztály számára ideális desztináció lehet és az eredmények alapján kijelenthető, hogy minden korcsoport talál magának érdekes elfoglaltságot, attrakciót. A lakhelyi sajátosságoknál jól látszódik, hogy a térségbe utazók nagy része kisvárosból érkezik, azonban a látogatók kissé több mint ötöde Budapestről utazott el a desztinációba, számukra már nem számít távoli helynek Gyula. Az elérhetőséget mindenképpen javítja az M44-es autópálya eddig átadott szakasza is.

A koronavírus-járvány okozta visszaesés 2020–2021 folyamán lényegében közel megfelezte a Gyulára látogatók számát, illetve az általuk eltöltött vendégéjszakák számát. A következő évekre vonatkozó desztinációfejlesztési stratégiát ezért át kellett dolgozni. A 2025-ig terjedő időszakra stratégiai célként a termékinnováció, a rendszerinnováció, illetve a minőségközpontú erőforrásmenedzsment fogalmazódott meg. Az alappillérek közé a kultúra, és az egészség mellé a mozgás is bekerült új elemként. Reméljük, hogy a járványügyi helyzet nem, vagy csak alig fogja befolyásolni a tervek megvalósítását.

Szerző(k)

Dr. Bagdi Róbert

0000-0002-3340-391X

PhD.

főiskolai docens

Debreceni Egyetem GTK,

Vidékfejlesztés, Regionális Gazdaságtan és Turizmusmenedzsment Intézet

bagdi.robort@econ.unideb.hu

Kis Fruzsina

Turizmus-vendéglátás szak

3. évfolyam

Regionális Gazdaságtan és Turizmusmenedzsment Intézet

kisfruzsi10@hotmail.com

Hivatkozott források

- [1.] Szerző nélkül (2015): *A 10 legnépszerűbb termálfürdős település 2014-ben*. Letöltés ideje: 2022. 03. 25. forrás: <https://termalonline.hu/termal-hirek/10-legnepyszerubb-termalfurdos-telepules-2014-ben>
- [2.] Aubert, A. – Barcza, A. – Gonda, T. – Horváth, Z. – Pálfi, A. (2017): Paradigmaváltás(ok) a magyarországi turisztikai desztinációk fejlesztésében és menedzselésében. *Turizmus Bulletin*, 17(1–2), 15–25. DOI: [10.14267/TURBULL.2017v17n1-2.2](https://doi.org/10.14267/TURBULL.2017v17n1-2.2)
- [3.] Béres-Virág, Á. – Vinogradov, Sz. (2018): A turizmus területi egyenlőségei. In: Dinya, L. – Baranyi, A. (szerk.): *XVI. Nemzetközi Tudományos Napok. „Fenntarthatósági kihívások és válaszok”*. Gyöngyös: Eszterházy Károly Egyetem, pp. 377–384.
- [4.] Bujdosó, Z. – Dávid, L. – Varga, D. – Zhakupov, A. – Gyurkó, Á. – Péntes, J. (2015): Tourism Development and Cross-Border Cooperation in the Hungarian-Romanian Border Region. *Geojournal of Tourism and Geosites*, 16(2), 153–163.
- [5.] Bujdosó, Z. – Péntes, J. (2012): The spatial aspects and distribution of the touristic development resources in the border microregions of Hungary. In: Péntes, J. – Radics, Zs. (Ed.) *Roma Population on the Peripheries of the Visegrad Countries: Spatial Trends and Social Challenges*. Debrecen: Didakt, pp. 226–239.
- [6.] Bujdosó, Z. (2016): A turizmus és a területfejlesztés kapcsolatrendszere Magyarországon In: Kókai, S (szerk.) *A változó világ XXI. századi kihívásai* : tanulmánykötet Prof. Dr. Hanusz Árpád egyetemi tanár 70. születésnapja tiszteletére Nyíregyháza, Magyarország : Nyíregyházi Egyetem Turizmus és Földrajztudományi Intézet, pp. 63-76.
- [7.] Csizmadia, N. (2001): Területfejlesztés és turizmus kapcsolatrendszere - A Dél-alföldi régió turizmusfejlesztésének elméleti és gyakorlati kérdései. *Turizmus Bulletin*, 5(3), 95–110.
- [8.] Dávid, Lóránt ; Tóth, Géza ; Bujdosó, Zoltán ; Herneczky, Andrea (2007): A turizmus és a regionális versenyképesség kapcsolatának mutatói a Mátravidék példáján keresztül *Észak-Magyarországi Stratégiai Füzetek* 4(1), 3-20.

- [9.] Dávid, L. – Kovács, T. – Tóth, G. – Bujdosó, Z. – Patkós, Cs. (2010): A turizmus hatásai és jelentősége a területfejlesztésben. In: Süli-Zakar, I. (szerk.): *A terület- és településfejlesztés alapjai II.* Budapest-Pécs, Dialóg Campus, pp. 447–468.
- [10.] Gyulai Hírlap (2021): Gyula város komplex turisztikai fejlesztése. *Gyulai Hírlap*, 2021. augusztus 24. Letöltés dátuma: 2022. 03. 30. forrás: <https://www.gyulaihirlap.hu/139890-gyula-varos-komplex-turisztikai-fejlesztese>
- [11.] Szerző nélkül (év nélkül): *Gyulai Turisztikai Desztináció Menedzsment Szervezet*. Letöltés ideje: 2022. 3. 30. forrás: <https://www.visitgyula.com/szakmai-oldalak/gyulai-turisztikai-desztinacio-menedzsment-szervezet>
- [12.] Komoróczy Alíz (2018): (*Gyula Turisztikai Nonprofit Kft.*) 2019. évi marketingterv. Letöltés ideje: 2022. 05. 04. https://www.visitgyula.com/files/3115/4710/4020/TurisztikaiNkft_2019.evi_marketingterv.pdf
- [13.] Szerző nélkül (2020): *Gyógyhelyek Magyarországon*. Termál Online honlapja. Letöltés ideje: 2022. 03. 30. forrás: <https://termalonline.hu/gyogykezezesek/gyogyhelyek-magyarorszagon-lista-es-terkep>
- [14.] HONifo Üzletviteli Tanácsadó Kft. (2021): *Gyula város desztinációfejlesztési stratégiája 2021–2025*. Gyula honlapja. Letöltés ideje: 2022. 05. 04. http://www.gyula.hu/download.fcgi/12627_0_1_DFS_Gyula_2021_2025_final.pdf
- [15.] Szerző nélkül (2018): *Kiemelt turisztikai térség lehet Gyula és Békéscsaba?* Turizmus Online honlapja. Letöltés ideje: 2022. 03. 25. forrás: http://turizmusonline.hu/belfold/cikk/viharos_fejlodes_bekesben
- [16.] Kiss, J. P. – Bajmóczy, P (2001): Városi funkciójú központok és vonzáskörzeteik az Alföldön. *Tér és Társadalom*, 15(1), 65–89. DOI: [10.17649/tet.15.1.788](https://doi.org/10.17649/tet.15.1.788).
- [17.] Kovács, Cs. – Bajmóczy, P. (2001): Magyarország határmenti területeinek vizsgálata a keleti és a délkeleti határon. In: Dormány, G. – Kovács, F. – Péti, M. – Rakonczai, J. (szerk.): *A földrajz eredményei az új évezred küszöbén. Magyar Földrajzi Konferencia*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem, pp. 1-14.
- [18.] Köbli Ádám (2018): Nemzetközi jelentőségű fürdővárosaink komplex fejlesztési lehetőségei a fenntarthatóság jegyében. [PhD-értekezés] Pécs: PTE Földtudományok Doktori Iskola. Letöltés dátuma: 2022. 03. 25. forrás: http://foldrajz.ttk.pte.hu/files/doktori-iskola/nv/disszertacio/KOBLI_Nyilvanos.pdf
- [19.] Szerző nélkül (2012): *Magyarország leglátogatottabb települései 2011-ben*. Turizmus Online honlapja. Letöltés ideje: 2022. 03. 25. forrás: http://turizmusonline.hu/cikk/magyarorszag_leglatogatottabb_telepulesei_2011_ben
- [20.] Michalkó, G. (2007): *Magyarország modern turizmusföldrajza*. Budapest–Pécs: Dialóg–Campus.
- [21.] Nagy, G. (2011): Gyula – város a határon. A központi funkciók átnyúló hatása. *Tér és Társadalom*, 25(4), 127–147. DOI: [10.17649/TET.25.4.1885](https://doi.org/10.17649/TET.25.4.1885).
- [22.] Péntes, J. (2013): The dimensions of peripheral areas and their restructuring in Central Europe. *Hungarian Geographical Bulletin*, 62(4), 373–386.
- [23.] Péntes, J. (2014): *Periférikus térségek lehatárolása – dilemmák és lehetőségek*. Debrecen: Didakt.
- [24.] Probáld Ákos (2021): *Top 30 hazai turisztikai település 2020-ban: átrendeződött a rangsor*. Letöltés ideje: 2022. 03. 25. forrás: <https://turizmus.com/desztinaciok/top-30-hazai-turisztikai-telepules-2020-ban-1173913>
- [25.] Radics, Zs. – Péntes, J. – Molnár, E. (2011): The spatial aspects of the resource-allocation of the Regional Operational Programmes' development resources. In: Kozma, G. (Ed.): *New Results of Cross-Border Co-Operation*. Debrecen: Didakt, pp. 119-126.

- [26.] Szabó Zoltán (2015): A gyógyvízre alapozott fürdőváros-fejlesztések lehetőségei. [PhD-értekezés] Kaposvári Egyetem Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola. Letöltés dátuma: 2022. 03. 25. <http://gtk.ke.hu/tartalom/doktori/szabo-zoltan-ertekezes.pdf>
- [27.] Szűcs, M. (2005): A magyarországi gyógyfürdők versenyképessége – Egy magyar és egy osztrák létesítmény összehasonlító elemzése. *Turizmus Bulletin*, 9 (3), 42–48.
- [28.] Szerző nélkül (2022): *Gyula és térsége turisztikai térség*. Magyar Turisztikai Ügynökség honlapja. Letöltés ideje: 2022. 05. 04. <https://mtu.gov.hu/cikkek/gyula-es-tersege-turisztikai-terseg-1925>
- [29.] Vajda, R. – Vadas, V. (1990): *Magyarország gyógyidegenforgalma I-II*. Budapest: Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző Vállalat
- [30.] Szerző nélkül (évszám nélkül): *Várfürdő története*. Gyulai várfürdő honlapja. Letöltés ideje: 2022. 03. 30. forrás: <https://varfurdo.hu/gyulai-varfurdo-tortenet-m222>

THE EFFECT OF PUBLIC INFRASTRUCTURE INVESTMENT ON LOCAL RESIDENTS IN JOHANNESBURG, SOUTH AFRICA

Mzuchumile Makalima

Summary

Infrastructure investment is one of the most important prerequisites for poor nations to accelerate or sustain their development and meet the Millennium Development Goals (MDGs) established by the United Nations in 2000. Furthermore, Johannesburg's future infrastructure investment demands considerably outnumber the amount invested by the government, the private sector, and other stakeholders, resulting in a large financial imbalance. Johannesburg's government, through Johannesburg's National Treasury, has set in motion infrastructure-investment programs aimed to continue establishing numerous economic and social infrastructure programs to boost economic growth and job creation in Johannesburg. These programs include the RDP and NGP

320 participants were used in the research survey of this study. 160 participants, which are a total of 50% of the sample were selected from two neighborhoods in the suburban area of Sandton City, an affluent urban section in Johannesburg, and the rest of the 50% was sampled from Alexandra, the poorest neighborhood in Johannesburg. Ultimately, the Literature reviewed by this study suggests that a strong and directly proportional relationship exists between investments in infrastructure by countries of all statutes, specifically Johannesburg. This study's primary research agrees with the literature on this subject as it also suggests that infrastructure investment is a key component of stimulating economic activity and ultimately improving people's livelihoods

AZ INFRASTRUKTÚRA KÖZBEFEKTETÉSÉNEK HATÁSA DÉL-AFRIKA JOHANNESBURGI HELYI LAKOSAIRA

Összefoglalás

Az infrastrukturális beruházások az egyik legfontosabb előfeltétele annak, hogy a szegény nemzetek felgyorsítsák vagy fenntartsák fejlődésüket, és teljesítsék az Egyesült Nemzetek Szervezete által 2000-ben meghatározott Millenniumi Fejlesztési Célokot (MDG-k). Ezenkívül Johannesburg jövőbeli infrastrukturális beruházási igényei jóval meghaladják a kormány által befektetett összeget, a magánszektor és más érdekeltek, ami jelentős pénzügyi egyensúlyhiányhoz vezet. Johannesburg kormánya a johannesburgi államkincstáron keresztül infrastrukturális beruházási programokat indított el, amelyek célja számos gazdasági és társadalmi infrastrukturális program létrehozása a johannesburgi gazdasági növekedés és munkahelyteremtés fellendítése érdekében. E programok közé tartozik az RDP és az NGPA jelen tanulmányban használt kutatási felmérésben 320 résztvevő mintát használtak. 160 résztvevőt, akik a minta összesen 50%-át képezik, két városrészről, a johannesburgi tehető városrész, Sandton City elővárosi körzetéből választották ki, a többi 50%-ot pedig Alexandrából, Johannesburg legszegényebb negyedéből választották ki. Végül soron a jelen tanulmány által áttekintett irodalom azt sugallja, hogy erős és egyenesen arányos kapcsolat áll fenn az összes törvényes ország, különösen Johannesburg infrastrukturális beruházásai között. A tanulmány elsődleges kutatása megegyezik a témában megjelent szakirodalommal, mivel azt is sugallja, hogy az infrastrukturális beruházások kulcsfontosságú elemei a gazdasági tevékenység ösztönzésének és végül soron az emberek megélhetésének javításának.

Introduction

Investment in public infrastructure is thought to be one of the most important elements in tackling Johannesburg's primary socioeconomic issues of high unemployment, income inequality, and poverty. The country's economic development has not produced enough jobs to alleviate these problems. Johannesburg's government thinks that through increasing public infrastructure investment, a labor-absorbing development path may be achieved. A dynamic CGE analysis is used in this study to assess the effects of increased public economic infrastructure investment on economic growth and employment. According to the findings, increased public infrastructure expenditure is generally favorable to Johannesburg's economy.

Johannesburg's economy is undoubtedly plagued with poverty, inadequate and poorly situated infrastructure, consistently high unemployment rates, and low growth rates. Despite these economic problems, Johannesburg has done well by global standards for the most of the post-1994 period (Presidency, 2020).

Johannesburg's economy benefited from the surge in gold prices in the late 1970s and early 1980s. However, a downward trend ensued because of the gold price returning to lower levels, political instability, and the application of financial sanctions (Faulkner–Loewald, 2018; Fedderke–Simkins, 2019). Since the mid-1980s, the economy has been under significant strain due to sluggish economic growth, a large budget deficit, limited foreign exchange reserves, and disinvestment (Presidency, 2020). The administration recognized that economic conditions were unsustainable, and in the late 1980s, discussions to address political constraints began.

The importance of infrastructure investment

The importance of infrastructure investment to a country's socio-economic progress cannot be overstated (Percze et al. 2020). Citizens' access to markets, as well as livelihood opportunities and services such as clean water, education, health, transportation, and communication, is hampered by insufficient or bad infrastructure. According to the International Labour Organization (ILO), infrastructure development is not a direct 2030 Agenda for sustainable development Goals. But without it, many of the targets will not be reached, and sustainable infrastructure will not be built.

Infrastructure development is required for poverty reduction and job creation in developing countries. However, fast infrastructure modernization is required for advanced economies to expand sustainably. A well-developed infrastructure enhances the general population's living circumstances and the competitiveness of private enterprises. For example, the most recent European Union expansion emphasized the need of bridging the infrastructural gap between old and new member states.

It is argued that unless new member countries build good basic infrastructure in sectors such as electricity, gas, water, telecommunications, postal services, local transportation, and waste disposal, the vision of a modern Europe with favorable living conditions in all regions will remain a pipe dream.

Infrastructure investment in developing nations

Infrastructure investment is one of the most important prerequisites for poor nations to accelerate or sustain their development and meet the Millennium Development Goals (MDGs) established by the United Nations in 2000. Furthermore, Johannesburg's future infrastructure investment demands considerably outnumber the amount invested by the government, the private sector, and other stakeholders, resulting in a large financial imbalance.

According to a World Bank assessment (2018), developing nations now invest 3-4 percent of their GDP in infrastructure each year; however, to meet broader economic development and poverty reduction targets, they would need to invest an additional 7-9 percent. This estimate includes Johannesburg.

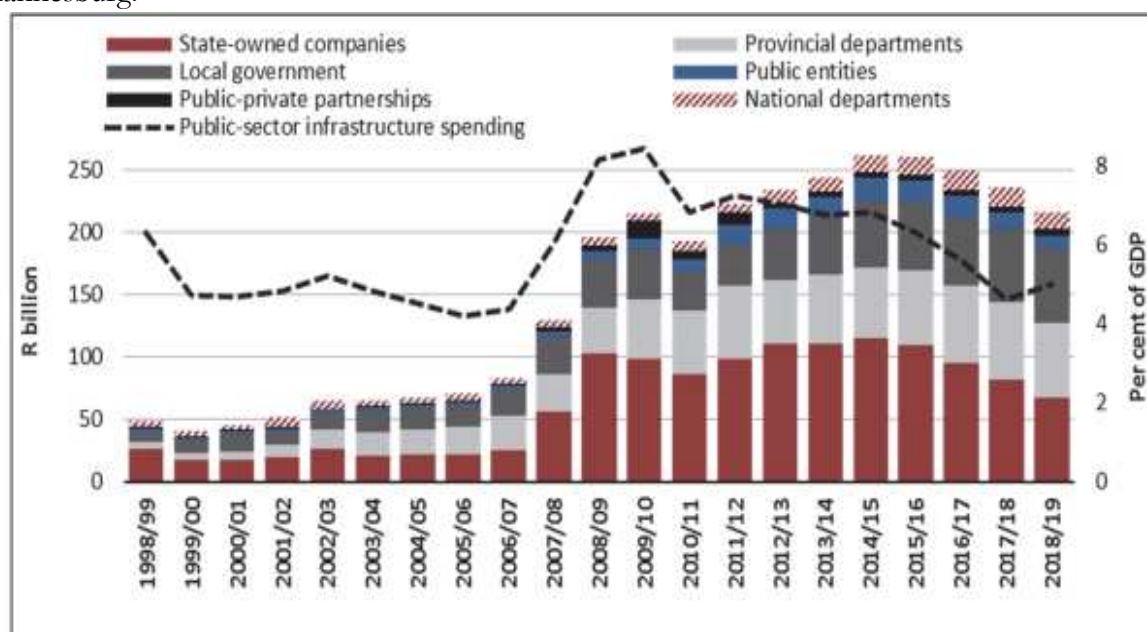

Figure 1: Public sector infrastructure spending

Source: National Treasury 2020

Rationale

The study will contribute to the body of knowledge based on current trends and challenges that public and private infrastructure investment confronts in Johannesburg. Investors will be able to use knowledge from the findings of the paper to familiarize themselves with current conditions in Johannesburg and in turn gain motivation to invest in Johannesburg. This will increase their profit margins and lastly, help to reduce the high levels of unemployment through construction projects initiation, resulting in improved socio-economic conditions of general Johannesburg residents.

This study seeks to determine the relationship between infrastructure investment and socio-economic benefits for the people of Johannesburg. It does not only consider an investment by the government of the said nation, but also other parties related hereto. It will be an exploratory quantitative study (Bhattacharjee, 2018).

According to (Bhattacharjee, 2018), exploratory research can be used to determine the extent of a problem. This is suitable for this study as it will enable a better understanding of the issues surrounding investment in the selected industry sector and determine its impact on socio-economic benefits on Johannesburg's people. The quantitative nature of this paper will allow the researcher

to probe the subject with more depth using closed-ended questions. The study will adopt an action research approach as it will be practical in nature, to find answers concerning the relationship between investing in infrastructure by government stakeholders and socio-economic benefits for the people of Johannesburg. (Cooper–Chandler, 2020), agree and assert that action research is meant to address complex and practical problems.

Research Objective

O1. To identify the relationship between infrastructure investment and socio-economic benefits for the people of Johannesburg.

Research question

Q1. What is the relationship between infrastructure investment and socio-economic benefits for the people of Johannesburg?

Materials and Method

This study adopts a quantitative research method. This method is predominantly used to emphasize objective measurements and the statistical, mathematical, or numerical analysis of data collected through polls, questionnaires, and surveys, or by manipulating pre-existing statistical data using computational techniques. This method is suitable for this paper because its goal is to determine the relationship between infrastructure investment and its socio-economic impacts on ordinary Johannesburg residents. Quantitative research designs are either descriptive (subjects usually measured once) or experimental (subjects measured before and after a treatment). A descriptive study establishes only associations between variables; this then directs this study to follow a descriptive design.

Research Design

Descriptive research aims to describe a population, situation, or phenomenon accurately and systematically. It can answer what, where when, and how questions, but not why questions. A descriptive research design can use a wide variety of research methods to investigate one or more variables. Unlike in experimental research, the researcher does not control or manipulate any of the variables, but only observes and measures them. Descriptive research is usually defined as a type of quantitative research, though qualitative research can also be used for descriptive purposes. The research design of this study will be carefully developed to ensure that the results are valid and reliable. The design will adopt survey research.

A survey will enable this study to gather large volumes of data that can be analyzed for frequencies, averages, and patterns. Certain aspects will be explored in the survey to achieve this study's objectives. The survey will be made electronically and distributed to a sample using social media of two targeted groups mainly being residents of Johannesburg from the well-established areas and those who reside in less developed sections of Johannesburg in February 2022. The areas are chosen specifically because of the difference in GDP per capita in each of these areas. The areas in

question will be Sandton and Alexandra. This sampling method will yield unbiased results because it represents all income brackets of general Johannesburg residents.

Data collection protocol

A sample size of 320 participants was used in the research survey used. 160 participants, which are a total of 50% of the sample were selected from two neighborhoods in the suburban area of Sandton City. Sandton is an affluent area in the Gauteng Province, South Africa, and forms part of the City of Johannesburg Metropolitan Municipality. The name of the town came from the combination of two of its suburbs, Sandown and Bryanston. In 1969 Sandton was promulgated as a municipality but lost its status as an independent town after the re-organization of South African local governments after Apartheid ended.

The neighborhoods this study selected were Sandown and Bryanston. The remaining 50% of the study stems from an adjacent neighborhood, Alexandra. Alexandra, informally abbreviated to "Alex," is a township in the Gauteng province of South Africa. It forms part of the City of Johannesburg Metropolitan Municipality and is located next to the wealthy suburb of Sandton. It is commonly known as "Gomora" among residents. Alexandra is bounded by Wynberg on the west, Marlboro, and Kelvin on the north, Kew, Lombardy West, and Lombardy East on the south.

Alexandra is one of the poorest urban areas in the country. Alexandra is situated on the banks of the Jukskei River. In addition to its original, reasonably well-built houses, it also has a large number (estimated at more than 20,000) of informal dwellings or shacks called "imikhukhu".

Analysis

In the evaluation of the data collected by this study, each question and its respective answers are holistically analyzed. Quantitative analysis of the results is used with the aspiration to provide conclusions from the observations. This data cannot be manipulated but rather perceived in a descriptive sense. Statistical analysis of the data from the participants' responses shows that in fact, only 6.5% of the sample rates infrastructure development as excellent in their respective residential areas. This thus shows a need for continuous development and maintenance.

The data also proves that 35% of the sample is of the view that employment from construction-project initiation is at a low. This then suggests that infrastructure projects in Johannesburg are not employing enough of the city's residents. The data shows also that public services have lacking infrastructure. This information addresses the poor maintenance of infrastructure by the South African government, particularly the Johannesburg Metropolitan municipality.

42% of the sample's respondents' use public transport daily in Johannesburg. With that observation being made, this study also considers the maintenance routine of public transport and its routes. The study discovers that maintenance of public roads and vehicles is seldom done in both Sandton and Alexandra. This is owed to the fact that 61% of the respondents believe, with firsthand evidence that this is seldom done in their neighborhoods. The effect this has then is that public infrastructure is in a poor condition and that may pose a threat to people's livelihoods.

Literature proves that recently, infrastructure investment has been directed toward stimulating economic activity, and it has been identified as one of the key economic growth and job creation drivers by the Accelerated and Shared Growth Initiative of Johannesburg (ASGISA) of 2019, the New Growth Path (NGP) of 2011, and the National Development Plan (NDP) of 2018.

The literature reviewed by this paper also states that Johannesburg's government, through Johannesburg's National Treasury has set in motion infrastructure-investment programs aimed to continue establishing numerous economic and social infrastructure projects to boost economic growth and job creation in Johannesburg.

These programs include the RDP and NGP. Ultimately, the Literature reviewed by this study suggests that a strong and directly proportional relationship exists between investments in infrastructure by countries of all statutes, specifically Johannesburg. This however still has not been sufficient to address the problems surrounding this aspect. This paper, through analysis of the primary research, suggests that the plans set out be re-evaluated by the local authorities in seeking to address the infrastructure challenges proven by the research survey utilized in this study.

Conclusions

In conclusion, infrastructure development is one of the most important aspects in seeking to ensure adequate socio-economic stability for residents. In Johannesburg, there are high levels of unemployment and deteriorating infrastructure. This study suggests that the public sector should provide heavy investment initiatives to provide a two-fold solution to the problems of the city. On the one end, it will ensure better infrastructure delivery and reduce the soaring unemployment rates in the metropolitan.

The population of Johannesburg, represented by the sample of this study relies on a lot of public infrastructure to access essential services and to commute to their respective daily destinations. Roads, rails, and public vehicles are however in under-impressing conditions. This then suggests a difficulty in the moving of people within the area. The study, therefore, suggests further work on how to better the situation. Currently, this paper does not propose a defined solution to the problem due to time constraints as the study was done in a space of a single semester. A recommendation however to overcome this challenge would be forming a committee to investigate ways of boosting the infrastructure through employing residents.

Finally, institutions such as schools, hospitals, government offices, and other recreational facilities are in poor condition. This means people of the city have limited access to good medical health close to where they live. They do not have educational facilities that are of high-quality concerning safety and conduciveness. These two factors, coupled with poor recreational facilities suggest that the youth may have idle time on their hands. One of Johannesburg's biggest problems is crime and with schools and recreational areas not up to par, the youth is more susceptible to engaging in criminal activity. The study then suggests heavy investment in this area of public infrastructure as well.

Literature proves that recently, infrastructure investment has been directed toward stimulating economic activity, and it has been identified as one of the key economic growth and job creation drivers by the Accelerated and Shared Growth Initiative of Johannesburg (ASGISA) of 2019, the New Growth Path (NGP) of 2011, and the National Development Plan (NDP) of 2018. This study agrees with the literature on this as it also suggests that infrastructure investment is a key component of stimulating economic activity and ultimately improving people's livelihoods.

References

- [1.] Bhattacharjee, A. (2018): *Social science research: Principles, methods, and practices*. University of South Florida. Textbooks Collection. 3.
- [2.] Cooper, D.R. – Schindler, P.S. – Sun, J. (2020): *Business research methods* (Vol. 9, pp. 721-744). New York: McGraw-Hill Higher Education
- [3.] Fedderke, J.W. – Perkins, P. – Luiz, J.M. (2018) Infrastructural investment in long-run economic growth: South Africa 2000–2020. *World development*, 34(6), pp.1037-1059.
- [4.] Mbanda, V. – Chitiga-Mabugu, M. (2017): Growth and employment impacts of public economic infrastructure investment in South Africa: a dynamic CGE analysis. *Journal of Economic and Financial Sciences*, 10(2), pp.235-252.
- [5.] National Treasury (2018). National Budget Review. Accessed on 30/09/2021 Available online at: <http://www.treasury.gov.za/documents/nationalpercent20budget/2018/review/chapter7.pdf>
- [6.] Ncube, M. – Shimeles, A. – Verdier-Chouchane, A. (2018): Johannesburg's Quest for Inclusive Development. African Development Bank, *Working Paper Series* No. 150. DOI:[10.1093/acprof:oso/9780199671656.003.0042](https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199671656.003.0042)
- [7.] New Growth Path (NGP) (2011): Accessed on 30/09/2021 Available online at: <http://www.economic.gov.za/communications/publications/new-growth-path-series>
- Percze, A ; Gyuricza, C ; Birkás, M ; Szemők, A ; Ujj, A (2020): Extension of the tillagepan compaction and its impacts on some crop production factors *Agrikultúra - Agriculture (Nitra)* 48(6), 282-290.
- [8.] Phillips, S. – Goldman, I. – Gasa, N. – Akhalwaya, I. – Leon, B. (2014): A focus on M&E of results: An example from the Presidency, South Africa. *Journal of Development Effectiveness*, 6(4), pp.392-406. DOI: [10.1080/19439342.2014.966453](https://doi.org/10.1080/19439342.2014.966453)
- [9.] Rostow, W. (1959): The Stages of Economic Growth. *The Economic History Review*, Vol. 12 (1): 1 – 16. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-0289.1959.tb01829.x>
- [10.] Vukeya, V. (2015): The impact of infrastructure investment on economic growth in Johannesburg. Doctoral dissertation, University of Zululand.
- [11] Koroseczné P. R. – Koponicsné Gy. D. (2019): The Analysis of the Cross-border Corporate Profit's Taxation. *Regional and Business Studies*, 11(2), 49–63. <https://doi.org/10.33568/rbs.2408>

Author

Mzuchumile Makalima
Student in MSc Business Development
Hungarian University of Agriculture and Life Sciences, Karoly Robert Campus
Institute of Rural Development and Sustainable Economy
emzeemakalima@gmail.com

HATÁR GYŐZŐ ÉS A POLITIKA

Mohácsi János

Összefoglalás

Határ Győző a múlt század emigráns irodalmának kiemelkedő alakja. a végig élt nemzeti katasztrófák: háborúk, börtönök rányomták bélyegüket sorsára, gondolkodására. A végzett építész mérnök, író, költő, filozófus, zeneértő, az írásművészet nyelvének megújítója és szemmel vizsgálta nemcsak a számára kedves területeket, hanem az őt körülvevő társadalmi kontextust. A Rákosi korszak börtöne különös tapasztalatokkal gyarapította tudását. A Márianostrai börtönben elszenvedett fizikai kínzások, majd az utána következő társadalmi kivettség arra ösztönözték, hogy mérlegre tegye a korszak ideológiáit, elveit. Miután Magyarországon nem volt hely számára, emigrációba kényszerült, és ott adta ki Magyarországról kicsempészett kéziratait. Sohasem panaszkodott az őt ért megpróbáltatások miatt, azonban egy agnosztikus borotvaéles szemével ítélte meg minden jelenséget. Legyen szó a korszak emberéről, generációk egymáshoz való viszonyáról, kommunizmusról, vallásról, vagy épp kedvenc témájáról, a filozófiáról. Műveiben minden gondolatát ezoterikus formában, és ezoterikus nyelven fogalmazta meg. A forma és a nyelvezet miatt sokan idézik, azonban kevesen olvassák.

Kulcsszavak: történelem, társadalom, állam, haladás, elit, agnosztikus, marxizmus

JEL: Z18

GYŐZŐ HATÁR AND POLITICS

Abstract

Határ Győző is an outstanding figure in the emigrant literature of the last century. the national disasters that lived through: wars and prisons left their mark on their fate and thinking. The graduate architect, writer, poet, philosopher, music connoisseur, innovator of the language of writing examined with sharp eyes not only the areas he loved, but also the social context around him. The prison of the Rákosi era enriched its knowledge with special experiences. The physical torture suffered in the Marianostra prison and the ensuing social exclusion prompted him to balance the ideologies and principles of the era. After he had no place in Hungary, he was forced to emigrate and published his smuggled manuscripts from Hungary. He never complained about the ordeals he had suffered, but he judged every phenomenon with the eyes of an agnostic razor. Be it the man of the era, the relationship between generations, communism, religion, or just his favorite subject, philosophy. In his works he expressed all his thoughts in an esoteric form and in an esoteric language. Because of the form and language, many quote, but few read his works.

Keywords: society, politics, state, progress, elite, agnostic, Marxism

JEL: Z18

Az ember el fog tűnni: eddig ez volt a határozott meggyőződés. Véleményem azonban megváltozott: az embernek el kell tűnnie.

(Cioran E.M.)

Bevezetés

Ma már, harminc évvel a rendszerváltás után, nehéz leírni egy művészeiről, hogy az emigráns irodalom egyik legjelentősebb tagja volt. Határ szóhasználatával: az ember hamar kibutul a történelemből. A kérdésre, hogy akkoriban miért volt valaki emigráns, és ez mit is jelentett, valamint az okok magyarázatára ma már a generációknak csak egy bizonyos rétege képes válaszolni. [1.]

Határ Győző 2006-ban, 92 éves korában hunyt el, wimbledoni otthonában. Magyarországi tartózkodása 1956 végéig tartott. Élete nagyobb részét emigrációban töltötte.

Minden emberi élet történelmi kontextusba illeszkedik. Ez az, amibe beleszületünk. Határ sok kortársával egyetemben elmondhatja, hogy világtörténelmi és regionális szempontból is az egyik legmozgalmasabb és legpusztítóbb korszakban született és élt túl.

Hónapokkal az I. világháború kezdete (1914. július 28.) után született. Apját a frontra vitték és mire évek múlva hazatért már több sebesülést szerzett, és „gránátnyomást” [2.] kapott.

1918. október 31-én Károlyi Mihály miniszterelnöki kinevezést kapott és győzött az őszirózsás forradalom majd megalakult a Tanácsköztársaság. 1919 áprilisától elkezdődött a román, csehszlovák seregek Magyarország elleni inváziója. Ezt Határ családja is a bőrén érzékeli. [3.] A világháború lezárását célozta az 1919. január 18-án megnyílt párizsi békekonferencia, amely Magyarország számára az 1920. június 4-én aláírt ún. trianoni békeszerződéssel ért véget.

Tíz év sem telt el és Magyarországot is elérte a gazdasági válság. Határ családja is máról holnapra él. Még tíz év és kitört a második világháború. A Horthy korszakban másként gondolkodását sokszorosító gépen nyomtatott röpcédulákkal és fegyvergyűjtéssel fejezte ki. [4.] 1943. május 1-én nyomozók szálltak ki lakásába és letartóztatták. Határ tagadta, hogy izgatás, szervezkedés szándéka vezette volna, csupán a háborús erőfeszítéssel egyet nem értésének akart kifejezést adni. [5.] Lebukásának következményei súlyosak voltak. Verés, kínzás. A főügyész - szemben a barátaival - rá halálbüntetést kért. A lakásán talált pisztolyok, a sokszorosító gép, az írógépei, a röpcédularakaszok mellett kéziratainak tartalma indokolta a többiekéhez képest súlyos ítéletet. Ha a halálbüntetést el is kerülte, a börtönbüntetést már nem. Ez volt az első nagy vargabetű életében. Olyan tapasztalattal gazdagodott, mely romboló, de egyben inspiráló is volt számára. Ez az egyik fajta pokol, amitől „dudássá” válhatott. [6.]

Az 1947. augusztus 31-re kiírt választásokat azután, ha csalással is (kékcédulás választás), de a kommunisták nyerték. Ezek után elkezdődött a demokrácia maradványainak felszámolása: a megfélemlítések következtek, a különböző pártok szétverése (pl. Magyar Függetlenségi Párt, Szociáldemokrata Párt, Demokrata Néppárt), politikusokat emigrációba kényszerítették (pl. Kovács Imre, Peyer Károly, Böhm Vilmos, Barankovics István, Slachta Margit stb.). Ez volt a kollektivizálás, azaz a parasztok szövetkezetbe kényszerítése, majd a padlássöprések időszaka (1948–53). 1948-ban létrejött az ÁVH szervezete (vezetője Péter Gábor). Ugyancsak ennek az évnek júniusában államosítottak 6500 egyházi iskolát. Decemberben pedig letartóztatták Mindszenty bíborost, esztergomi érseket és életfogytiglani szabadságvesztésre ítélték. 1950-ben brutálisan feloszlatták a szerzetesrendeket, a szerzeteseket deportálták.

Határ Győző anyját mint „nyilast” vitték el. Háry Gyula, a színdarabíró felesége volt a kihallgató, de Határ beteg apjáért is eljöttek, aki a „Bécsi Döntés és Erdély részleges visszacsatolása után jó esztendeig egy ilyen zsidó munkaszolgálatos század keretében szolgált alhadnagyi rangban”. [7.]

Határ Lukács Györgynél kilincselte műveinek kiadatása érdekében, másnap már a rendőrségen találta magát és kihallgatták. Visszadobták a sátoraljai börtönlázadásra készített táblatervét, nyomorogott, kéziratait elvették, barátai elhúzódtak, az épp kinyomtatott művét (Heliáne) pár példány kivételével bezúzták, elveszítette munkáját, a kirakatperek tovább növelték benne a szorongást. Az állandó fenyegetettség miatt idegrendszere kezdte felmondani a szolgálatot. 1950. január 13-án az országból való szökésre határozta el magát, de egy áruló miatt a szegedi Csillag börtönben kötött ki. Itt kezdődött életének az előző börtönidőszakhoz képest sokkal súlyosabb korszaka. Ismét kínzás, verés. A verések hatására bal fülére megsüketült. 1952 nyarán Márianosztráról szabadult. A magánélete romokban, a feleségétől már elvált, priusszal rendelkező ember volt. Még négy évet maradt Magyarországon és 1956. december 20-án elhagyta az országot.

Határ Győző hallatlan, sokrétű tehetséggel megáldott művész volt. Építészmérnök végzettségű, zeneértő, zeneszerzéssel próbálkozó ember, emellett költő, nagy-regények, novellák, és drámák írója. Utoljára, de nem utolsó sorban filozófus ambíciójú művész, a BBC és a Szabad Európa munkatársa. Generációk hallgatták a londoni színházak előadásainak összefoglalóit, verseit és a vele való beszélgetéseket.

Írásművészetére rányomta a bélyegét, hogy mindent a filozófia oldaláról közelített. Fiatal korának első olvasmányai közé tartozott Nietzsche. Életművéből a leglényegesebbnek saját filozófiai műveit tartotta. Szélsőségesen agnosztikus nézeteket vallott. Nem volt szisztematikus filozófus, hanem apodiktikus filozófia-kritikát írt, így nézeteivel extra muros maradt, mert a falakon belül a bekerített zsidó-keresztény univerzum került.

Műveinek nagy többsége már nyugati tartózkodása alatt jelentek meg. Hatalmas polcokat betöltő életműről van szó. Csak a filozófiai opusai (Pantarbesz, Intra muros, Özön közöny, Szélhárfa) is ezer oldalakra rúgnak. Esszékötetei (Az ég csarnokai, Filozófiai zárlatok, A fülem mögött, Léptékváltás, Álomjáró emberiség, A fény megistenülése, Szentföld a Föld, Alapigazságaink, Haza a magasszinteken, 2984) számszerűleg is majd egy tucatot tesznek ki.

Amikor filozófiáról beszél, akkor számára csak az ontológia az, amit a bölcsélet csúcspontjának tart. De tisztában van azzal is, hogy az ontológia haszontalan tudomány, ami nem axiológikus és nem világ átalakító.

A filozófusokat típusokba rendezi: logomániások, istenkeresők, világmegváltókat és világmagyarozók csoportjait különíti el. Ezek közül csak a világmagyarozókat tartja valóban filozófusoknak. A filozófussal szemben ugyanis súlyos elvárásokat fogalmaz meg: ne gyártsanak recepteket, ne csatlakozzanak semmiféle eszméhez, Istenhez, és ne a hasznosság vezesse gondolataikat.

Csalódik az, aki hagyományos értelemben vett filozófiát vár el Határ Győzőtől. Filozófiája nem a klasszikus, szisztematikus, érvelő, cáfoló, bizonyító filozófiát ír, hanem nagy példaképeinek (Nietzsche, Cioran, Davila) mintájára aforizmakba rejti gondolatait.

Módszerére jellemző, hogy a felvetett témához hozzászóló filozófusokat idézi, majd a filozófiatörténeten végigköveti az adott témához hozzászólók megközelítéseit. Nem elemzi a megnyilvánulásokat, hanem egy-egy frappáns mondattal aforisztikus megközelítéssel minősíti ezeket. E módszert vizsgálva Rugási Gyula ezt negatív filozófiatörténetnek, vagy a filozófia lábjegyzeteiként aposztrofálja. Határ a filozófia rendszeralkotói ellen lázad, azonban elismeri, hogy minden nem-rendszeralkotó filozófus gondolatmenetében is fel lehet ismerni a rendszert.

Filozófiájába a Magyarországon megélt társadalmi tapasztalatai okán, valamint világlátásából következően társadalomkritikus nézetek is keveredtek. Ezeket elsősorban a hetvenes években keletkezett műben, az Intra murosban rögzíti. A pseudo-fiával vitatkozva mintegy beszélgető-füzetben

fejt ki nézeteit a Magyarországon hagyott társadalom jelenségeiről. Jelen tanulmányban az államról, a vezető elit tulajdonságairól, a haladás eszméről szóló gondolatait vettem górcső alá.

Az állam

Sorsának alakulása, érintettsége okán foglalkozik a sorsát megrontó, testileg-lelkileg megnyomorító keret, az állam jelenségével. Az állam az, ami egy emberi közösség számára földrajzi, társadalmi keretül szolgál, aminek azonban többek között közigazgatási és gazdasági funkciója is van.

Határ életének legrosszabb, magyarországi fázisában regnáló politikai csoportosulás, a Rákosi rezsim totális államot működtetett. Ez „a gazdaságilag uralkodó osztály politikai szervezete, amelynek célja a fennálló rend védelme és más osztályok ellenállásának elfojtása”. [8.] A hetvenes években megjelent kiadvány definíciója még mindig agressziót tükröz.

Az egykor nemzetiszocialista oldalon álló Carl Schmitt más megközelítésben, eufemisztikusan fogalmazza meg ugyanezt: „az eddig »semleges« területek – vallás, kultúra, képzés, gazdaság – megszűnnek »semlegesnek« lenni a nem-állami és nem politikai értelemben. [...] A totális államban ennek következtében minden - legalábbis lehetőség szerint - politikai, és az államra való hivatkozás már nem képes arra, hogy a »politikai« speciális megkülönböztető ismertetőjegyet megindokolja.” [9.]

A különböző börtönökben tapasztaltak Határ számára kézzelfoghatóvá teszik a fenti, szocialista korszak definícióban található osztálya ellenállásának elfojtása fogalmát, sőt a börtönköztársaságban az új rend gazdasági működését is. Nem csoda tehát, hogy amikor az államról ír, a kirobbanó gondolat sor egy bűnbanda leírását adja: „Gazdátlan tárgyat találok. Magamhoz veszem. Az enyém. Az országúton megles és rám tör egy vadon élő rablóharamia – és – 1. elveszi. Vérbe fagyva maradok ott, bevert fejjel. Agyvelőm kilocsantva annak rendje-módja szerint: többé ugyan nem járkálok semerre, találni valamit, hogy másodszorra is legyen mit elvennie. Ezt tette velem. Ő tette a lator. A Mentől Gonoszabb Rabló” [10.]

A továbbiakban olyan kulcsfogalmakkal festi le az aktuális államigazgatók tevékenységét, ami nem hagy kétséget az államnak a néphez, mint nagyközösséghez való hozzáállását illetően: elvetemült lator rablóharamia, fenyegetettség, kifosztottság, polgári félanarchia, diktatúra felaprító gépe, rablási vadászterület, garázda uralom, szemfényvesztő fogás, országos agit-prop. hadjárat, pauperizáló alaptermészet, népállomány-tulajdonos elit polgári diktatúrája, ipari hűbériség, harácsolásra toborzott útonálló. [11.]

A Rákosi alatt megvalósult állam rosszabb „...Hobbes elméleténél, hogy az állam kétségbeesett kísérlet a háborús őállapotából való menekülésre - mert Hobbesnál, ha torz formában is, de felmerül valamiféle „szerződés” gondolata, a közmegegyezésé, hogy a bellum omnium contra omnesnél még a zsarnokság is jobb, amelyben mindenki mindenkinek hóhéra a törvény szerint, és az alattvalónak a vallás nem-gyakorlásához nincs joga, mert ezzel tagadná a zsarnokuralom istentől háramlott voltát. Rosszabb nála, hiszen [...] „keletkezéstörténete” szerint az állam oktroj: rétegről rétegre, többszörösen átfogalmazott erőszak. Mondhatni közel jár Proudhon anarchista szertelenségeihez – aki szerint „embernek ember által való kormányzása minden formájában rab-szolgaság”. [12.]

Határ szemében a kommunista vezető-elit társulásának, az államnak alapja a rablás, amely intézményes formában, háttérintézmények segítségével történik. [13.] Tömegbűntényről beszél, ahol a korrupciót a szokásjog szentesíti. A korrupció ugyan a társadalom kenőolaja, azonban van különbség korrupció és korrupció között: „mert minél kíméletlenebb a rablóállam az áldozattal szemben,

annál inkább kifejeződik az a társadalmi cinikosság [...], amely az ellenrablást [...] a jogos visszaszerzést [...] afféle társadalmi zsványbecsületté teszi.” [14.] Azaz, ha az állam kifosztja a népet, a népjogosnak érzi visszaszerezni azt, amit munkája ellenértékeként nem kapott meg. Ezzel utal a munkahelyről kicsempészett, eltulajdonított javakra. [15.]

Az uralkodó elit az uralkodás formáját a népi demokráciaként határozta meg. Ez a politikai struktúra a szovjetrendszernek és a jaltai követelményeknek is meg kellett feleljen. A kommunista párt a szovjetrendszernek való megfelelést garantálta, a jaltai követelményeket az ideiglenes koalíciók. [16.] „Arra persze mérget vehetünk, hogy a demokratizmus – nem demokrácia; olyan világos ez, mint hogy a kinyilatkoztatás és a darwini fejlődélmélet kizárja egymást.” [17.] A társadalmon belüli munkát a megbízható káderek „a mi nevelésünk”, „a párt neveltje” biztosítják, Határ szóhasználatával a „gyermekragadás kitüntetettjei”. Hétköznapi ember pedig a történelmi léptékű változáshoz „tucatember”-ként, „ólomkatona”-ként, értesületlenül, az érdeklődés hiányával viszonyul. „Elbódított érzékeivel, elpetyhüszött értelmével [...] tanulja az utca elkényelmesedett embere a közkeletű történelemszemléletet.” [18.]

Határ nem általában az állam korlátozó hatalma ellen van, hanem azokat a mechanizmusokat utasítja el, amelyek az egyén szabadságát korlátozzák. [19.]

Az elit

A magyar nyelv értelmező szótára szerint az elit szó: „Az emberek valamely csoportjának színe-java, legkiválóbb rétege.” [20.] A szociológiában azonban a fogalom nem magától értetődő. [21.] Ezt láthatjuk például az író Czákó Gábor leírásából is, aki elit fogalma alatt az állam vezetőjét érti. [22.]

Határ Győző a maga aforisztikus nyelvén, körmönfont utakon jut el az elitfogalmához és differenciáltan láttatja. Nem hagyja magát a történelem mélységeitől, vagy akár érzelmeitől vezettetni, de a tudomány szisztematikus módszerességét is elutasítva boncolgatja a fogalmat. A tőle megszkott erősen „kódolt”, lírizáló technika segítségével mutatja be az elitképződés és átalakulás folyamatát, miközben számtalan mellékvágányra is kitér.

Az elit-képződés jelensége nem új keletű és az elit-elméletnek nagy szakirodalma van. Határ maga is már Dante korszakából is hoz példát. Számára kimondottan ellenszenves, e túlélésért mindenre képes társadalmi réteg. [23.] Határ túlélési stratégiájuk állomásait is nevesíti, mely során a helyzethez szükséges álarc felvétele fontos, hisz: „A vedlés az elit pszeudo-megújulása.” [24.] Az elit minősége azonban nem garantált, így tevékenységük eredménye sem az: „Ám azért, mert egy elit közepes avagy éppenséggel silány, még nem bizonyos; hogy haszon nélkül való; elvégre tisztos hitványsága mit sem változtat az uralkodás tényén – azon, hogy a társadalmat sikerült megnyergelnie, a tömegeket betörnie.” [25.]

Az előző korszak elitje a korszakhatáron belátta, hogy „ügye vesztésre áll. Nyaka közé szedi lábát; ha szedhette volna; de nem tehette. Ilyetén lélektani futásban keresett menedéket hát, hogy majd fiaiban-unokáiban újjátestesülve vívjon új csatát. [26.] Rájött, hogy bizonyítania kell. Hogy az új korszakhoz, vagy épp a szellemi tartótsz-ország szellemiségéhez idomuljon, feltalálja a proletariátust, annak öntudatra ébredését. „Mindeme roppant, álgazdaságtani, áltársadalmi, áltudományi, áltörténelmi apparátus igazában az elit magisztrális ravaszága a polgárurolom mindennapos visszaszerzésére, megtartására-megszilárdítására. Az elité – hogy csapóvasba szorult mellső lábának lerágásával és csonkjának behegedése után: visszatérhessen, és újra az legyen, ő legyen, ott legyen, Ahol „Személy Szerint” Aki Volt;” [27.]

Integrálódnia kellett „az egalitáriánusok özönhordájába, s versenyt ordította velük: az elit szükségképpen rossz. És bőszen mimikrizált.” [28.] Az új elitbe kerülők az előző korszak polgárságának „mimikrizáló fiai” voltak.

A korábbi korszakból származó elit mimikrizálása nem mást szolgált, mint biológiai túlélését, a kontinuitás helyreállítását. [29.] „Mimikrizált is. Overallban, micisapkásan. Kiejtését, nyelvjárásait változtatva. Családját elhagyogatva, diplomáját, nemesi előnevét letagadva.” [30.]

Mivel Határ egy adott korszakban, a Rákosi érában észlelt jelenségről beszél, nem takarékoskodik a negatív jelenségek bemutatásával, amikor az új elitet jellemzi: „A vezéri elit és a téstájában jól átgyúrt, megdolgozott társadalom ui. habituális szimuláns, s mivelhogy kóros-javíthatatlan, így kezelendő. A politikai szimuláns – első látszatra – olyan, mint a megrögzött hazudozó. Valójában ő a mértékadó mesterködösítő;” [31.]

A folyamat azonban, ahogy egy új korszak elitje létrejön, hosszú. A generációk változnak, de velük együtt eszmék is átalakuláson mennek át, és így az egymástán következő generációk másként és másként interpretálják az adott eszmét. Határ a generációs konfliktusokat rávetíti a az eliten belüli átalakulásra: a „lánglelkű utódokból lesznek a gyagya elődök – a nagy eszményekből a jeles ökörségek.”- mondja. Hófehér szakállas hadastyánokról beszél, akik még emlékeznek az eurokommunizmus első csatározásaira, még a XX. század közepén elkezdődött ultracínikus tömegek kitegyesztéséről, ami a század végére korjelenséggé változott. Ha ma élne Határ, megdöbbenve tapasztalná, hogy a rendszerváltással eltűnni látszó marxista - leninista alapokon nyugvó kommunisztikus - szocialisztikus korszak felszívódása csupán illúzió volt. Mivel a „20. század utolsó és a 21. század első két évtizedében a bal-, és jobb oldal liberalizmusnak kitettsége konfliktuskerülő, lágy, fluid és puha politikai pólusokat eredményezett. A történelmi küzdelmek nyugvópontra juttatása [...] végül az eszmék tetszhalott állapotba kerülését eredményezte. A szociális érdekvédelemről lemondó baloldal és az értékmentes jobboldal belesimult a neoliberais világrend [...] a gyakorlati történelemellenességébe. Ez főleg a nyugat-európai centumpártok egyneműsödésében és alapító eszméikről való megfelejtkezésében, végül gyakorlati összemosódásukban öltött testet.” [32.]

Az új elit generációinak züllése Thomas Mann által a Buddenbroock házban leírt generációs romlását juttatja az olvasó eszébe: „A második nemzedék, a beleszületők nemzedéke már unottan hallgatja a robot legendáját, és amilyen romlatag forradalmi erkölcsében, elnézi csemetéinek, a harmadik nemzedéknek, hogy olyan „allűrjei” vannak, amilyeneknél jóval kevesebbért, valamikor, arisztokratáknak a feje nyakláncostul-talizmánostul a fűrészpóros kosárba hullott.” [33.]

Határ nem különbözteti meg a nomenklatura és az elit fogalmát. A nomenklaturát a politikai akaratnak kellett létrehozni. Tagjainál a politikai megbízhatóság a legerősebb kritérium. Így kerültek vezetők hat elemivel, vezetői tapasztalat nélkül intézmények, gyárak élére. Az eredmények magukért beszéltek, és a nomenklatura elv nem tudott maradéktalanul érvényesülni. A mindenható pártállam a régi elit kiválasztott tagjait emelte be soraiba. „Ez a nomenklaturával ellentétben, szakmai ismeretekkel és felsőfokú végzettséggel, vezetői tapasztalattal és spontán módon kialakított társadalmi kapcsolatokra épül, az ezekkel az ismervekkel rendelkező emberekből verbuválódik.”- írja Pelle János. [34.]

Az új rendszer élcsapata mindig az előző elit szellemi-térbeli terébe települ, azaz az előző korszak szellemi és materiális hagyatékán kezdi meg tevékenységét: „mint oly sokszor a történelemben - a múltak rompalotáiban ütik fel barbár tanyáikat, és ember alkotta kőbányák barlangbenyíloit töltik meg barbár beszédükkel.” [35.]- mondja Határ.

Az új elit bizánci típusú mentalitását is a régiektől leste el, és ebbe „beletartozik az eleve-helyeslés, a készséges részvállalás; az esetleg sugalmazott és kikerülhetetlen intézményes tömegbünténybe való beleilleszkedés, a kíméletlen és kiváló végrehajtás; a kiválók összetartása, a kiválók titoktartása

és hallgatólagos egyetértése; a kiválók véd- és dacszövetsége;”[36.] Amit Pelle János 2007 táján írhat le, azt Határ nyugati emigrációban már az előző század 70-es éveiben leírja.

Az elit tagjairól Határ csak, mint habituális/politikai szimulánsokról, megrögzött hazudozókról, mesterködösítőkről, jeles manipulátorokról beszél. Ugyan a marxista ideológia elméletileg elvetette az elit fogalmát, az elit-elméleteket is tudománytalannak ítélte.[37.] Ez nem jelenti azt, hogy személyzeti politikája az élcsapatképzés tekintetében, a gyakorlatban ne követte volna rendszerváltások rendjét.

A haladás

Határnál a következő, rendszeresen előkerülő kulcsfogalom a haladás. Nem véletlen, hisz agnosztikus világlátásából eredően mindent mérlegre tesz, mindent megkérdőjelez főleg akkor, ha személyesen tapasztalja egy rendszer működésképtelenségét. Ahogyan műveiben az államra és az elitre is vissza-visszatérően fenekedik, úgy a haladás jelenségére is. A szövegeiből nem derül ki világosan, mit is ért haladáson, csupán a jelenséget illető ellenérzéseit tapasztaljuk.

Mivel a fogalom számtalan megközelítésre ad lehetőséget, alkalmasnak tűnik, ha első megközelítésben ismét az értelmező szótárt hívjuk segítségül. A haladás jelen kontextusban társadalomtudományi megközelítésű, és nem a fizikai mozgás leírására szolgáló jelentését vesszük szügyre: „Az a tény, hogy vki, vmi vmely téren halad [...] , előbbre jut, fejlődik; fejlődés, tökéletesedés. Emberi, erkölcsi, szellemi, tudományos haladás; a társadalom haladása.” [38.]

A Brugger-féle Filozófiai lexikon úgy ír erről, mint ami a gazdaság, a politika, a tudomány és technika területén a létfeltételek és életkörülmények javulását szolgálja. „Mint célkitűzés és követelmény [...] olyan értékelést tartalmaz, amely [...] emberképen alapul. [...] A haladásba vetett hitet és a haladásról szóló tant. Gyakran ideológiai és utópikus elemek hatják át; [...] A haladás annyiban kívánatos, amennyiben és amilyen mértékben létrehozza azokat a feltételeket, amelyek az ember és az emberiség emberhez méltó anyagi, kulturális és szellemi fejlődését lehetővé teszik, illetve biztosítják.”[39.]

A szocialista korszakban kiadott Filozófiai kislexikon társadalmi haladás címszó alatt közöl szócikket. Alapvető definíciója nem tér el jelentősen a fentiekben közöltektől, azonban szóhasználatán jól érzékelhető az ideológia hatása: az emberi társadalom emelkedő, előre irányuló fejlődése az alacsonyabb fokról és formákról a magasabb felé. A szócikk történelmi áttekintésén is érződik az ideologikus hozzáállás. Kiemeli a polgári történelemfilozófia „nyíltan pesszimista” koncepcióit. Elítéli a burzsoá filozófusok és publicisták jövendölését a kapitalizmusban végbemenő technikai haladás ellentmondásairól, arról, hogy a technika leigázza az embert és elpusztítja az egyéniséget, és az emberi társadalmat a robotok társadalma fogja felváltani. Ezzel azonban semmi kézzelfoghatót nem állít szembe, csupán ideologikus szólásokat hajtogat: „A társadalmi fejlődés ütemének hallatlan meggyorsításával a kommunista társadalomalakulat fokozatosan leküzdö a múltból örökölt aránytalanságokat a város és a falu, a fejlett és a gazdaságilag elmaradt országok [...] fejlődésében. Ez az összehangoltság biztosítja, hogy a szocialista rendszer egésze haladjon, és ne csupán egyes elemei a többi rovására.” [40.]

Visszatérve az értelmező szótár magyarázatához, új megvilágításba kerül Határnak a haladás-elképzelés iránti ellenérzése. A haladás szinonimája ugyanis a fejlődés. Míg azonban a haladás fogalmát a kommunisztikus ideológia a társadalomra alkalmazza, a fejlődését inkább a természettudományokban. Ennek jellemzője, hogy csak egyirányú, azaz elutasítja az esetleges visszaeséseket. Rod Dreher, az amerikai író korunk társadalmát érintő megjegyzései végleg megvilágítják Határnak a jelenséggel szembeni averzióját. [41.] Határ minden általa primitívnek ítélt, kötelező, marxista,

kommunisztikus elméletet/mítoszt is elutasított. A következőkben nagyító alá vesszük Határ haladásával kapcsolatos nézeteit, ahogy a kontextusokban nála előfordul.

A fogalmat az Intra murosban több helyen is említi. Az első lelőhely a kommunista forradalom körüli eszmefuttatásába beépítve jelenik meg. „Ami a régi teológiában az Isten-közel – az az újbán: a Kommunista Forradalom elközelgése. Ahogyan a régi szerint a Teremtés átmegy a „lehetségből” a „ténylegességbe” – úgy kocog át, a marxizmus hátán tevegelve, a szocialista országok karavánja a Megvalósítás elméletéből a Megvalósulás gyakorlatába.” - mondja. Nem véletlen, hogy a vallást rendszeresen párhuzamba állítja a kommunisztikus ideológiával. Természetüket tekintve hasonló-nak is tartja. Magyarországról távozása után egyre kevésbé foglalkozik a kommunizmussal, annál nagyobb energiákat mozgósít a valláskritika művelésére.

Erős iróniával írja le a szocialista tábor forradalom várását, ahogyan mindenki vallási áhítattal várakozik elközelgésére. Miközben e mámoros bizsergéstől elernyednek a várakozók, békésen el-eljárogatnak a gyárba, hivatalba. Majd az álszervezeteik álulésein párthatározatot határoznak el, mivel váltig akaródnak a forradalom, és túlságig fokozzák éberségüket a forradalom vívmányainak megőrzésében és résen létüket a tőke sátáni mesterkedéseivel szemben, rendíthetetlen hitüket a haladás egyértelmű irányultságában, mely tán Lenin Második Eljövetele felé mutat. [42.]

A fogalom megközelítése szempontjából a vallással való párhuzam akkor nyer értelmet, amikor megállapítja: A haladásgondolat először a teológiában jelent meg. A kinyilatkoztatás pedig nem fejlődik, de a kereszténység sem. Átváltozásról átváltozásra halad, időnként átugorja önmagát. „A „haladó” isten sugallatára villámsújtottan megállt, és észbe kapott: az üdvtörténet az isteneszme haladólágos kifejtése a történelemben, elaprózott kései „kinyilatkoztatásokkal”, addendával szaporítva a Tant.” [43.]

A haladás-illúzió bűnének tudja be, hogy az ókori rabszolgaságot ma már elítélendőnek tartják (lásd még USA napjainkban): „nem hiszem, hogy bárhol, bárki az ókort pogányságáért megítélő kora középkorban történelmi „szégyenbélyegnek” érezte a rabszolgaságot mint intézményt; [...] De ha ez az intézmény olyan sokat levon a Római Birodalomban kiteljesedő hellenisztikus civilizáció értékéből, néznénk szét a magunk portáján, hogy nincs-e nekünk is ilyen szégyenbélyegünk?” – mondja és meg is válaszolja a maga ironikus módján: „Nincs – nézünk mókás ártatlansággal a tükörbe: csupa haladás vagyunk, a mi lelkiismeretünk tiszta. [...] Félő, hogy az új ezredév visszatekintő távlatából a haladásillúzió és következményei a jóvátehetetlen gyalázat éppoly visszataszító bélyege lesz kultúránkon, amilyen opprobrium az ókori civilizáción a rabszolgatartás – a mi szemünkben. [...] A haladásillúzió a köteles előrelátás mulasztása; végzetes és semmivel sem menthető. Civilizációnk megtévedése, amelynek nyomorát azok viselik majd, akik utánunk találnak születni; s ez a nemzedéksor fogja ránk nyomni az opprobrium bélyegét. A progresszív lesz a legviszszataszítóbb invektiva, a haladás gyűjtőneve pedig legförtelmesebb fogalmaink fegyencolonijája.” [44.] A haladás-illúzió „nyegle gögjét” undorítónak tartja. Bár azzal is tisztában van, hogy nemcsak a szocialisztikus rendszerben élő államokat sújtja a haladás-illúzió, hanem a Nyugatot is.

„Marx követői abban a hitben éltek, hogy a kommunizmus elkerülhetetlen, mert úgy kívánja a Történelem – ez az isteni erő. Kundera szerint a baloldaliakat [...] az a meggyőződés teszi baloldaliakká, hogy az emberiség útja a Fejlődés »Nagy Menetelése«: »A Nagy Menetelés a csodálatos, előre vivő út, út a testvériséghez, egyenlőséghez, igazságossághoz, boldogsághoz és még tovább, az összes akadályon át, mert akadálynak lennie kell, nélküle a menetelés nem nevezhető Nagy Menetelésnek.« Ha a fejlődés elkerülhetetlen, és a kommunista párt a társadalom nagy menetelésének a vezére, akkor az elmélet szerint a párttal való szembeszegülés azonos a jövő – és voltaképpen a valóság – ellenzésével. Akik szembeszegülnek a párttal, egyúttal a fejlődéssel és a szabadsággal is

szembeszegülnek, és a mohósággal, elmaradottsággal, bigámiával és az igazságtalanság más formáival azonosulnak. Szükségszerű és egyben nemes gesztus a párt részéről, ha elsöpri a Nagy Menetelés elé gördülő akadályokat, és [...] akadálymentessé teszi a jövőbe vezető utat.” [45.]

Határ Győző nem várta meg, hogy őt, mint a jövőbe vezető út akadályát elsöpörjék, 1956-ban önként távozott az országból.

Jegyzetek

- [1.] „fiataljainkban máris hatalmas erővel működik természetes kibutulásunk a történelemből és számukra csillagászati sebességgel hátrál a múlt.” Határ Győző (2004): Haza a magasföldszinten. Budapest: Szabad Föld Lap- és Könyvkiadó Részvénytársaság, p. 136.
- [2.] A „gránátnyomás” kifejezés az első világháború idején volt leginkább használatban, és azt a tünetegyüttest írta le, amely az intenzív ellenséges tüzérségi bombázást túlélte katonáknál jelentkezett. A gránátok közeli felrobbanásának fizikai hatásai mellett a „gránátnyomást” kapott embereknél a ma leginkább poszttraumás stressz szindróma néven leírt kórkép lép fel, amely egyebek mellett zavartsággal, határozatlansággal, lassú reagálással és indokolatlan fáradtsággal jár. BBC History Magazin (2015): Megszégyenítéssel gyógyították a gránátnyomást. Letöltés dátuma: 2022. 04. 05. forrás: URL: https://index.hu/tudomany/tortenelem/2015/09/20/megszegyenitessel_gyogyitottak_a_granatnyomast/
- [3.] „Román megszállás, tizenkilencben (négy és fél éves lehettem). Felnyomultak Budapestig, Gyomán is átvonultak s tudom, hogy tőlünk is elrekviráltak két lovat. Egy ízben, délelőtt, a néptelen Vasút utcán lemerészkedtem a Wagner fáséig, a fatelepig, ahova bevették magukat a román katonák. Ott, a kerítésnek közészorított arccal néztem végig a csirke tolvaj közlegények megfegyvelmezését: bikacsökkel verték őket s úgy számolták ki a legény meztelen hátára a dózecssecsincset; míg a tiszt észre nem vett és oda nem küldte a csicskását, hogy kergessen el.” Határ Győző (1993): Életút I. Oly jó követni emberélet! Szombathely: Életünk Könyvek, p. 14.
- [4.] Határ Győző (1993): Életút I. Oly jó követni emberélet! Szombathely: Életünk Könyvek, p. 223.
- [5.] „Nem volt az kifejezetten »fegyverrejtegetés«. Csak ottfelejtődött. Könnyelműség. Abban a sarokban, ahova dugtuk. Nem volt az »izgatás«, csak épp nem értettünk egyet a „háborús erőfeszítéssel”, melynek végső sikere a számunkra Európa térképének magyar mentesítését jelentette.” Határ Győző (1993): Életút I. Oly jó követni emberélet! Szombathely: Életünk Könyvek, p. 223.
- [6.] „A börtön intézménye, még azelőtt, hogy a törvény mint alapvető büntetést határozta meg, egy olyan berendezkedés általános formájaként alakult ki, amely engedelmessé és hasznossá teszi az egyéneket, meghatározott munkát végezve testi mivoltukon. [...] az új osztályhatalom [...] úgy határozza meg a büntető hatalmat, mint a társadalom általános funkcióját, amelyet minden tagja felett gyakorol, és amelyben mindenki egyaránt képviselve van; de azzal, hogy a szabadságvesztést teszi meg az alapvető büntetésnek, a hatalom egy sajátos típusának jellegzetes uralomgyakorlási eljárásait vezeti be.” Foucault, Michel (1990): Felügyelet és büntetés. Budapest: Gondolat Kiadó, pp. 315-316.
- [7.] Határ Győző (1994): Életút II. Minden hajó hazám. Szombathely: Életünk Könyvek, p. 111.

- [8.] Szigeti Gy-né – Vári Gy-né – Volczer Á. (1972): Filozófia kislexikon. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, p. 11.
- [9.] Schmitt, Carl (2002): A politikai fogalma. Osiris – Pallas Stúdió –Attraktor, Budapest, p. 16.
- [10.] Határ Győző (1991): Intra muros. Budapest: Pannon Könyvkiadó, p. 125.
- [11.] Határ Győző (1991): Intra muros. Budapest: Pannon Könyvkiadó, p. 126.
- [12.] Határ Győző (1991): Intra muros. Budapest: Pannon Könyvkiadó, p. 127.
- [13.] Határ személyes tapasztalatai egybe esnek a későbbi nagyban gyakorolt gazdasági visszaélésekkel, amit Borvendég Zsuzsanna könyvei mutatnak be. pl. Borvendég Zsuzsanna (2020): A hálózat pénze, Magyarország kirablásának megszervezése. Budapest: Kárpátia Stúdió kiadó. és Borvendég Zsuzsanna (2020): Az Impexek kora. Budapest: Kárpátia Stúdió kiadó.
- [14.] Határ Győző (1991): Intra muros. Budapest: Pannon Könyvkiadó, pp.128-129.
- [15.] Kiss Ágnes (2021): Mindennapi értékvilág az államszocializmusban. A lopás és a lopással kapcsolatos önfeloldozási mechanizmusok. Letöltés dátuma: 2022.04.22. forrás: URL: <https://erdelyitarsadalom.ro/files/et38/et-bbu-38-02.pdf>
- [16.] Szerző nélkül (2001): Demokratikus újrakezdési kísérlet 1944-1946. Letöltés dátuma: 2022.04.22. forrás: URL: <http://www.rev.hu/sulinet45/ora1/index.htm>
- [17.] Határ Győző (1991): Intra muros. Budapest: Pannon Könyvkiadó, p. 130.
- [18.] Határ Győző (1991): Intra muros. Budapest: Pannon Könyvkiadó, p. 134-135
- [19.] A demokrácia addig nem nyugszik, amíg az intelligens kretének felduzzadt óriásdandárja, öntudatlan-önkéntelen szövetségben a terroristákkal, nem teszi hozzáférhetővé és lerobbanthatóvá a szabadság tényét: lévén az intelligens kretenizmus az az ötödik hadoszlop, amely biztonsága, hazája és élete kockáztatásával harcol a terroristák szent jogáért, hogy kiélvezhessék a demokrácia stratégiai előnyeit, élhessenek a demokrácia adta szabadsággal oly végletekig, hogy alapjaiban aláaknázhassák és felrobbanthassák magát a szabadságot: az intézményt s az eszményt, kormányaival/népeivel majd utána – a világnagy porfelhő eloszlását és leülepedését kívárva – hogy a szabadság aláomlasztott romjai helyén a terror felépíthesse a maga vallásmániás, kérlelhetetlen, lerázhatatlan, szemellenzős papuralmát: a törpeelméjük teokráciáját. Határ Győző (2003): Alapigazságaink. Budapest: Szabad Föld Lap- és Könyvkiadó Részvénytársaság, p. 80.
- [20.] Arcanum Digitális Tudománytár (1989): elit szócikk. Letöltés dátuma: 2022.04.20. forrás: URL: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/e-e-2529E/elit-2695E/>
- [21.] Az elit kifejezésnek már sokféle értelmezése között szép számmal vannak olyanok is, amelyek mindenféle összehasonlítást lehetetlenné tesznek. Az elitkutatások esetében különösen igaz, hogy "minden a definíción múlik", hiszen egészen más jellemzők és társadalmi szerepek kapcsolhatók az elit eltérő értelmezéseihez. Takács Károly (2015): Az elit szociológia fogalmáról. Letöltés dátuma: 2022.04.20. forrás: URL: <https://szociologia.hu/dynamic/9801takacs.htm>
- [22.] „A csúcson állók messzire látszanak. Akarva-akaratlan mutatják a többieknek, miként gondolkodnak ők, hogyan élnek. A legrégebbi szakrális társadalmak igazi mértékadói – a kínai császár vagy a magyar kündü – ennek okáért sosem kormányoztak, csak éltek, mégpedig úgy, ahogy az istenség tenné a földön jártában.” Czakó Gábor (2005): Az elit és a gondolatrendőrség. Letöltés dátuma: 2022.04.18. forrás: URL: <http://home.hu.inter.net/kortars/0102/czako.htm>

- [23.] Lehet az elit jóságos-abszolútista – és lehet gonoszságos-abszolútista. Persze még számos más árnyalat lehetséges az elit rátermettsége/kisszerűsége, örökletes kiválósága/terhelt-sége, harácsoló kedvének feltátongása/telítettsége, műveltsége/műveletlensége (esetleges műveltségellenessége), becsvágyának vakmerősége/óvatossága (esetleges hiánya), biológikumának erőteljessége/dekadenciája szerint. Határ Győző (1991): *Intra muros*. Budapest: Pannon Könyvkiadó, p. 48.
- [24.] Határ Győző (1991): *Intra muros*. Budapest: Pannon Könyvkiadó, pp. 44-45.
- [25.] Határ Győző (1991): *Intra muros*. Budapest: Pannon Könyvkiadó, p. 50.
- [26.] Határ Győző (1991): *Intra muros*. Budapest, Pannon Könyvkiadó, p. 41.
- [27.] Határ Győző (1991): *Intra muros*. Budapest: Pannon Könyvkiadó, p. 53.
- [28.] Határ Győző (1991): *Intra muros*. Budapest, Pannon Könyvkiadó, p. 41.
- [29.] Hét-nyolc év alatt totális elitváltás történt – jogi és gazdasági értelemben radikálisabb és maradandóbb hatású, mint a történelem megelőző ezer évében bármikor. Szimbolikus és máig hatályos módon ezt fejezte ki az 1947. évi IV. tv., amely kimondta a magyar főnemesi és nemesi rangok (herceg, örgróf, gróf, báró, primor, lófő, nemes), az örökös főispáni cím, valamint a kitüntetésként adományozott rangjelző címek és méltóságok (valóságos belső titkos tanácsos, titkos tanácsos, kormányfőtanácsos, kormánytanácsos stb.) megszüntetését. Mihályi Péter (2018): *Rendszerváltás és elitcsere 1945 után*. Budapest: MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Közgazdaság Tudományi Intézet, p. 2.
- [30.] Határ Győző (1991): *Intra muros*. Budapest: Pannon Könyvkiadó, p. 42.
- [31.] Határ Győző (1991): *Intra muros*. Budapest: Pannon Könyvkiadó, p. 39.
- [32.] Békés Márton (2020): *Kulturális hadviselés*. Budapest: Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásért Közalapítvány, p. 25.
- [33.] Határ Győző (1991): *Intra muros*. Budapest, Pannon Könyvkiadó, 35.
- [34.] Pelle János (2007): *Nomenklátúra és elit*. Letöltés dátuma: 2022.04.18. forrás: URL: https://corvinakiado.hu/index.php?action=rolunk&r_id=20
- [35.] Határ Győző (1991): *Intra muros*. Budapest, Pannon Könyvkiadó, p. 37.
- [36.] Határ Győző (1991): *Intra muros*. Budapest, Pannon Könyvkiadó, p. 38.
- [37.] Szigeti Gy-né – Vári Gy-né – Volczer Á. (1972): *Filozófia kislexikon*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, p. 82.
- [38.] Arcanum Digitális Tudománytár (1989): *haladás* szócikk. Letöltés dátuma: 2022.04.18. forrás: URL: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/h-2E554/haladas-2EBBA/>
- [39.] Brugger, Walter (2005): *Filozófiai Lexikon*. Budapest: Szent István Társulat, p. 179.
- [40.] Szigeti Gy-né – Vári Gy-né – Volczer Á. (1972): *Filozófia kislexikon*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, pp. 359-360.
- [41.] Rod Dreher korunk társadalmáról szólva a fejlődés (nem pedig a haladás) fogalmát használja: „Modern korunk a fejlődés mítoszára épül. „Mítoszon” azt értem, hogy a modern kor számára alapvető a történelmi fejlődés koncepciója, és beépül abba történetbe, amelyet korunk és a benne elfoglalt helyünk megértése érdekében magunknak mondogatunk. A fejlődés mítoszának hívei úgy gondolják, hogy a jelen jobb a múltnál, és a jövő mindenképpen jobb lesz a jelennél. A jövőbeni totalitáriusok kezében ez a mítosz erőteljes eszköz, mivel transzcendens legitimitást ad a cselekedeteiknek, egyben az elmaradott és tudatlan címkét ragasztja az ellenzékre. Ha meg akarjuk érteni, hogyan manipulálták a kommunis-ták a fejlődés mítoszáat, fel kell ismernünk, hogyan gyúrik maguk alá az ellenzék napjaink

progresszív gondolkodói.” Dreher, Rod (2022): Hazugság nélkül élni. Budapest: MCC Press. p. 78.

[42.] Határ Győző (1991): Intra muros. Budapest: Pannon Könyvkiadó. p. 82.

[43.] Határ Győző (1991): Intra muros. Budapest: Pannon Könyvkiadó. pp. 109-110.

[44.] Határ Győző (1991): Intra muros. Budapest, Pannon Könyvkiadó. pp. 141-142.

[45.] Dreher, Rod (2022): Hazugság nélkül élni. Budapest: MCC Press. pp. 78-79.

Hivatkozott források

BBC History Magazin (2015): Megszégyenítéssel gyógyították a gránátnyomást. Letöltés dátuma: 2022.04.05. forrás: URL:

[https://index-
dex.hu/tudomany/tortenelem/2015/09/20/megszegyenitessel_gyogyitottak_a_granatnyomast/](https://index.hu/tudomany/tortenelem/2015/09/20/megszegyenitessel_gyogyitottak_a_granatnyomast/)

Békés Márton (2020): Kulturális hadviselés. Budapest: Közép- és Kelet európai Történelem és Társadalom Kutatásért Közalapítvány.

Brugger, Walter (2005): Filozófiai Lexikon. Budapest: Szent István Társulat.

Czakó Gábor (2005): Az elit és a gondolatrendőrség. Letöltés dátuma: 2022.04.18. forrás:

URL: <http://home.hu.inter.net/kortars/0102/czako.htm>Szerző:

Cioran, E.M. (2020): A bomlás kézikönyve. Budapest: Helikon Kiadó.

Dreher, Rod (2022): Hazugság nélkül élni. Budapest: MCC Press.

Foucault, Michel (1990): Felügyelet és büntetés. Budapest: Gondolat Kiadó.

Határ Győző (1991): Intra muros. Budapest: Pannon Könyvkiadó.

Határ Győző (1993): Életút I. Oly jó követni emberélet! Szombathely: Életünk Könyvek.

Határ Győző (1994): Életút II. Minden hajó hazám. Szombathely: Életünk Könyvek.

Határ Győző (2003): Alapigazságaink. Budapest: Szabad Föld Lap- és Könyvkiadó Részvénytársaság.

Határ Győző (2004): Haza a magasföldszinten. Budapest: Szabad Föld Lap- és Könyvkiadó Részvénytársaság.

Kiss Ágnes (2021): Mindennapi értékvilág az államszocializmusban. A lopás és a lopással kapcsolatos önfeloldozási mechanizmusok. Letöltés dátuma: 2022.04.22. forrás:

URL: <https://erdelyitarsadalom.ro/files/et38/et-bbu-38-02.pdf>

Mihályi Péter (2018): Rendszerváltás és elitcsere 1945 után. Budapest: MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Közgazdaság Tudományi Intézet.

Pelle János (2007): Nomenklatúra és elit. Letöltés dátuma: 2022.04.18. forrás:

URL: https://corvinkiadó.hu/index.php?action=rolunk&r_id=20

Schmitt, Carl (2002): A politikai fogalma, Budapest: Osiris – Pallas Stúdió – Attraktor.

Szerző nélkül (2001): Demokratikus újramezdési kísérlet 1944-1946. Letöltés dátuma: 2022.04.22. forrás: URL: <http://www.rev.hu/sulinet45/ora1/index.htm>

Szigeti Gy-né – Vári Gy-né – Volczer Á. (1972): Filozófia kislexikon. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.

Takács Károly (2015): Az elit szociológia fogalmáról. Letöltés dátuma: 2022.04.20. forrás: URL: <https://szociologia.hu/dynamic/9801takacs.htm>

Szerző:

Mohácsi János Péter

ORCID: 0000-0002-9454-5065

PhD

egyetemi adjunktus

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet,
Idegen Nyelvi Tanszék

Mohacsi.Janos.Peter.@uni-mate.hu

A műre a Creative Commons 4.0 standard licenc alábbi típusa vonatkozik: [CC-BY-NC-ND-4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

A VISELKEDÉS-GAZDASÁGTAN ÉS A TURIZMUS ELMÉLETI ÖSSZEFÜGGÉSEI

Elizaveta Polischchuk – Bujdosó Zoltán

Összefoglalás

Az ügyfelek viselkedésének vizsgálata a közgazdaságtan egyik fontos feladata általában, ezért a viselkedés-gazdaságtan az egyik legfontosabb része. Számos tényező befolyásolja az emberek vásárlási döntését, de vajon ugyanez a helyzet a turizmusban is, ahol a termék valójában különböző termékek és szolgáltatások komplexuma? Az emberek utazási szokásai változatosak és folyamatosan változnak a különböző tényezők miatt: belső és külső. A turizmus fontos helyet foglal el a világgazdaságban. 2019-ben az egyik vezető pozíciót töltötte be. Egyes országok gazdasága teljes mértékben a turisztikai tevékenységtől függ. Évente több mint egymilliárd ember utazik. Éppen ezért fontos a turizmus egyik legfontosabb elemének – a turistáknak – és viselkedés-gazdaságtanának tanulmányozása.

Kulcsszavak: viselkedésgazdaságtan, magatartás, turizmus

JEL: Z310, Z320, Z330

THEORY OF BEHAVIOUR ECONOMICS AND TOURISM

Abstract

In contemporary times, populism has found a prominent space within the global political stage. As an ideology, it seeks to gather wide support among the “ordinary people” and their problems, while placing these issues in opposition to that of an “elite” that is constructed to have an anti-people political dominance. The fundamental point of interest with populist politics is its ability to gather widespread political support with the aid of a rather simplified set of issues. This raises the question of how the interests of a varied sets of individuals converge over a specific political choice. Behavioural economics, a subfield of economics, which seeks to provide an alternative set of concepts and theories that offer a more realistic understanding of human choice behaviour can also help with this question.

Keywords: behaviour economics, habit, tourism

JEL: Z310, Z320, Z330

Bevezetés

A viselkedés-gazdaságtan a mikroökonómia része, amely pszichológiai, kognitív, érzelmi, kulturális és társadalmi tényezők hatását vizsgálja az egyének és intézmények döntéseire (Maslow, 1943; Lin, Tom, 2012). A viselkedés-gazdaságtan tanulmányozása magában foglalja a piaci döntések meghozatalának módját és azokat a mechanizmusokat, amelyek a nyilvánosság döntését vezérlik.

A viselkedés-gazdaságtan első elméletei a klasszikus közgazdaságtanban jelentek meg (XVIII.-XIX. század), és akkoriban a szerzők a pszichológia és a mikroökonómia kapcsolatáról beszéltek. Például Adam Smith „The Theory of Moral Sentiments” című munkájában számos olyan javaslatot kínál, amelyek hasonlóak a modern megközelítésekhez. Némelyikük az egyéni preferenciák szempontjaira vonatkoztat (averzió, intertemporális választás és túlzott magabiztosság), mások pedig a társadalmi kontextusban felmerülő preferenciákra (altruizmus és méltányosság) összpontosítanak (Ashraf–Camerer–Loewenstein, 2005).

Jelen tanulmány célja bemutatni, hogy a viselkedés-gazdaságtan hogyan kapcsolódik a turizmus-hoz. Három alapkérdést határoztunk meg:

- A turisták viselkedése ugyanazoknak a törvényszerűségeknek felel meg, mint a többi fogyasztóé?
- Hogyan tudják az utazási társaságok, utazási irodák korrigálni a turisták viselkedését?
- Hogyan néz ki a személyre szabott kínálat a turizmusban?

A kutatási kérdésekhez megfogalmazott hipotézisek a következők:

- Az utazási szolgáltatások ugyanúgy működnek, mint bármely más termék vagy szolgáltatás, a viselkedés-gazdaságtan szerint.
- A turizmus szolgáltatói ugyanazokat a módszereket alkalmazhatják, mint más iparágak eladói.
- A személyre szabott utak jelentik a személyre szabott szolgáltatás a turizmusban.

Szakirodalmi áttekintés

Viselkedés-gazdaságtani fogalmak

A XX. század második felében a közgazdászok tevékenysége összekapcsolódott a pszichológiával, és megjelentek a viselkedés- gazdasági fogalmak (Katona, 2011; Novothny et al. 2015, Happe, 2017). A legfontosabb elméletek az alábbiak voltak:

- *Racionális választás elmélete:* Az elmélet az 1970-es években jelent meg. Gary S. Becker (1976) közgazdász munkájában felvázolta a „racionális választás” gondolatát, amely azon a feltevésen alapul, hogy az emberek döntése az összes előny és hátrány értékelésének eredménye a meglévő preferenciák alapján. Mindig a legjobb megoldást választják.
- *Kilátáselmélet:* Egyes pszichológusok ezt az elméletet kínálták a racionális választás elméletének ellensúlya-ként. Számos cikket publikáltak, amelyekből kiderült, hogy az emberek döntései nem mindig optimálisak, és a helyzettől függ, hogy készek-e kockázatot vállalni vagy sem. Tversky és Kahneman (1981) munkája azt mutatja, hogy a válaszok eltérőek lesznek a helyzet kontextusától függően: nyerni vagy veszíteni. A szerzők szerint ez a fájdalom miatt következik be, amelyet az emberek akkor éreznének, ha feladnának valamit, ezért mindent megtesznek, hogy elkerüljék.
- *A korlátozott racionalitás:* A koncepció megmutatja, hogy az emberek döntései a környezettől függően nem mindig optimálisak. Az emberi információfeldolgozásnak számos korlátja van, mint például a tudás, az információ és a számítási kapacitás korlátai (Simon, 1982; Kahneman, 2003). Gigerenzer és Goldstein (1996) szerint az emberek akkor „ökológiailag racionálisak”, ha a lehető legjobban használják ki korlátozott információfeldolgozási képességeiket, egyszerű és intelligens algoritmusok alkalmazásával, amelyek közel optimális következtetésekhez vezethetnek (Koncz., 2017; Szűcs et al., 2017).

- *Mentális számvitel*: Thaler (1999) Tversky és Kahneman (1980) alapján javasolta a mentális számvitel fogalmát. Eszerint az emberek relatív értékben gondolkodnak az értékről, nem pedig abszolút értékben. Nemcsak a termék értékéből, hanem magának az üzletnek a minőségéből is fejeznek ki elégedettséget. Ezen elmélet szerint az emberek különbözőképpen bántanak a pénzzel, tényezőktől függően. Az egyik a pénz eredete. Például a munkahelyen megkeresett pénzt nehezebb elkölteni, de a lottón nyert pénzt könnyebb elkölteni. Ezekben az esetekben a felhasználása is eltérő lesz. A megkeresett pénzt valószínűleg bérleti díj fizetésére, hitelre és megelőhetési költségekre tervezik költeni. A lottópénzt gyorsan és kevésbé fontos dolgokra is el lehet költeni. Egy másik, a mentális számvitel elméletéhez kapcsolódó koncepció szerint az emberek nem szeretnek pénzt költeni, és kevésbé érzékeny számukra a kártyás fizetés, mint a készpénzzel történő (Zellermayer, 1996). Az effajta érzékenység mértéke személyenként eltérő (Rick, 2018).
- *“Túlválasztás”*: A koncepció azokról a helyzetekről szól, amikor a fogyasztónak túl sok választási lehetősége van. Számos olyan tényező létezik, amelyek hozzájárulhatnak a túlválasztáshoz: az opciók száma, az attribútumok száma, az időkorlátok, a döntési felelősség, az opciók egymáshoz igazíthatósága és komplementaritása, a preferencia bizonytalansága (Chernev et al. 2015). Ennek eredményeként az ügyfelek boldogtalannak érzik magukat: döntési fáradtság, választás elhalasztása vagy a döntés meghozatalának elkerülése fordulhat elő (Iyengar–Lepper, 2000).
- *Korlátozott információ*: Az elmélet a tapasztalatot, a jó tájékoztatást és a gyors visszajelzést olyan kulcsfontosságú tényezőnek tekinti, amely jó döntések meghozatalára ösztönzi az embereket (Thaler–Sunstein, 2008). Az olyan rossz szokások, mint a dohányzás és az alkohol fogyasztása lehet egy példa erre a koncepcióra, mivel ezeknek a termékeknek a fogyasztásának negatív következményei, például egészségügyi problémák, sok év után érthetővé válnak az ember számára. Amikor ez megtörténik, a fogyasztók valószínűleg megpróbálják elkerülni ezeket a termékeket, és viselkedésük megváltozik. A helyzeten az egyes termékek fogyasztásával összefüggő lehetséges kockázatok tájékoztatásával lehet javítani. Mindez felhasználható a fogyasztói magatartás korrekciójára.
- *Információkerülés*: A viselkedés-gazdaságtanban ennek a viszonylag új koncepciónak az az ötlete, hogy az emberek szándékosan úgy döntöttek, hogy nem szerzik meg a rendelkezésre álló információkat (Golman et al. 2017). Összefügg azzal, hogy az emberek nem akarnak idegeskedni, megpróbálhatják fizikailag elkerülni azokat a csatornákat, amelyekről a nem kívánt információkat megtudhatják, illetve “blokkolni” az agyukat az ilyen jellegű információk elől (figyelmetlenség, vagy éppen elfelejtés). Természetesen egy ilyen hozzáállás negatív következményekkel járhat, mert hiányozhat a hasznos információ, ami alapján az emberek jobb döntéseket hozhatnak.
- *„Irracionális” döntéshozatal*: Ez a koncepció a fogyasztók fejében a termék különböző jellemzőiről (mennyiség, minőség, ár stb.) kapcsolatos felfogásokról szól (Ariely–Loewenstein–Prelec, 2003). Egy másik pont, amely szintén ehhez a fogalomhoz tartozik, a nulla árhatás. Ebben az esetben a vásárlók számára „ ingyenesként” meghirdetett termék vonzóbb lesz, mint az a csokoládé, amelyet akkor is vásárolnának, ha az árkülönbség azonos. Például az „ ingyenes” csokoládé az 1 dolláros csokoládéhoz képest vonzóbb, mint a 0,1 dolláros csokoládé az 1,1 dolláros csokoládéhoz képest (Shampanier–Mazar–Ariely, 2007). Nem újdonság, hogy gyakran az árat tekintik a minőség mutatójának. A vevő szemszögéből a drága termék jobb minőségű, és fordítva. Egy kísérlet bebizonyította, hogy az úgynevezett placebo

hatás a gazdaságban is lehetséges, nem csak az orvostudományban (Shiv–Carmon–Ariely, 2005).

Testreszabott termékek és szolgáltatások

A viselkedés-gazdaságtan másik érdekes témája a testre szabott termék vagy szolgáltatás. Ez azt jelenti, hogy a vásárlók tetszés szerint módosíthatják a terméket vagy szolgáltatást vagy annak összetevőit (Cambridge szótár). Hatékonyabbá teszi a vásárlási élményt mindkét fél számára: az eladó és a vevő számára. Vevő a terméket vagy szolgáltatást a legmegfelelőbb változatban kapja meg, az eladó pedig külön díjat számíthat fel az ilyen jellegű változtatásért és hűséges vásárlóért, ha a vásárlás sikeres volt. Amikor azonban a jelenség először megjelent, nehéz volt megérteni, hogy milyen típusú testreszabásokra lesz szükségük az embereknek, és mennyi időt és pénzt igényelnek ezek a változtatások. Gilmore és Pine (1997) négy megközelítést kínált:

1. *Együtműködő felek:* Ez a típus párbeszédet jelent a menedzser és személyesen az ügyfél között. Akkor fordul elő, amikor a vásárlók nem tudják megérteni, mire van szükségük a lehetőségek nagy száma miatt.
2. *Alkalmazkodó felek:* Ebben az esetben az alapterméket úgy készítik el, hogy azt a vásárlók maguk adaptálhassák. Ez a megközelítés azoknak az ügyfeleknek szól, akiknek különböző helyzetekben van szükségük erre a termékre, így maguk is megváltoztathatják azt.
3. *Kozmetikázás:* Ennek a testreszabási megközelítésnek az a célja, hogy ugyanazt a terméket eltérő módon mutassa be a különböző ügyfelek számára.
4. *Átlátszóság:* Ebben az esetben az ügyfelek nem tudják, hogy a terméket személyre szabták. Az eladó akkor változtat, ha a vásárlói igények előre láthatóak, a megfigyelési folyamat során könnyen kikövetkeztethetők, vagy ha a vásárlók nem akarják megismételni igényeiket.

A testreszabás egyre gyakoribb a piacon (Simon, 1990). Az emberek azonban nem mindig tudják, hogy pontosan mit is szeretnének a termékükben, szolgáltatásukban, ez az adott terület ismeretének hiányával magyarázható. Minél bizonytalanabbak a vásárlók a döntésben, annál valószínűbb, hogy az alapverziót választják, különösen, ha azt ajánlott konfigurációként mutatják be.

Személyre szabott lehet nemcsak termék, de szolgáltatás is. Kaplan és Haenlain (2006) azt feltételezte, hogy a szolgáltatásokat nem szabad „testreszabottnak” nevezni, mert azok eredendően testreszabottak, és javasolták a „moduláció” kifejezés használatát is. Véleményünk szerint az emberek személyre szabhatják a szolgáltatásokat, megváltoztatva annak elemeit, vagy a kezdetektől létrehozva egyet.

A szervezett és egyéni turisták magatartása véleményünk szerint szorosan összefügg a viselkedés-gazdaságtannal, mert a turisták, ezen belül a különböző turistatípusok döntéshozatali folyamatának tanulmányozásáról szól. Természetesen számos tényező befolyásolja az emberek utazással kapcsolatos döntéseit: belső és külső, pszichológiai és fizikai tényezők egyaránt. Az utazási hajlandóság a motiváció hiányától a mozgásképtelenségig változhat (Tóth et al. 2013). Azonban nem ez az egyetlen választás, amelyet az embereknek meg kell hozniuk, hogy utaznak vagy sem, hiszen emellett számtalan különböző elem van, amit maguknak a turistáknak vagy képviselőjüknek (az utazásszervezőnek, utazási irodának) kell választaniuk (célállomás, utazás, szállás, vendéglátás, kirándulások stb.) (Szabó et al. 2013; Tóth et al. 2014; Káposzta, 2019; Horváthné et al. 2021). Különösen azért, mert a turizmus nagyon sok olyan elemet tartalmaz, amelyet számos tényező befolyásolhat. Mosalev (2020) erre vonatkozóan a következő tényezőket határozta meg:

- Stratégiai tényezők, amelyeket nem befolyásolnak a turizmus képviselői: külföldi országok turisztikai formalitások, államok közötti diplomáciai kapcsolatok; a terrorfenyegetettség, a vírusos betegségek terjedése.
- Tényezők, amelyeket a turisztikai ágazat képviselői részben vagy közvetve befolyásolhatnak: a turisztikai folyamatok menedzselése; kapcsolatrendszerek a partnerekkel (szálláshelyek, közlekedési társaságok, vendéglátás, turisztikai szórakoztatás stb.).
- Az utazási cég által kezelt és rajtuk keresztül a piacra ható tényezők: utazási irodák jutalék-programjai; kedvezményes és korai foglalási programok.
- Tényezők, amelyeket a turisták nem befolyásolnak: a jövedelemmel kapcsolatos társadalmi helyzet; a turisztikai szolgáltatásokhoz kapcsolódó költségek növekedése vagy csökkenése.
- A turisták által részben befolyásolt tényezők: utazás tervezése; a családi költségvetés tervezése, az üdülési preferenciák változásai.
- A turisták által befolyásolható tényezők: pillanatnyi haszon, saját benyomások, általános elképzelésekből fakadó benyomások, múltbeli tapasztalatok és a társadalom véleménye.
- Az úgynevezett „melléktényezőket” sem lehet figyelmen kívül hagyni, azonban ezeket az utazásszervező nem tudja előre jelezni vagy ellenőrizni.

Eredmények

A viselkedés-gazdaságtan a turizmusban viselkedési szempontokat alkalmaz az üzleti és politikai kihívásokra, a piaci és fogyasztói trendekre, a technológiai fejlődésre és a modern turizmusra összpontosítva. Emellett kitér a vásárlási döntések átalakítására, a turisztikai fogadás dinamikájára, a turisztikai szervezetek közvetítő tevékenységére, a szolgáltatástervezésre és a tervezéspolitikai szempontokra.

Természetesen lehetetlen teljes bizonyossággal megjósolni az ügyfelek viselkedését, de döntéseiket lehet alakítani a döntések meghozatalának megértésével és a körülöttük lévő megoldások tervezésével. Itt válik hatékony eszközzé a turisztikai szakemberek számára a viselkedés-gazdaságtan, annak tanulmányozása, hogyan és miért választanak az emberek. A COVID-19 világjárvány hatása miatt most különösen fontos a turisták viselkedésének tanulmányozása. Nem tudjuk egyelőre, hogy mikor lesz vége a járvány okozta változásoknak, hogyan fognak cselekedni az emberek, hogyan változnak az utazási szokásaik.

Az egyik technikát az utazási társaságok évek óta aktívan alkalmazzák, Például a túra ára vonzóbb lesz, ha a létrehozása során az emberek azt gondolták, hogy az ára magasabb lesz. Ugyanezt Steve Jobs használta, amikor bejelentette, hogy az új iPad ára 999 dollár, de amikor a telefon megjelent, az ára 599 dollár volt, az emberek szívesen választották (Boxever, 2020).

Egy másik módszer a kognitív taktikához kapcsolódik. A légitársaságok és a szállodák folyamatosan nyomják az árképzés során az árszinteket. Előfordulhat, hogy a foglalás során az oldalon böngésző látogató nem gondolt a közép kategóriás repülőjegyre, de a drágább opció mellé a középár sokkal kedvezőbbé válik.

Az utazó befolyásolásán alapuló technika nemrég jelent meg. Ilyen például a véleményvezérek tevékenysége az interneten (Facebook, Instagram, YouTube). Különböző helyeket mutatnak be, és népszerűsítik azt a gondolatot, hogy az utazás nem kiváltság (Pollock, 2017). Ez a módszer nagyon hasznos lehet a COVID-19 világjárvány utáni turizmus felépülésében, mert az emberek saját tapasztalataikon keresztül mutatják be, hogy az utazás biztonságos. Negatív tapasztalatok esetén azonban negatív következményei is lehetnek.

Egyes szerzők arra hívják fel a figyelmet, hogy nem csak a turistákat kell motiválni az utazásra, hanem a helyieknek is érdekeltnek kell lenniük abban, hogy a desztináció vonzó maradjon (ökológiai, vendéglátási, minőségi szempontok).

Véleményünk szerint a viselkedés-gazdaságtan esetén a populizmus nem minden dimenziója alkalmazható a turizmusban. Ez a különbség abból adódik, hogy a turizmus üzleti szektorhoz kapcsolódó tevékenység. Általában az emberek jobban szeretik biztosan tudni a termék vagy szolgáltatás összes jellemzőjét, így összehasonlíthatják a rendelkezésre álló lehetőségeket, és kiválaszthatják a legjobbat. Bizonyos helyeket is elkerülnének, ha fennáll a veszély esélye (pl. földrengés, cunami). Példaként említjük, hogy az emberek a COVID-19 világjárvány idején egyáltalán nem szeretnek utazni, vagy más biztonságos úti célt keresnek (Mátyás, 2015; Polishchuk, 2020).

Részben azonban az emberek kognitív "lustasága" magyarázza az utazásszervező és utazási irodák létezését, akik a turistákat a nyaralás megtervezésében, lefoglalásában, az utazás során kalauzolásban segítik.

A személyre szabott utazások kifejezetten egyének, párok, családok vagy csoportok számára terveztek, a meghatározott igényeik, kiválasztott úti célok, dátumok, preferenciák és költségvetés szerint. Általában tartalmazza a szervezett utazások minden szükséges elemét, mint például a közlekedés, szállás, vendéglátás, kirándulások (Exotic Journeys). Ez a legfényesebb példája a turizmusban a testreszabásnak, mert azon az elven alapul, hogy a turisták igényeinek és szükségleteinek megfelelően alakítsák ki az utazást. A személyre szabott utazások nemrég váltak népszerűvé, többnyire drágábbak és több időre van szükség a megtervezéshez, azonban ez egy jó lehetőség az emberek számára, hogy létrehozzák álmaik utazását. Az önálló utazás azonban a technikai fejlődés és az internet széleskörű elérhetősége révén elérhetőbbé válik, ez véleményünk szerint csökkentheti a személyre szabott utazásokat. Ez azonban már egy másik kutatási téma, tanulmányunk keretein túlmutat.

Köveztetések és javaslatok

A jelenlegi kutatások azt mutatják, hogy a turizmus, akárcsak minden más termék vagy szolgáltatás, a viselkedés-gazdaságtan elveit követi, még akkor is, ha bonyolultsága miatt nehezebb vele foglalkozni. Ezért a turisztikai szakemberek ugyanazokat a módszereket alkalmazhatják az ügyfelekkel való együttműködésben. A személyre szabott utazások a személyre szabott turisztikai termék példái, mert a turisták kívánságai alapján készülnek.

Összegzésképpen mindhárom, a jelenlegi kutatásban vizsgált kérdésre választ kaptunk. A turizmus azonban természeténél fogva nagyon változó iparág, és a COVID-19 világjárvány miatt még mindig újabb változások következnek.

Hivatkozott források

- [1.] Ariely, D. – Loewenstein, G. – Prelec, D. (2003): "Coherent arbitrariness": Stable demand curves without stable preferences. *Quarterly Journal of Economics* 118(1) 73–106. DOI: [10.1162/00335530360535153](https://doi.org/10.1162/00335530360535153)
- [2.] Ashraf, N. – Camerer, C. F. – Loewenstein, G. (2005): "Adam Smith, Behavioral Economist" *Journal of Economic Perspectives* 19(3) 131-145 DOI: [10.1257/089533005774357897_45](https://doi.org/10.1257/089533005774357897_45)

- [3.] Becker, G. S. (1976): *An Economic Approach to Human Behavior*. Chicago: The University of Chicago Press.
- [4.] Cambridge Dictionary. Letöltés dátuma: 2020. 11. 18. Forrás: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/customization>
- [5.] Chernev, A. – Bockenholt, U. – Goodman, J. (2015): Choice Overload: A Conceptual Review and Meta-Analysis. *Journal of Consumer Psychology* 25(2) 325-333 <https://doi.org/10.1016/j.jcps.2014.08.002>
- [6.] Uniquely designed tours, international exotic trips. Letöltés dátuma: 2020. 11. 20. Forrás: <https://www.exoticjourneys.com/custommadetour.html>
- [7.] Gigerenzer, G. - Goldstein, D.G. (1996): Reasoning the fast and frugal way: Models of bounded rationality. *Psychological Review* 103(4), 650–669. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.103.4.650>
- [8.] Gilmore, J. H. – Pine, B. J. (1997): The Four Faces of Mass Customization. Harvard Business Review. Letöltés dátuma: 2020. 11. 19. Forrás: <https://hbr.org/1997/01/the-four-faces-of-mass-customization>
- [9.] Golman, R. – Hagmann, D. – Loewenstein, G. (2017): Information avoidance. *Journal of Economic Literature* 55 (1): 96-135. DOI: [10.1257/jel.20151245](https://doi.org/10.1257/jel.20151245)
- [10.] Happe, K. (2017): What does populism have to do with behavioral economics, LinkedIn, July 13, download date: January 21, 2021: <https://www.linkedin.com/pulse/what-does-populism-have-do-behavioral-economics-karl-happe>
- [11.] Free report: <https://www.skift.com/2015/07/15/what-behavioral-economics-is-and-why-travel-brands-should-care/> Letöltés dátuma: 2020. 11. 9. Forrás: <https://www.skift.com/2015/07/15/what-behavioral-economics-is-and-why-travel-brands-should-care/>
- [12.] Horváthné Kovács B. – Koponiczné Györke D. – Nagy, B. – Szabó, K. (2021): Classification of the Development Areas of the South Transdanubian Region (Hungary). *Regional and Business Studies*, 13(1), 31–44. <https://doi.org/10.33568/rbs.2816>
- [13.] Iyengar, S. – Lepper, M. (2000): When Choice Demotivates: Can There Be Too Much Desire for a Good One? *Journal of Personality and Social Psychology* 79(6), 995–1006. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.79.6.995>
- [14.] Kahneman, D. (2003): Maps of bounded rationality: Psychology for behavioral economics. *The American Economic Review* 93(5) 1449-1475
- [15.] Katona, G. (2011): *The Powerful Consumer: Psychological Studies of the American Economy*. Literary Licensing, LLC, USA
- [16.] Káposzta J. (2019): A regionális térszerkezet változásainak kapcsolatrendszere. *Studia Mundi – Economica* 6(3), pp. 18-28. DOI: [10.18531](https://doi.org/10.18531)
- [17.] Koncz, G. (2017): Demográfiai folyamatok és humán erőforrások Észak-Magyarország vidéki térségeiben In: Koncz, Gábor (szerk.) *Mérföldkövek a gyöngyösi agrárkutatásban*, Gyöngyös, Magyarország : Károly Róbert Kft. pp. 75-81
- [18.] Maslow, A. H. (1943): Theory of Human Motivation, *Psychological Review* 50(4), 370-396 <https://doi.org/10.1037/h0054346>
- [19.] Mátyás Sz. (2015): Subjective sense of security - public opinion about public safety and the police (Public feeling of public safety and Police). *Hungarian Police* 2015 (5). 159-170
- [20.] Mosalev, A. (2020): Marketing Framework of the Territory as a Basis for the Development of Tourism Strategy. In: Solovev, D. (eds) *Smart Technologies and Innovations in Design for Control of Technological Processes and Objects: Economy and Production*. FarEastCon 2018. Smart Innovation, Systems and Technologies, vol 139. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-18553-4_57

- [21.] Mosalev, A. (2020): Impact on the Behavioral Economy of the Tourism Industry, *Economic Advances, Business and Management Research* 128(1), 726-743.
- [22.] Novotny A. – Dávid L. – Csáfor H. (2015): Applying RFID Technology In The Retail Industry – Benefits And Concerns From The Consumer’s Perspective. *Amfiteatru Economic* 17 (39), 615-631.
- [23.] Polishchuk, E. (2020): Impact of COVID-19 on tourist behavior. In: Magda, R., Katekhaye, D. Ed. Challenges and changes in the shadow of COVID-19. Proceedings of the 7 VUA YOUTH Scientific Session, Hungary: Szent István University, 2020, 45-53.
- [24.] Pollock, A. (2017): Behavioral Economics Can Help in Tourism Management?, LinkedIn. Downloaded: June 29, 2017 from <https://www.linkedin.com/pulse/can-behavioural-economics-help-manage-tourism-anna-pollock>
- [25.] Rick, S. I. (2018): Tightwads and spendthrifts: An Interdisciplinary Review. *Financial planning overview* 018;1:e1010. <https://doi.org/10.1002/cfp2.1010>
- [26.] Shampanier, K. – Mazar, N. – Ariely D. (2007): Zero as a special price: The true value of free products. *Marketing Science*. 26(6), 742–757 DOI: [10.1287/mksc.1060.0254](https://doi.org/10.1287/mksc.1060.0254)
- [27.] Shiv, B. – Carmon, Z. – Ariely, D. (2005): Placebo effects of marketing activities: Consumers can get what they pay for. *Marketing research journal*. 42(4), 383-393. doi.org/10.1509/jmkr.2005.42.4.383
- [28.] Simon, H. A. (1990): Invariants of human behavior. *Annual review of psychology*, 41 (1), 1-20.
- [29.] Simon, H. A. (1982): *Models of bounded rationality*. Cambridge, MA: MIT Press.
- [30.] Szűcs, Cs.- Vanó, G. - Marsalek, S. (2017): Agrár- és élelmiszertermelés Magyarországon, várható tendenciák, *Acta Carolus Robertus* 7(1), 11-20
- [31.] Thaler, R. H. – Sunstein, C. (2008): *Nudge: Improving decisions about health, wealth, and happiness*. New Haven, CT: Yale University Press.
- [32.] Thaler, R. H. (1999): Mental Accounting Issues. *Journal of Behavioral Decision Making* 12(3), 183-206 [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-0771\(199909\)12:3%3C183::AID-BDM318%3E3.0.CO;2-F](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-0771(199909)12:3%3C183::AID-BDM318%3E3.0.CO;2-F)
- [33.] Tóth G. – Dávid L. – Vasa L. (2013): Transportation and accessibility at European level. *Regional Statistics* 3 (1) 79-97.
- [34.] Tóth G. – Dávid L. – Vasa L. (2014): The role of transport. The flows of European tourism. *Acta Geographica Slovenica* 54 (2) 311-320.
- [35.] Tversky, A. – Kahneman, D. (1980): Decision-making and the psychology of choice. *Science*. 211, 453-458.
- [36.] Szabó Z. – Kocsondi J. – Lakner Z. (2013): The role of thermal tourism in regional development - a case study of the Hungarian side of the Hungarian-Croatian border: Uloga Termalnog Turizma u Regionalnom Raz u Regionalnom Razvoju - Studija Slucaja s Madarske Strane Madarsko-Hrvatske Granice Podravina: Casopis Zavanzijaarna Multidisciplina 12:23 70-76. , 7 p. (2013)
- [37.] Zellermayer, O. (1996): *The pain of pay*. (Doctoral dissertation). Department of Social and Decision Science, Carnegie Mellon University, Pittsburgh, PA.

Szerzők

Polischchuk Elizaveta
PhD hallgató
Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Gazdaság és Regionális Tudományok Doktori Iskola
liza.polishchuk.96@inbox.ru

Bujdosó Zoltán
0000-0002-5023-074X
habil., PhD
egyetemi tanár
Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet
bujdosozoltan@uni-mate.hu

THE LINKS BETWEEN HUMAN RESOURCES MANAGEMENT AND CORPORATE AND HUMAN RESOURCES STRATEGY

Brigitta Szőke – Eszter Ilona Tóth – Péter Vanó

Összefoglalás

A makrogazdasági környezet jelentősen deklarálja a szervezetek gazdasági eredményességét, így azok az emberi erőforrással való gazdálkodásra, illetve annak a szükségességére lényeges hatást gyakorolnak. A munkaerőpiac jogi szabályozását a parlament, a kormány és a helyi önkormányzati szervek látják el. Mindezek a jogi szabályozók nagymértékben befolyásolják az emberi erőforrás gazdálkodást azáltal, hogy meghatározzák az alkalmazás és felmentés feltételeit, a munkavállalók és a munkaadók jogait. A munkavállalói szervezetek mind a munkaadó mind a munkavállaló egyezőségében a munkavállaló érdekképviseelőjeként vesznek részt. Ezáltal közvetlenül is befolyásolják a szervezetek munkaerő-gazdálkodását. Ebből adódóan a munkavállalói szervezetek jogait a munkajogi szabályozásban is érvényesíthetik, ezáltal a munkaerő-gazdálkodást közvetve is nagymértékben meghatározzák. Kutatásunk a különféle dokumentációk, szabályzatok és írásba foglalt stratégiák meghatározására épül. Elemzésünk célja, hogy megvizsgáljuk, hogy megvalósítható-e a stratégiai emberi erőforrás gazdálkodás megfelelően kialakított folyamatok és szabályzatok nélkül. Továbbá tanulmányozzuk, hogy az írott humán stratégia meglepte milyen előnyökből juttathatja a szervezeteket.

Kulcsszavak: emberi-erőforrás gazdálkodás, Szervezeti és Működési Szabályzat, vállalati stratégia, humán stratégia

Abstract

The macroeconomic environment has a significant impact on the economic performance of organisations, and therefore has a significant impact on the management of human resources and the need to manage them. The legal regulation of the labour market is carried out by the parliament, the government and local government bodies. All these legal regulators have a major impact on human resource management by setting the conditions of employment and dismissal, the rights of workers and employers. Employee organisations are involved in both the employer and the employee as the representative of the employee's interests. In this way they also have a direct influence on the management of the workforce in their organisations. Consequently, workers' organisations can also assert their rights in labour legislation, thus indirectly influencing labour management to a large extent. Our research is based on the identification of various documents, policies and written strategies. The aim of our analysis is to examine whether strategic human resource management is feasible without properly established processes and policies. Furthermore, we will study the benefits that the adoption of a written human resources strategy can bring to organisations.

Keywords: human resources management, organisational and operational rules, corporate strategy, human resources strategy

Introduction

Our research is based on the identification of various documents, policies and written strategies. The aim of our analysis is to examine whether strategic human resource management is feasible without well-established processes and policies. Internal environmental influences and regulations also have a significant impact on human resource management. First, let us consider the Organisational and Operational Rules (OOP), which provide a basic information base for employees. It summarises all the information that helps us to find out quickly and efficiently everything that is needed to help us in our work, in our integration into the organisation and in our relations with our colleagues. This is mostly the case for all types of companies, regardless of size. The development of a written corporate/business strategy requires an analysis of external environmental influences, internal factors and corporate diagnostics. Specific corporate objectives must be derived from the company's mission and vision, and proposals must be developed to achieve these objectives. A specific area is human resources strategy, which deals specifically with human resources objectives and cost implications. In our study, we will examine the proportion of written corporate/business strategy in the companies we have studied. We will also study the benefits that the adoption of a written human resources strategy can bring to the organisation.

The link between human controlling and effective human resource management

"Personnel, HR or human resources controlling is a method of monitoring and calculation based on planning, control and information technology methods to assess the impact of personnel management decisions, mainly economic and social, as part of corporate controlling" (Roóz, 2006: 291). Human resource management, according to Beer et al. (1984), is the translation of knowledge about managing people effectively into management principles and operational practices. Human resources is concerned with the analysis and measurement of human performance, a subsystem of controlling, human controlling (Ambrus, 2007: 13). Human controlling activities facilitate the efficient operation of the enterprise (Ambrus – Lengyel, 2011: 48):

- is a management tool that helps businesses to achieve rational, cost-sensitive human resource management in their daily lives;
- uses a system of metrics to indicate the use of resources, objectively helping to make the necessary decisions;
- generates the necessary changes itself using its tools;

Human controlling can be divided into three main subsystems:

- cost controlling
- economy and efficiency controlling
- profitability and performance controlling

Cost controlling is based on management accounting, and its activities include determining personnel costs, comparing planned costs with actual costs, identifying variances and their causes, and making recommendations for improvement. "This subsystem includes forecasting and monitoring the costs of recruiting, recruiting, training and developing staff" (Fenyves – Dajnoki, 2015: 69). Economic and efficiency controlling analyses the effectiveness of the human resources function (selection, training, pay system, performance appraisal) and the structure of the workforce (skills,

age, gender, etc.), and examines and evaluates the role and activities of human resources management within the organisation. The third sub-system - profitability and performance controlling - is designed to ensure that managers at the top of the corporate hierarchy are aware of the importance of human resource management within the organisation and the extent to which it contributes to the success, performance and profitability of the business (Dara – Szetei, 2006). An integral part of strategic human resources management is the examination of the human resources strategy and its long-term validity, the human resources audit, which deals with the fulfilment of the actions and schedules related to its implementation and provides continuous information for human resources development. It also includes the long-term analysis of the priorities set in the human resources strategy, projects, programmes, management and motivational tools, activities, strategic objectives and the achievement of objectives (Fenyves – Dajnoki, 2015).

The main task of strategic human resources management:

- strategic planning of the means and resources to be made available to human resources policy;
- conducting long-term complex target reviews and audits related to human resources management;
- to carry out economic calculations on the return on human investment and its effectiveness (Dara – Szetei, 2005).

In the case of operational human resources management, the activities carried out can be broken down into four basic tasks from the point of view of the human resources management department:

- the short-term development of human resources policy ideas and parameters for the year in question, and the elaboration of the human resources strategy in connection with the annual economic plans;
- the definition of asset and resource needs for the current year in line with the strategic plans' allocations;
- gap analysis: systematic and detailed comparison of performance against operational requirements, strategic gap analysis, feedback of gaps to the strategy;
- continuous data processing and management information system operation (Dara – Szetei, 2006).

The human factor plays a crucial role in the value creation process, and as a result, more and more business leaders are focusing on using their workforce more effectively to increase competitiveness. In a globalised world, Naval et al. (2020) argue that a key element of competitiveness is the acquisition and development of human capital. This is in an environment where labour and skills are becoming increasingly important. Company leaders need to develop a strategy to guide their development. Human resource management aims to maximise the contribution of employees' performance to the achievement of organisational goals.

Material and methodology

The answers to the research questions and the conclusions drawn from them were determined on the basis of a sample of 144 people, statistically analysed using SPSS statistical software package, based on the literature review and the answers to a questionnaire of 27 questions we have compiled. One of the objectives of our analysis is to examine whether strategic human resource management can be achieved without properly established processes and policies. We examine the emergence of different types of documentation, policies and written strategies based on the separation of

companies by size. In the case where a relationship between two criteria is examined and both criteria are categorical variables (nominal and/or ordinal scales), the existence of a relationship can be tested by cross-tabulation analysis and the strength of the relationship can be tested by association coefficients. The relationship between the two variables was tested using Pearson's χ^2 (Chi squared, Khi2, Chi2) test. In our analysis, we created several cross-tabulations (crosstabs), as it is also more practical to store the data by exploring some of the conditional independent variables. (Hunyadi et al., 2000) The relationship between firm size and the emergence of an Organisational Operating Procedure (OOP) is presented in Table 1. After conducting Pearson's Chi-square test, it is found that the significance level is below 0.05 (5%), so there is a relationship between the two variables. Thus, firm size is associated with the presence of SMOs in firms. The Cramer coefficient (0.294) suggests a moderately strong relationship between the two variables.

Table 1 The relationship between company size and the emergence of HR strategy

Chi-Square tests			
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	37,452 ^a	9	0,000
Likelihood Ratio	22,405	9	0,008
Linear-by-Linear Association	8,875	1	0,003
N of Valid Cases	144		
Symmetric Measures			
		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	0,510	0,000
	Cramer's V	0,294	0,000
N of Valid Cases		144	

Source: own editing

Based on Table 2, between firm size and the emergence of HR strategy, the Chi-square test also shows a relationship between the two variables, with the Cramer coefficient indicating a strong relationship (0.467). "Human capital comprises the know-how, skills, abilities and expertise of the people working in an organisation" (Zéman – Tóth, 2017: 124). As human capital is the main asset, the HR department is responsible for designing and ensuring a people-centred strategy.

Table 2 Correlation between company size and the emergence of HR strategy

Chi-Square tests			
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	94,031 ^a	9	0,000
Likelihood Ratio	90,308	9	0,000
Linear-by-Linear Association	35,906	1	0,000
N of Valid Cases	144		
Symmetric Measures			
		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	0,808	0,000
	Cramer's V	0,467	0,000
N of Valid Cases		144	

Source: own editing

Figure 1 shows that, separately from the corporate/business strategy, the written HR strategy is mainly used in large companies, but also in medium-sized companies the proportion of HR strategy formulation is above 60%. Meanwhile, it is not present and not planned to be implemented in micro and small enterprises, which can be attributed to the low employment levels. After all, the larger the company, the more logical it is to develop and manage a written human resources strategy separate from the corporate/business strategy.

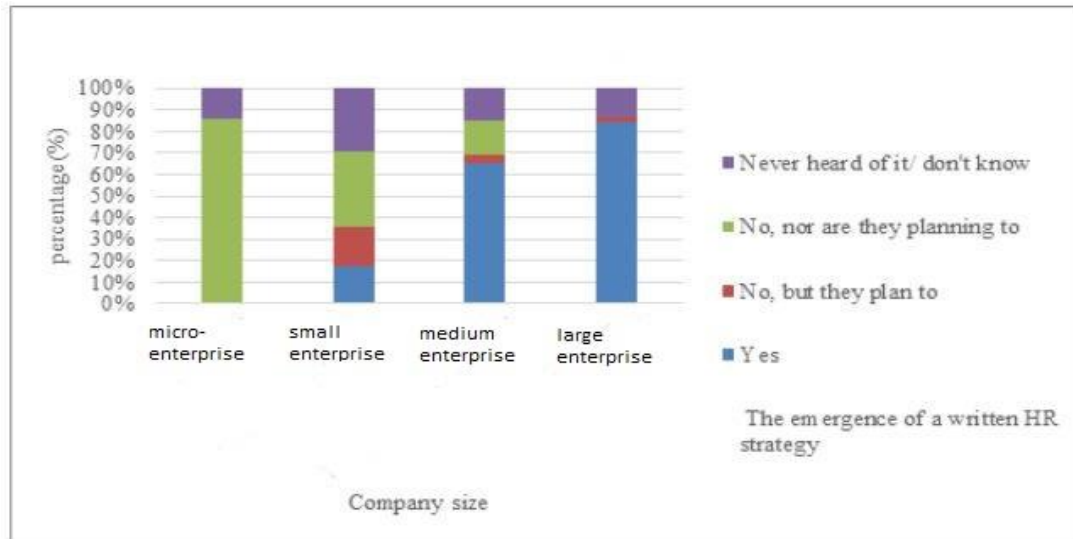

Figure 1 Illustration of the relationship between company size and written HR strategy

Source: own editing

The Chi-square test also shows a relationship between firm size and the emergence of firm strategy, the strength of which, based on the Cramer coefficient (0.381), suggests a moderately strong relationship, as shown in Table 3.

Table 3 Relationship between company size and corporate/business strategy

Chi-Square tests			
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	62,819 ^a	9	0,000
Likelihood Ratio	53,774	9	0,000
Linear-by-Linear Association	22,088	1	0,000
N of Valid Cases	144		
Symmetric Measures			
		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	0,660	0,000
	Cramer's V	0,381	0,000
N of Valid Cases		144	

Source: own editing

Table 4 below shows the areas of human resource management in the companies in our sample, based on the average data. In most companies, HR covers labour (4.09) and payroll (4.03), but social affairs is less common (2.56). It is interesting to note that the health and safety and risk functions also scored low (2.47), even though the epidemic situation has enhanced the role of HR in the management of health and safety measures.

Table 4 Areas of human resource management

		involves personnel tasks	labour-related tasks	means the management of social affairs	health and safety risk functions	means wage management
N	Valid	144	144	144	144	144
	Missing	0	0	0	0	0
Mean		3,92	4,09	2,56	2,47	4,03
Std. deviation		1,226	1,164	1,358	1,358	1,332
Variance		1,503	1,355	1,843	1,845	1,775

Source: own editing

Table 5 below summarises the IT support and software used to document HR processes. The average information shows that some of the respondents use an integrated ERP system (e.g. SAP) to document HR processes in their organisation, but also various IT programmes (e.g. Nexon) are used to track HR processes. Adequate technical and IT support is a prerequisite for successful and smooth operations. "e-HR is an information system tailored to HR, which increases the efficiency of administrative work and also provides significant support for HR-related decisions" (Bokor et al, 2014: 380).

Table 5 Documentation of HR processes

		HR processes are documented in an integrated ERP system (e.g. SAP)	HR uses a specific IT solution to document HR processes (e.g. Nexon, BestHr)	Documentation of HR processes is not related to HR effectiveness
N	Valid	118	121	112
	Missing	26	23	32
Mean		2,34	3,48	3,74
Variance		3,029	2,902	2,446

Source: own editing

In our study, we also seek to find out whether there is a relationship between the operation of a written HR strategy in a company and the retention and development of key people (Table 6) and the identification and regular monitoring of HR dimensions (Table 7). In the cross-tabulation analysis, the result of the Chi-square test obtained shows that there is a significant correlation in both cases, which means that for the sample of 144 items under study, there is a correlation between the

two variables, i.e. the HR strategy in place in the firms ensures the retention and development of key people. "The relationship between the organization's strategy and EEM activities is to elevate and represent the policies and principles in the field of human resources to the level of the top management of the company, and to reflect the long-term business and value creation objectives of the top management in the human resource management" (Bakacsi et al, 2000: 51).

Table 6 Correlation between written HR strategy and retention and development of key people

Chi-Square tests			
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	43,627 ^a	12	0,000
Likelihood Ratio	43,028	12	0,000
Linear-by-Linear Association	21,488	1	0,000
N of Valid Cases	144		
Symmetric Measures			
		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	0,550	0,000
	Cramer's V	0,318	0,000
N of Valid Cases		144	

Source: own editing

The calculated value of Cramer's coefficient shows a moderately strong relationship (0.318) between human strategy and the retention and development of key people, while a strong relationship (0.419) is found between the identification and regular monitoring of human dimensions.

Table 7 Relationship between HR strategy and the identification and monitoring of human dimensions

Chi-Square tests			
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	75,701 ^a	12	0,000
Likelihood Ratio	81,510	12	0,000
Linear-by-Linear Association	54,388	1	0,000
N of Valid Cases	144		
Symmetric Measures			
		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	0,725	0,000
	Cramer's V	0,419	0,000
N of Valid Cases		144	

Source: own editing

In companies with a human resources strategy, management also pays close attention to the cooperation between HR and controlling and related functions, which can make them more flexible in responding to environmental challenges. Companies must constantly adapt to changes in their environment in order to maintain their operations and profitable management. To be able to respond to market stimuli in a truly timely manner, they need to ensure that control systems operate in an orderly, adaptive and efficient manner.

Table 8 examines the relationship between the functioning of the human controlling department and the information technology background provided for the work.

Table 8 Relationship between Hr controlling and IT

Chi-Square tests			
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	24,077 ^a	6	0,001
Likelihood Ratio	23,970	6	0,001
Linear-by-Linear Association	12,873	1	0,000
N of Valid Cases	144		
Symmetric Measures			
		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	0,409	0,001
	Cramer's V	0,289	0,001
N of Valid Cases		144	

Source: own editing

The level of significance between the two measures is 0.001, and the Cramel coefficient of 0.289 suggests a medium-strength relationship. Thus, the provision of a modern information technology background is essential for the effective functioning of the HR Controlling department. Figure 2 below also confirms that in fact other areas and work activities also require the development of an IT background. The IT and digital support for processes and activities has been further strengthened by the impact of the COVID-19 crisis.

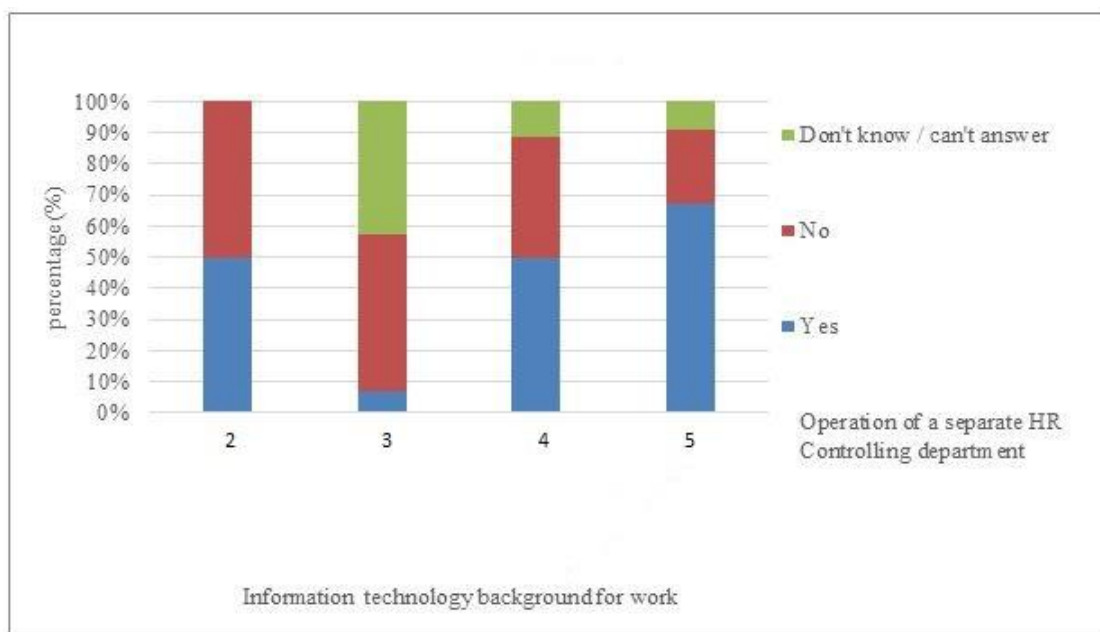

Figure 2: Relationship between HR controlling and IT support

Source: own editing

Table 9 shows that in the companies with a separate Human Resources Controlling department, the average data calculation shows that the highest emphasis is placed on HR controlling tasks such as staffing analysis (4.76), employment cost analysis (4.75) and education cost analysis (4.36).

Table 9 HR controlling tasks

What does HR controlling cover in your organisation?	N	Mean	Std. deviation
staff survey	83	4,76	0,617
analysis of employment costs	83	4,75	0,794
time-use analysis	83	2,33	0,951
analysis of absences	83	2,43	1,061
analysis of labour movement and fluctuation	83	2,40	1,047
study of education costs	83	4,36	1,111
Valid N (listwise)	83		

Source: own editing

Results

The use of written documents and strategies in companies (SDMSZ, HR strategy, corporate strategy) depends on the size of the company (micro, small, medium and large). In the course of the application of written documentation and strategies in the companies examined, we came to the conclusion that the Organisation and Operating Rules, which provide the basic information base for the receiver, are present in all types of companies - irrespective of size - while the written HR strategy does not exist at all in the micro-enterprises in our study. A written corporate/business strategy also tends to be more prevalent in larger companies. Companies with a written human resources strategy pay more attention to the retention and development of key people and to the identification and monitoring of human dimensions. Most companies use a specific IT solution to document human processes (e.g. Nexon, BestHr). The key elements of HR need to be aligned with the corporate strategy. Furthermore, the analysis also confirmed that an effective human resources controlling system cannot be operated without a well-managed IT backbone, but in a digitalised world, other work also requires significant IT backing. Human resource management is based on the design, regulation and development of HR processes. The development of a written corporate/business strategy is also indispensable for efficient and effective business operations, although we can state that small, medium and large enterprises tend to place the greatest emphasis on this, while micro-enterprises place less or no emphasis on it. The human resources strategy deals specifically with human resources objectives and cost implications, so micro and small enterprises do not develop a specific human resources strategy due to their low employment levels. As the human factor has always played an important role in value creation processes, it is recommended that more

and more managers focus on the more efficient use of human resources to increase competitiveness. The basic function of human resource management is to help achieve cost-sensitive human resource management and to identify weaknesses in employment and to inform management decisions. Our research has shown that an effective human resources controlling system cannot exist without a properly regulated information technology background, which is why it is important to ensure, among other things, an appropriate regulatory and documentation background.

References

- [1.] Ambrus T. (2007): A humáncontrolling újszerű, komplex megközelítése és vállalati alkalmazásának gyakorlata 3., *Controller*, 3(10), 12–14.
- [2.] Ambrus T. – Lengyel L. (2011): *Humán controlling eszközök a gyakorlatban*. Budapest: Complex Kiadó.
- [3.] Bakacsi Gy. – Bokor A. – Császár Cs. – Gelei A. – Kováts K. – Takács S. (2000): *Stratégiai emberi erőforrás menedzsment*. Budapest: KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft.
- [4.] Beer, M. – Spector, B. – Lawrence, P. R. – Mills, D. Q. (1984): *Managing Human Assets*. New York: The Free Press.
- [5.] Bokor A. – Szóts-Kováts K. – Csillag S. (2014): *Emberi erőforrás menedzsment*. Budapest: Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó Zrt.
- [6.] Dara P. – Szetei T. (2005): *A humáncontrolling, mint a humánerőforrás.menedzsment támogatásának egyik hatékony eszköze. Gyakorlati controlling*. Budapest: Raabe Könyvkiadó.
- [7.] Dara P. – Szetei T. (2006): A humáncontrolling gyakorlati alkalmazásának lehetőségei. *Controller*, 2(3), 9–11.
- [8.] Fenyves V. – Dajnoki K. (2015): Controlling eszközök a humán erőforrás gazdálkodás területén. *Controller Info*, 3(3), 68–72.
- [9.] Hunyadi L. – Mundruczó Gy. – Vita L. (2000): *Statisztika*. (3. kiad.) Budapest: AULA Kiadó.
- [10.] Naval, J. – Silva, J. I. – Vázquez, G. J. (2020): Employment effects of on-the-job human capital acquisition. *Labour Economics*, 67, 101937. DOI: [10.1016/j.labeco.2020.101937](https://doi.org/10.1016/j.labeco.2020.101937)
- [11.] Roóz J. (2006): *Az emberierőforrás-menedzsment alapjai*. Budapest: Perfekt Kiadó.
- [12.] Zéman Z. – Tóth A. (2017): *Stratégiai pénzügyi controlling és menedzsment*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Authors

Brigitta Szőke

assistant professor

Hungarian University of Agricultural and Life Sciences

Institute for Rural Development and Sustainable Economy,

Department of Investment, Finance and Accounting

szoke.brigitta@uni-mate.hu

Eszter Ilona Tóth

PhD

Associate Professor

Hungarian University of Agricultural and Life Sciences

Institute for Rural Development and Sustainable Economy,

Department of Investment, Finance and Accounting

toth.eszter.ilona@uni-mate.hu

Péter Vanó

assistant professor

Hungarian University of Agricultural and Life Sciences

Institute for Rural Development and Sustainable Economy,

Department of Investment, Finance and Accounting

vano.peter@uni-mate.hu

An Open Access article under the license:: [CC-BY-NC-ND-4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

EXPLICITATION STRATEGIES OF BEGINNER AND PROFESSIONAL TRANSLATORS IN SIGHT TRANSLATED TEXTS INTERPRETED BY RELEVANCE THEORY

Veresné Valentinyi Klára

Abstract

In this paper, we present a study in which we investigated the explicitation strategies of beginner, inexperienced and practicing, professional translators in sight translated texts (STTs). Research shows that translated texts (TTs) are longer than non-translated texts (non-TTs) and parallel texts. The reason for this is that translators explicate, i.e., they explain the hidden, implicit message of the text. The strategies of explanation, insertion, repetition, paraphrasing are used as explicitation strategies. One of the reasons for explicitation is that the target language reader has different cultural and professional backgrounds. Consequently, they may not always know the background of the source language text, or the original message of the source language text may not be clear enough, therefore, the translator has to explain it. The other reason is that translators seek to be safe, so they will explain the implicit content even when it is not necessary. The study examined the sight translation strategies of beginner and professional translators, as it was assumed that both groups use explicitation strategies, and that they use the same explicitation strategies, since the use of explicitation strategies is a feature of all translations, regardless of the level of experience of the translator. Our research results supported our hypotheses, i.e., the same explicitation strategies appeared in the sight translated texts by beginner and professional translators. However, it has also been found, that beginner, inexperienced translators use more repetition and paraphrasing, which is explained by their inadequate translator competences.

Keywords: lack of sight translation competences, explicitation strategies, repetition, explanation, paraphrasing, different cultural background

JEL: Y30, Y90, I20

KEZDŐ ÉS GYAKORLÓ FORDÍTÓK EXPLICITÁCIÓS STRATÉGIÁI A RELEVANCIAELMÉLET ALAPJÁN

Összefoglalás

A jelen cikkben bemutatunk egy kutatást, amelyben kezdő és gyakorló fordítók explicitációs stratégiát vizsgáltuk blattolt szövegekben. A kutatások szerint a fordított szövegek hosszabbak, mint a nem fordított és a párhuzamos szövegek. Ennek az oka, hogy a fordítók explicitálnak, azaz kifejtik a szöveg rejtett, implicit üzenetét. Az explicitáció stratégiái a magyarázó betoldás, ismétlés, parafrázálás. Az explicitáció egyik oka, hogy az eltérő kulturális és szakmai háttérrel rendelkező célnyelvi olvasó nem minden esetben ismeri a forrásnyelvi szöveg bűtérét, esetleg az nem egyértelmű már a forrásnyelvi szövegben sem, ezért azt a fordítónak ki kell fejtenie. A másik ok, hogy a fordítók biztonságra törekcsenek, tehát még akkor is kifejtik az implicit tartalmat, ha arra nem lenne szükség. A kutatásban kezdő és gyakorló fordítók vettek részt, mivel azt feltételeztük, hogy mindkét csoport

használ explicitációs stratégiát, illetve, hogy ugyanazokat az explicitációs stratégiákat használják, hiszen az explicitáció minden fordításra jellemző, függetlenül attól, hogy a fordító mennyire gyakorlott. Kutatási eredményeink alátámasztották a hipotéziseinket, azaz ugyanazok az explicitációs stratégiák jelentek meg a kezdő és a gyakorló fordítók által blattolt szövegekben. Megállapítottuk azonban, hogy a kezdő fordítóknál több volt az ismétlés, illetve a parafrázálás, ezeket a kezdők fordítói kompetenciájának hiányával magyaráztuk.

Kulcsszavak: blattolói kompetenciák hiánya, explicitáció, ismétlés, magyarázat, parafrázálás, eltérő kulturális háttér

JEL: Y30, Y90, I20

Introduction

Previous research found that target language translated texts (TTs) (Klaudy, 1993; Pápai, 2004) and interpreted texts (Séguinot, 1985, 1988), together with sight translated texts (STTs) tend to be longer than non-translated texts (non-TTs), due to explicitation transfer operations used by translators to explicate and explain the message of the source text. The majority of such research used corpus linguistics research methodology to find quantitative evidence for longer text lengths (Pápai, 2004; Baker, 1997). Quantitative corpus linguistic studies are inevitable and of great importance for translation studies, however, quantitative studies alone are not sufficient to understand and explain the causes of longer TTs. Qualitative studies based on in-depth, multi-aspect manual analysis of smaller amounts of data may also be important in order to explore all instances of explication in particular translations (Heltai, 2005).

In our research, we analysed text lengths of STTs by beginners and a professional translator, quantitatively and qualitatively. In the latter, the particular explicitation transfer operations used by beginner and professional translators in STTs were identified manually, assuming that all translated texts are longer because translators use a variety of explicitation transfer operations. Our assumption was based on a research question which was asked in a former interview with twelve respondents, and which found that 52% of the respondent translators would use explicitation transfer operations in order to explicate and interpret the message by inserting explanation and extra words, if they feel it necessary, especially when they translate realias or when the audience ask back or look puzzled (Veresné, 2006). It has been assumed that beginner and professional translators use the same explicitation strategies in STTs, albeit the rate of such strategies may differ. Based on our assumptions, the following hypotheses were set up.

Hypotheses

- H1: Target language translated texts (TTs) sight translated by beginner and professional translators are longer than non-translated texts (non-TTs).
- H2: Beginner and professional translators use the same explicitation transfer operations in sight-translated texts (STTs).

Materials, methods and procedure

To confirm or refute our first hypothesis, 34 beginner translator students, and 3 professional translators were asked to sight translate a text of 293 words. All sight translations were recorded, and later transcribed for manual analysis. Unfortunately, only one professional translator sight translated the text for us, but it was enough for the purposes of the current research, useful conclusions were drawn, however, research findings are statistically not significant. Next, the number of words in STTs were counted, as is shown in Table 1.

Table 1. Length of STTs by beginners and professionals

Number of translator	Length of Source Text by the number of words	Length of STTs by the number of words
1.	293	378
2.	293	376
3.	293	374
4.	293	373
5.	293	370
6.	293	369
7.	293	369
8.	293	367
9.	293	350
10.	293	349
11.	293	349
12.	293	347
13.	293	345
14.	293	345
15.	293	343
16.	293	343
17.	293	342
18.	293	336
19.	293	330
20.	293	326
21.	293	325
22.	293	325
23.	293	324
24.	293	320
25.	293	311
26.	293	311
27.	293	309
28.	293	306
29.	293	303
30.	293	303
31.	293	302
32.	293	300
33.	293	280
34.	293	283
35. professional translator	293	358

Source: author's own edition

Table 1 shows that all STTs by beginners and the professional translator are longer than non-TTs, except for two texts. As is seen in Table 2., one sample t-test found that the mean of text lengths of STTs by beginner translators is 336,79, compared to the text length of sight TT by professional, which is 358.

Table 2. Results of statistical analysis

<i>One-sample t-test (number of words in SL Text: 293)</i>					
Variable	N	Mean	Standard Deviation	SError	p-value
STT	34	336,79	27,60	6,69	0,099

Source: author's own edition

Below are three segments from STT of the professional translator which illustrate that segments of STT translated by the professional translator are longer in all cases.

SL: Fair-goers are tantalized by the aromas of spitted pig, roasted turkey legges, steak-on-a-stake and ribs of the boar – just a sampling of the menu served forth from 15 food and drynke buildings, appropriately Tudor, of course. *(36 words)*

TL: A vásárba látogatókat megbabonázza a rengeteg levegőben szálló aroma, illat. Van itt mala-chús, van sült pulykalábszár, vaddisznó borda és minden amit akarunk, és ez csak egy kis apró válogatás abból a menüből, amelyet 15 étel és ital standon árulnak, amelyek nyilvánvalóan megfelelően Tudor stílusban vannak berendezve, fölállítva. *(47 words)*

These findings of our quantitative analysis have confirmed our first hypothesis.

In the qualitative analysis of the STTs, Klaudy's classification of transfer operations (1999) shown in Table 3. were used.

Table 3. Grammatical and semantic explicitation transfer operations (Klaudy, 1999)

grammatical specification (explicitation transfer operation)
grammatical addition (explicitation transfer operation)
grammatical division or elevation (explicitation transfer operation)
semantic specification (explicitation transfer operation)
semantic addition (explicitation transfer operation)
semantic division (explicitation transfer operation)

Source: author's own edition

As the first step, a database for the manual qualitative analysis was set up the following way. We chose the 5 best STTs by beginner translators, and divided them into sentences or word groups i.e., segments. Table 4 shows the structure of the database for STTs by beginner translators. Next, we identified the particular explicitation transfer operations and highlighted them by different colours. Green was used for grammatical or semantic additions such as explanation, paraphrasing, blue for grammatical or semantic division such as elevation, and yellow for grammatical or semantic specification, and purple for compensation strategies such as repetition, restart and hesitation

Table 4. Segments of STTs by beginner translators

<i>English text (not the full text)</i>	<i>segments of STTs</i>				
	<i>Student 1.</i>	<i>Student 2.</i>	<i>Student 3.</i>	<i>Student 4.</i>	<i>Student 5.</i>
Step through the stone castle walls and	Lépjén be a kőkastély falain át	Lépjén be a kővárak falain belülre.	Lépjén be a vár kőfalai közé	Lépjén át a vár falain.	Lépjén be a kastély falain a kastély kapuján
begin your wondrous mystery tour	és kezdje el a csodálatos misztérikus időutazását	és adja át magát a csodálatos élménynek	és kezdje meg a csodálatos időutazást	Kezdje meg csodás időutazását.	és ismerje meg és kezdje meg a csodálatos utazását.
back in time to Merrie Olde England.	a boldog Anglia békeidejébe	amikor belép a régi szép Anglia világába	a jó öreg Angliában.	vissza a jó öreg Angliába	vissza a régi kedves Angliába
The fiercely life-like battle	A meglepően életszerű csata	A felfegyverzett lovagok küzdelme életszerű és a lovagi torna után	A felfegyverezett küzdő felek életteli küzdelme	Egyszerű csata a fegyveres küzdelme	A félelmetes csatamezőn életszerűen fognak harcolni a felfegyverzett lovagok.
of the armoured joust	és a felfegyverzett küzdők látványa küzdelme				
ends in cheering celebration	végül egy vidám ünnepléssé alakul át	korhú korhú ünneplés veszi kezdetét.	egy örömteli ünnepléssel ér véget..	egy méltó megünneplése ennek a...méltó megünneplése ennek az új ...ööö...	és nagy örömmel
of the crowning of a new champion.	ahol amikor megkoronázzák az új bajnokot		amelynek keretében megkoronázzák az új bajnokot	verseny megkoronázási ünnepségének	fogják megkoronázni az új bajnokot

Source: author's own edition

Table 5 lists specific examples for each explicitation transfer operation in our database of parallel segments in STTs by beginners.

Table 5.

<i>Types of explicitation transfer operations</i>	<i>Examples of transfer operations in STTs by beginners</i>
grammatical specification: addition of the definite article (compulsory, due to structural differences between languages)	excitement builds... ⇒ az izgalmat fokozza...
grammatical division or elevation: upgrading the infinitive verb phrase into a clause	to take a starring role in an improvised street performance ...⇒ A látogatók, akik hajlandóak főszerepet vállalni egy rögtönzött utcai előadásban...

grammatical addition of a postposition/postpositional adverb	visitors set their own pace. ⇒ A látogatók saját tempójuk szerint haladhatnak.
semantic specification	energy ⇒ az energia felhasználása
semantic division of a term	The hailing calls of its migratory residents will echo through the predawn skies ⇒ A fészkelő költöző madarak hívószava visszhangzik a hajnali égen...
semantic addition	historic houses ⇒ hagyományos építésű házak

Source: author's own edition

Table 6 shows explicitation transfer operations highlighted in different colours in STTs by the professional translator by segments.

Table 6. Segments of STTs by professional translators

You come upon a colorful Tudor Hamlet	Először egy nagyon színes Tudor-kori falucskát találunk az utunkon.
Plummed knights, magicians, conjurers and storytellers who deepen the illusion,	Tollakkal ékesített lovagokat látunk, de vannak itt varázslók, bűvészek, mindenféle mesemondók, akik ezt az illúziót elmélyítik.
fools, jugglers and jesters who arouse your laughter,	Vannak udvari bolondok, zsonglőrök és mindenféle szórakoztatók, akik nevetésre fakasztanak minket
exotic dancers and scores of village people whose revelry and mirth brighten the darkest day.	de találunk itt egzotikus táncosokat, valamint falusiaknak a tucatjait, akiknek a szórakozása és az öröme még a legsötétebb napunkat is fényel borítja be.
Led by the colorfully bannered path to Bosworth Field,	Ha a tarka zászlókkal szegélyezett kis ösvényt követjük Bush-world Fields-be,
you come upon Her Majesty's reviewing stage standing majestically in tribute to the spectacle to follow.	akkor őfelségének a tribünjére jutunk, ahol őfelsége a királynő igen pompásan álldogál és nézi az eléjáruló látványt és követi az eseményeket.
The Faire's hallmark form of interactive theatre abounds as Gypsies beckon you to join in their dance,	A vásárnak az egyik legszebb eleme nem más, mint egy interaktív színház, ahol vándorcigányok köszöntik a nézőket táncukkal,
the Queen's Commedia Dell'Arte players seek out unsuspecting patrons	valamint a királynőnek a régi hagyományos Commedia dell'arte színészei kiválasztják a gyanútlan patrónusokat vagy a színház támogatóit arra,
to take a starring role in an improvised street performance.	hogyan egy improvizált, rögtönzött utcai előadásban főszerepet töltsenek be.

Source: author's own edition

We found plenty of examples for the particular explicitation transfer operations in the STTs translated by beginners and professional translators. Our database provided enough evidence to support our second hypothesis which claims that the same explicitation transfer operations are

used in STTs by beginners and professional translators, even hesitation strategies which is a compensation strategy were used by both groups. Our research finding has ascertained that explicitation is a universal of translation, or as Anthony Pym (2005) says it is a law of translation.

Discussion

Below, we discuss the explicitation hypotheses trying to identify the plausible causes of explicitation transfer operations.

The explicitation hypothesis

Explicitation was first described by Vinay and Darbelnet in 1958 as “the process of introducing information into the target language which is present only implicitly in the source language, but which can be derived from the context or the situation” (1958: 8). In 1986, the theory known as the “explicitation hypothesis” was formulated by Blum-Kulka. In its historical perspective, Blum-Kulka’s hypothesis of explicitation broadly states that TTs will be more explicit than a corresponding non-TTs, which may be either the source text or a parallel text in the target language, due to the addition of cohesion markers.

Blum-Kulka’s explicitation theory triggered an explosion in the research of explicitation. As Anthony Pym put it in 2005: „Theorists have been especially enthusiastic about extending the field of explicitation to more than cohesion markers”. And then in the same article *Explaining explicitness* Pym continued as follows: „But perhaps the clearest arguments in favour of such an extension are those formulated by Klaudy (1998) and Klaudy et al. (2005), notably in their identification of “explicitation” and “implication” as two very wide processes.

According to Klaudy’s formulation, explicitation takes place, for example, when a SL (source-language) unit of a more general meaning is replaced by a TL (target-language) unit of a more special meaning (semantic specification); the complex meaning of a SL word is distributed over several words in the TL (semantic division); new meaningful elements appear in the TL text (semantic addition); one sentence in the SL is divided into two or several sentences in the TL or, when SL phrases are extended or “elevated” into clauses in the TL, etc. (grammatical division or elevation). Klaudy distinguished transfer operations that are obligatory and those that are optional. Compulsory transfer operations are language or language pair specific operations and are used whenever structural and linguistic differences between the languages call for grammatical or occasionally semantic additions, division, or specifications. The structural and linguistic reasons behind compulsory explicitation transfer operations are the phenomenon of the so called missing categories which may exist in one language, but not in the other.

Whereas non-compulsory explicitation transfer operations are not connected to structural or other linguistic reasons, but they are used to help the reader to process the message of the text.

In some cases, translators lengthen the texts for prudence, partly because they play it safe, and prefer explicating as much information as possible in order to avoid missing out on information which may be important. This „playing safe” strategy is most typical of semantic explicitations (Klaudy et al. 2005).

Klaudy's asymmetry hypothesis

The traditional explicitation hypothesis was later reformulated by Klaudy (2008) as an “asymmetry hypothesis”, according to which “explicitations in the L2 direction are not always counterbalanced by implicitations in the L1 direction because translators – if they have a choice – prefer to use operations involving explicitation, and often fail to perform optional implicitations” (Klaudy et al. 2005). Pym (2005) described this reformulation useful, neat and elegant.

In parallel with the introduction of asymmetry Klaudy et al (2005) extended the asymmetry hypothesis to cultural level (she called it cultural explicitation), to the domestication/ foreignization dichotomy. Domestication means the use of translation strategies replacing SL realia with TL realia, as a result, TT would require less effort on behalf of the target language audience. Foreignization means retaining SL realia in the TL text, which may require more effort on behalf of the target language audience to process TTs.

As was said above, the explicitation hypothesis and the asymmetry hypothesis claim that TTs texts are longer because translator explicate due to linguistic and sometimes cultural differences, and there is asymmetry between explicitation and implicitation operations which influences text lengths.

Linguistic and true explicitation

Heltai (2003) interprets explicitness from a different perspective, from the perspective of text processibility.

He reminds us of the following „explicitation hypothesis may well be true if greater explicitness is interpreted as greater linguistic explicitness” i.e., if explicitness is interpreted as „the insertion of additional words or morphemes”. But he adds that even if TTs are longer than STs, it does not follow automatically that longer texts are more explicit semantically. He brings the following examples to illustrate that explicitness may increase as the number of words decreases, since the third sentences is the most explicit one, albeit it is the shortest.

1. I would go if I could find a suitable partner to accompany me.
2. I would go if I could find someone to accompany me.
3. I would go if you came with me.

He says that explicitness should be connected to the processing effort of the recipient. Therefore, he suggests using explicitness with two different meanings: *linguistic and true explicitness*. Linguistic explicitness means that most of the message is coded, and minimal inferencing is needed. In this way, explicitness usually means more words, and to some extent is synonymous with addition.

However, true explicitness lies in making TTs less ambiguous and facilitating easier processing, which is related to frequency, habituality, context and the audience's cognitive environment, claims Heltai (2003). Less ambiguity and easier processing usually come from greater linguistic explicitness, i.e., by adding extra words and morphemes. Heltai's concepts and explanation of linguistic and true explicitation incorporates the basics of relevance theory.

Relevance theory: Sperber and Wilson (1986)

Relevance theory (Sperber and Wilson 1986) claims that language is a mental activity which operates in a cognitive context, which incorporates assumptions, thoughts, beliefs and knowledge about

the world". Sperber and Wilson claim that people are capable of communication because they are capable of drawing inferences from one another's behaviour, and they are willing to draw inferences because they hope that their partner will tell them something which will change (modify, add, delete) their cognitive context. These changes are called „contextual effects". If what their partner tells them changes (modifies, adds, deletes) their cognitive context indeed, it has a cognitive effect in their cognitive context, and communication achieves relevance. The hearer wants to achieve maximum benefit (i.e., maximum contextual effect) at minimum cost (at the hearer's minimum effort).

Gutt (1991) adopts the principle of relevance in the book „Relevance and translation" to explain how translation works or should work. He says that „the success or failure of translations depends on the consistency with the principle of relevance" (Gutt, 1991: 189), he means that TTs should offer identical contextual effects as the source text. But this is almost impossible due to the different cognitive backgrounds of the sender and the recipient so translation can achieve optimal resemblance only. In order to achieve optimal resemblance translators should translate the target text interpretively, which means that translators should interpret, modify, change, add, explicate or even implicate the source text to create similar contextual effects and achieve optimal resemblance. Interpretation, modification, changes, additions and explications in TTs would obviously result in longer and more explicit TTs.

Consequently, relevance theory provides theoretical background to and the most plausible explanation for longer TTs and for explication theory, and also for Heltai's linguistic and true explication categories.

Summary

Our research confirmed that explication is a translation universal, since the same explication transfer operations were identified in STs by beginners and the professional translator. It has been shown that Klaudy's asymmetry hypothesis (2003) may provide plausible explanation for longer TTs. However, it has been highlighted that asymmetry hypothesis is just one side of the story, because text length in itself does not guarantee explicitness if explicitness means easier processing. To show the other side of the story, Heltai (2005) introduced the concepts of linguistic and true explicitness: true explicitness facilitates text processing of the receiver by linguistic explication, i.e., by adding words and morphemes, consequently, the goal of true explicitness is to produce unambiguous and relevant TTs. Finally, explication was explained by relevance theory, claiming that the purpose of true explication is to achieve optimal relevance.

References

- [1.] Baker, M. (1992): *In other words: A coursebook on Translation*. London-New York: Routledge.
- [2.] Blum-Kulka, S. (1986): Shifts of Cohesion and Coherence in Translation. In: House, J. et.al. (eds.): *Interlingual and intercultural communication: Discourse and cognition in translation and second language acquisition studies*. Tübingen: Gunter Narr. 17-35.
- [3.] Gutt, E. A. (1991): *Translation and Relevance: Cognition and Context*. Oxford: Basil Blackwell.

- [4.] Heltai, P. (2003): Az explicitáció egyes kérdései angol-magyar szakfordításban. In: Feketéné Silye, M., szerk. *Porta Lingua: Szaknyelvoktatásunk az EU kapujában*. Debrecen, DE ATC. 2003, 173-198.
- [5.] Heltai, P. (2005): Explication, Redundancy, Ellipsis and Translation. In: Károly, K. and Fóris, Á. (eds.) *New Trends in Translation Studies*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 45-74.
- [6.] Klaudy, K. (1993): On explication hypothesis. In: Klaudy, K., Kohn, J. (eds.) *Transfere necesse est... Current issues of Translation Theory*. In honour of Radó on his 80th birthday. Szombathely: Dániel Berzsenyi College.
- [7.] Klaudy, K. (1998): Entry on Explication. In M. Baker (ed.): *Encyclopedia of Translation Studies*. London: Routledge. 80-85.
- [8.] Klaudy, K. (1999): Az explicitációs hipotézisről. *Fordítástudomány*. I. évf. 2. szám. 5-21.
- [9.] Klaudy, K. – Károly, K. (2005): *Implication in translation*. Across Languages and Cultures. 6 (1). 13-28. ISSN 1585-1923
- [10.] Pápai, V. (2004): Explication: A universal of translated text? In: Mauranen, A. and Kujamäki, P. eds) 2004. *Translation Universals Do they exist?* John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 143-164.
- [11.] Pym, A. (2005): Explaining explication. In: *New Trends in Translation Studies. In Honour of Kinga Klaudy*. Budapest: Akadémia Kiadó 29-34.
- [12.] Séguinot, C. (1985): Translating implicitation. In: *Meta* 30. 295- 298.
- [13.] Séguinot, C. (1988): Pragmatics and Explication Hypothesis. *TTR Traduction, Terminologie, Rédaction*. Vol. 1. no.2. 106-114.
- [14.] Sperber, D. – Wilson, D. (1986): *Relevance: Communication and Cognition*. Oxford: Basil Blackwell.
- [15.] Veresné Valentinyi, K. (2006): *Blattolás a fordító- és tolmácsképzésben*. Pécs, Kiadatlan Doktori Értékezés.

Szerző

Veresné Valentinyi Klára

ORCID: 0000-0002-5818-1129

Dr. habil., PhD

egyetemi docens

Magyar Agrár-és Élettudományi Egyetem

Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet, Idegen Nyelvi Tanszék

e-mail: veresne.valentinyi.klara@uni-mate.hu

IPAR 4.0 ÉS OKTATÁS 4.0 ELVÁRT KOMPETENCIÁK ÉS KÉSZSÉGEK A TÁRSADALOM 5.0-BAN

Tumentsetseg Enkhjav – Varga Erika

Összefoglalás

Jelenleg a negyedik ipari forradalom közepén vagyunk, amely minden korábbi ipari forradalomnál mélyrehatóbb változásokat hoz. Cikkünk az Ipar 4.0, az Oktatás 4.0 fogalmát, valamint a digitalizáció, az automatizálás és a számítógépesítés új korszakával kapcsolatos HR-kihívásokat vizsgálja. A kutatás fő célja annak hangsúlyozása, hogy figyelmet kell fordítani ennek az intelligens technológiai trendnek a terjedésére és irányára, valamint azokra a kompetenciákra és képességekre, amelyekre a jövő munkahelyein szükség lesz. Felsoroljuk a technikai és a puha készségeket egyaránt, és kiemeljük az intelligens technológiák néhány gyakorlati felhasználási lehetőségét az oktatásban. Az egyetemek szerepe kulcsfontosságú egy erősen digitalizált és automatizált társadalom felé történő gyors elmozdulásban, így a Társadalom 5.0-ra való áttérés felgyorsításában. A cikk zárásaként a rendelkezésre álló szakirodalom és néhány statisztikai jelentés alapján a következtetések és javaslatok találhatóak.

Kulcsszavak: Ipar 4.0, Oktatás 4.0, Társadalom 5.0, automatizáció és digitalizáció, kompetenciák és készségek
JEL: J24, O14

INDUSTRY 4.0 AND EDUCATION 4.0 EXPECTED COMPETENCES AND SKILLS IN SOCIETY 5.0

Abstract

We are currently in the midst of the fourth industrial revolution, which will bring about more profound changes than any previous industrial revolution. This article examines the concept of Industry 4.0, Education 4.0 as well as certain HR challenges associated with this new era of digitalization, automation, and computerization. The major goal of this research is to emphasize the need of paying attention to the growth and direction of this smart technology trend, as well as the competencies and abilities that will be required in future workplaces. Technical as well as soft skills are listed and some practical usage of the smart technologies in the educational sector is highlighted. The critical role of the universities in accelerating the transition to a highly digitalized and automated society, like Society 5.0 is emphasized. Based on the previously available literature and some reports, the conclusion and recommendation part is drawn.

Keywords: Industry 4.0, Education 4.0, Society 5.0, automation and digitalization, competence and skills
JEL: J24, O14

Introduction

Almost everyone around the globe has been affected by the consequences of the COVID pandemic, the war in Europe, and the new technology transformation known as the fourth industrial revolution (IR 4.0). This is an incredibly challenging time for everyone as we are entering the era of a new technological revolution which will eventually revolutionize the way we think, live, work and connect with one another (Schwab, 2017).

Despite the fact that fights against the COVID-19 disease are still ongoing in many countries around the world, and the war between Russia and Ukraine has claimed to touch the lives of approximately 2072 Ukrainian civilians, as well as 4.1 million refugees in neighbouring countries, the researchers wanted to draw readers' attention more to the topic of IR 4 and its unpredictable impact on the labour market because this new trend has expanded to a variety of industries including Education 4.0 and Society 5.0. The IR 4.0, in particular, necessarily requires us to reform our educational system in order to prepare and train the next generation of workers in various industries, as well as encouraging us to change our lifestyle in order to live smartly without falling behind society or the rest of the globe.

Industry is a major source of income and a vital vein of the economy for any society because it allows a nation to be economically self-sufficient without relying too heavily on outside assistance. That is why the Industrial Revolutions 1,2,3 have shifted our lifestyles dramatically from time to time.

Humans have progressed through different stages of the industrial revolution, starting with mechanization (IR 1.0), electrical energy (IR 2.0), advanced adoption of digitalization (IR 3.0), and finally automation and smart internet-based technologies (IR 4.0). Due to a combination of sophisticated digitalization and internet technology, businesses are increasingly being compelled to use more impressive digitized industrial processes in order to keep their competitive advantages in the market. This rapid trend of digitalization and automation has welcomed us all into IR 4.0, and it is defined as IT-driven transformations in manufacturing systems at enterprises (Lasi et al., 2014).

The previous studies have shown and stated that many current jobs will disappear and will be taken over by automation and smart technologies in the future. So, it is vital to discuss and study about Education 4.0 as well as skills and abilities that will be required by the future job applicants in the labour market. In this period of change and transformation toward the adoption of smart technology and automation, the researchers believe that educators and university play a critical role in training and educating the future workforce in the labour market, as each employee in the workplace requires a unique set of technical and non-technical skills. Therefore, the objective of this paper is to highlight concepts of the fourth industrial revolution as well as Education 4.0 along with necessary competencies and skills that are projected to be demanded by employees in the future workplaces.

Research questions

After evaluating the relevant literature on the topic of IR 4.0 and education 4.0 along with the objective of this study, the researchers developed the following research questions:

- What is the Fourth Industrial Revolution and how does it relate to Education 4.0?
- What are the negative aspects of the IR 4.0?
- What qualifications and skills do the IR 4.0 require?

Material and Method

This is a descriptive research study. Conclusions are reached at the end based on accessible literature and statistics reports related to the fourth industrial revolution as well as Education 4.0.

Results

Industrial Revolution 4.0

Klaus Schwab, founder of the World Economic Forum, coined the term Industry 4.0 in 2011, in his article titled Mastering the Fourth Industrial Revolution. In other words, IR 4.0 can be described by the ability of different people and machines to interact effectively with one another through technological support (Juhász, 2018). Despite the fact that this term originated in Germany, it has since become widely popular, and various industries such as Construction 4.0, Agriculture 4.0, and Education 4.0 have been influenced by its significance and effectiveness of implications in manufacturers all over the world. Table 1 shows some countries that have already recognized the importance of IR 4.0 and have launched a national campaign to implement IR 4.0-related projects.

Table 1 National projects related to IR 4.0 in various countries

Countries	Project name	Source
Germany	Industry 4.0	(Federal Ministry of Education and Research of Germany (BMBF) 2014)
United Kingdom	Eight big technologies	(UK Department for Business, Innovation & Skills 2010, 2012)
France	The Nouvelle France Industrielle in France	Liao et al (2017)
China	The Made in China 2025 initiative	Zhong et al, (2017)
Hungary	The industry 4.0 National Technology Platform (abbreviation I4.0 NTP) Artificial Intelligence Strategy 2020	Svačinová (2021)

Source: authors' own editing

Smart technologies such as artificial intelligence, machine learning, the Internet of things, autonomous vehicles, drones, precision medicine, genomics, advanced materials, smart grids, robotics, and big data so on are the main components of the IR 4.0 which are anticipated to bring many exciting changes and challenges in our daily lives (Samans, 2019). Most importantly, this technological advancement will result in the transformation of global industries (Xu Min et al., 2018). Therefore, in order to strengthen its competitiveness in the global market, each country must act quickly and begin taking this smart technological revolution seriously.

Changes in the labour market or Employability 4.0

There are two lines of debate among researchers and practitioner all over the world about how IR 4.0 will affect the labour market and what the labour market will look like in 2050 or 2100.

In IR4.0, there will be a greater emphasis on the introduction of new products and services, as well as the creation of new jobs (Thomas – Gerold, 2016), but significant job losses are also expected in the labour market if we are not well-prepared and equipped with a required set of skills and abilities in society 5.0. Since the end of the 18th century, humans have gone through three different industrial revolutions. Recently, it has appeared that experts from nearly all industries have begun to investigate how Artificial Intelligence (AI) optimizes the use of limited resources to improve the outcomes of operational systems in various fields. In other words, automation and machine learning may affect every line of work in the future, from diagnosing patients to producing various types of consumer goods, providing legal advice, or teaching yoga, among other things (Harari, 2018).

Based on the literature reviewed by the researchers, Table 2 summarizes the anticipated positive and negative aspects of IR 4.0 in the labour market.

Table 2 The expected positive and negative side of IR 4.0 in the labour market

Side effect	Statement	Source
Positive	In Western Europe, there will be 1.4 million new job openings. The number of people employed in industry rises at first, then falls by 5 million. Approximately 10 million new jobs will be created in the service industries	Berger (2014)
Positive	Approximately one-tenth of the current workforce is employed in occupations that are expected to grow as a result of Industry 4.0.	Bakhshi et al., (2017)
Positive	Industry 4.0 activities in Hungary could result in a 20-30% increase in GDP In 2030, artificial intelligence will contribute 14% to GDP	Haiddeger - Paniti (2016)
Positive	The demand for highly skilled workers will rise	Rodrik (2016).
Negative	Approximately 9% of jobs in OECD countries will be automated	Arnzt, et al. (2016)
Negative	The automation of IR 4.0 will have a significant impact on low-skilled workers.	Rodrik (2016).
Negative	The automation and digitalization of IR 4.0 will result in the loss of 500 thousand job positions	Nábelek et al., (2016)
Negative	One-fifth of all jobs will be lost because they are no longer needed in the labour market.	Bakhshi et al., (2017)
Negative	Because the majority of mechanizable processes take place in the manufacturing industry, the number of people employed may decrease.	Fülöp (2018)

Source: authors' own editing

Education 4.0

IR4.0, which focuses on automation and digitalization through technologies such as Artificial Intelligence, Internet of Things (IoT), and Big Data, has transformed the education system. Education 4.0 refers to the technology or devices that students use to learn and develop new skills. Education 4.0 is a life-long process (Schwab, 2016) for everyone who is willing to be employed in the society 5.0 in the future.

Several previous studies have discovered that students' learning has improved as a result of their use of technologies (Halili – Nurul – Rafiza, 2018) in the educational sector.

Education 4.0 was born because IR 4.0 has an impact on not just business, governance, and people, but also education. Education 4.0 is a solution to the needs of IR4.0, in which humans and machines work together to create new possibilities. More specifically, Education 4.0 will provide students with the environment and tools they need to acquire or improve the skills and abilities needed in future professions or in a globalized knowledge society like Society 5.0 in the future.

The new learning vision, according to Fisk (2017), pushes students to learn not only the skills and knowledge they require, but also where they can obtain them. Furthermore, Education 4.0 is primarily concerned with how to prepare future generations (Rajan – Vinod, 2017), or how to assist future employees in obtaining jobs in a digitalized society like Society 5.0.

Introducing innovative technology into the teaching and learning process is one possibility for strengthening our educational system. Students will benefit from smart technology associated with IR 4.0, which will assist them in correctly assimilating the learning materials. Therefore, the researchers investigated and reviewed the literature in relation to the use and application of suggested smart technologies in the educational sector, and the key findings are presented in Table 3. The following is an example of how the latest technological breakthroughs in education 4.0 could be used.

Table 3 The example of the possible application of the latest smart technologies in the educational sector

Advanced smart technology (IR 4.0)	Possible application
Artificial Intelligence	The usage of this technology has the potential to boost student learning by speeding up the teaching and learning process.
3D printing	Students will be able to engage with 3D models of various learning subjects using the 3D printer, which will help them gain a better understanding of the subjects.
Virtual Reality	Students will benefit from this technology because it will help them engage more deeply and provide visual elements, allowing them to establish more effective connections between learning concepts and information.
Internet of Things	With the increased use of mobile devices, the internet of things has an impact on education. This technology enables students and teachers to communicate and interact quickly both within and outside the classroom.
Cloud Computing	The usage of this technological advancement allows students to have access to their classroom materials and homework at any time and from any location.
Multi-touch LCD screen	This technology provides the ideal presentation solution. Students will be seated around the table tablets, swiping on the board to modify and drag images around the screen, or typing notes on the online keyboard.

Biometrics	Educators can save time by using facial recognition or fingerprints to collect student attendance. It may enable instructors to monitor each student's participation in class and so on.
------------	--

Source: Created by the authors on the basis of Halili (2019)

Educators and universities are encouraged to take smart technologies connected to education 4.0 and IR 4.0 very seriously as well as to conduct more research on the concept of education 4.0 since its application and implication has already begun to gain attention among academics as well as educators all around the world.

Discussion on competencies and skills in the context of IR 4.0

Human capital has long been regarded as one of an organization's most valuable assets. It is necessary to acquire the appropriate competences in order to successfully manage work and career, which are also important in team building and job satisfaction (Sunil – Kailash, 2018).

Job competencies are components of knowledge, skill, and ability that are important in career management and can be altered by the individual.

It is very vital to start discussing about a set of necessary competence set for the future workers in the society 5.0 because machines now lack the ability to replace some of human skills like judgment, empathy, persuasion, collaboration, and communication so on (Letellier, 2018), but more AI transformation is on the way (Heaven, 2017) to improve and optimize machine performance in the future. Therefore, after reviewing the relevant literature, the researchers have compiled a list of future skills in table 4.

Table 4 The list of the future skills

Skills and abilities required by IR 4.0	Source
Interpersonal skills, cognitive development, active learning, change management skill, problem solving, judgment and decision making	Bakhshi et al., (2017)
deeper relationship development skills, flexible and innovative thinking, social and emotional intelligence, virtual collaboration, design mind-sets, new media competencies (data-scientist)	Ramge - Schwochow (2018)
Digital skills	Salmon, (2019)
E-skills	Eurostat (2019)
Technical skills (<i>Knowledge, Manufacturing, IT, Computer Science and Robotics and Automation</i>) and non-technical skills (<i>problem-solving, creativity, decision-making and adaptive</i>)	Enkhjav - Davaasambuu, (2019); Janis – Alias (2017)

Source: authors' own editing

Conclusions and recommendations

Apart from developed countries, many developing nations are involved in the concept of IR 4.0 in order to remain competitive in the global market. Therefore, it is very important to discuss the Fourth Industrial Revolution and Education 4.0 in relation to the expected competences, abilities and skills required by all types of employees in the future. It is highly recommended for all stakeholders and practitioners to revise and have a close look at the competences within their organisations, make decisions on what items to opt out and withdraw, and what parts need further development and strengthening.

Employees in future workplaces around the world may be expected to have digital and e-skills, as well as other soft skills, because the AI revolution is on its way to entering the workplace massively. As a continuation of this research, the authors are planning to analyse digital competences: their emergence and appreciation during the pandemic, as well as its future implications.

Collaboration between industry and academics could be an effective way to implement Industry 4.0. Because today's students will be working in an industry 4.0 atmosphere very soon, it is critical that they will be prepared for this vast and novel technological revolution or new way of working in their workplaces. Therefore, collaboration between businesses and higher education institutions will become increasingly important in the future.

Students must also be prepared for Industry 4.0, in which the framework built based on education 4.0 could help to reduce unemployment in the future. Also, employees in all industries, even small businesses, will need to upgrade or learn new ICT skills and competences in order to properly operate and interact with sophisticated modern technology and equipment in the future.

The government assists practitioners in recognizing the significance of emerging technologies such as the Internet of Things, cloud computing, big data, robotics, 3D printing, simulation, and prototyping. As a result, practitioners may be motivated to work hard to overcome the issues in IR 4.0.

As previously stated, we are entering the fourth industrial revolution, so now is the time to reconsider what is expected of us and how we can prepare for the upcoming automation era.

References

- [1]. Arntz, M. – Gregory, T. – U. Zierahn (2016): *The Risk of Automation for Jobs in OECD Countries*. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, No.189, OECD. DOI: [10.1787/1815199X](https://doi.org/10.1787/1815199X).
- [2]. Berger, R. (2014): *Industry 4.0. The new industrial revolution How Europe will succeed*. Accessed: 19.04. 2022. source: http://www.iberglobal.com/files/Roland_Berger_Industry.pdf.
- [3]. Bakhshi, H. – Downing, J. – Osborne, M. – Schneider, P. (2017): *The future of skills: employment in 2030*. London: Pearson & Nesta. Accessed 18. 04. 2022. source: https://media.nesta.org.uk/documents/the_future_of_skills_employment_in_2030_0.pdf.
- [4]. Eurostat Database, (2019): *Employed ICT specialists-total, proceedings from Eurostat*. Accessed: 19. 04. 2022. source: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=isoc_sks_itspt&lang=en.
- [5]. Enkhjav, T. – Davaasambuu, A., (2019): *Industrial and agricultural 4.0: competencies and skills*. *Modern Science-Moderní věda*, 6, 76–86.
- [6]. Fisk, P. (2017): *Education 4.0. the future of learning will be dramatically different, in school and throughout life*. Accessed: 15. 04. 2022. source: <https://www.peterfisk.com/2017/01/future-education-young-everyone-taught-together/>.

- [7]. Fülöp, Z. (2018): *Az Ipar 4.0 munkaerőpiacra gyakorolt hatása*. Munkaügyi Szemle. Accessed: 18. 04. 2022. source: <https://www.munkaugyiszemle.hu/az-ipar-40-foglalkoztatásra-gyakorolt-hatasa>.
- [8]. Haiddeger, G. –Paniti, I. (2016): *Industry 4.0 Platform activities in Hungary, past – present – plans*. Hungarian Academy of Sciences, Institute for Computer Science and Control, MTA SZTAKI, Hungary. Accessed: 19. 04. 2022. source: http://eprints.sztaki.hu/8917/1/Haiddeger_14_3154242_ny.pdf.
- [9]. Halili S.H. – Nurul, H., – Rafiza, A.R. (2018): Traditional versus virtual learning: How engaged are the students in learning English literature. *Indonesian Journal of Applied Linguistics*, 8(1), 79–90. DOI: [10.17509/ijal.v8i1.11467](https://doi.org/10.17509/ijal.v8i1.11467).
- [10]. Halili, S.H. (2019): Technological advancements in education 4.0. *The Online Journal of Distance Education and e-Learning*, 7(1), 63–69.
- [11]. Harari, Y. N. (2018): *21 Lessons for the 21st Century*. London: Jonathan Cape Publishing.
- [12]. Heaven, D. (Ed.) (2017): *Machines that think*. Boston: Nicholas Barley Publishing.
- [13]. Herzberg, F. (2003): One more time: How do you motivate employees?. *Harvard Business Review*, 81 (1), 3–11.
- [14]. Janis, I. – Alias, M. (2017): A systematic literature review: Human roles, competencies, and skills in industry 4.0. In *Proceeding of Asia International Multidisciplinary Conference*. Accessed: 15. 04. 2022. source: <https://www.europeanproceedings.com/article/10.15405/epsbs.2018.05.84>.
- [15]. Juhász, L. (2018). *The Fourth Industrial Revolution in Hungary*. IEEE 18th International Symposium on Computational Intelligence and Informatics (CINTI). Budapest: IEEE 167–172. DOI: [10.1109/CINTI.2018.8928236](https://doi.org/10.1109/CINTI.2018.8928236).
- [16]. Lasi, H. – Fettke, P. – Kemper, H.G. – Feld, T. - Hoffmann, M. (2014): Industry 4.0. *Business & information systems engineering*, 6(4), 239–242. DOI: [10.1007/s12599-014-0334-4](https://doi.org/10.1007/s12599-014-0334-4).
- [17]. Liao, Y. – Deschamps, F. – Loures, E.D.F.R. – Ramos, L.F.P. (2017): Past, present and future of Industry 4.0-a systematic literature review and research agenda proposal. *International journal of production research*, 55(12), 3609–3629. DOI: [10.1080/00207543.2017.1308576](https://doi.org/10.1080/00207543.2017.1308576).
- [18]. Nábelek, F. – Sturcz, A., – Tóth, I. J. (2016): *Az automatizáció munkaerő-piaci hatásai. Járási munkaerő-piacok automatizációs kitétségének becslése*. Budapest: Magyarország: MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet. Accessed: 18. 04. 2022. source: http://gvi.hu/kutatas/483/az_automatizacio_munkaero_piaci_hatasai.
- [19]. Misra, S. - Srivastava, K.B., (2018): Team-building competencies, personal effectiveness and job satisfaction: The mediating effect of transformational leadership and technology. *Management and Labour Studies*, 43(1–2), 109–122. DOI: [10.1177/0258042X17753178](https://doi.org/10.1177/0258042X17753178).
- [20]. Schwab, K. (2016): *The Fourth Industrial Revolution*. United States: Crown Business, Crown Publishing Group.
- [21]. Svačinová, K., (2021): Industry 4.0 Overview Based on Selected Indicators: the Case of Hungary. *Studies of Socio-Economics & Humanities/Socioekonomické a Humanitní Studie*, 13(1), 87–116.
- [22]. Samans, R. (2019): *Globalization 4.0 shaping a new global architecture in the age of the Fourth Industrial Revolution: A call for engagement*. World Economic Forum Report. Accessed: 15. 04. 2022. source: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Globalization_4.0_Call_for_Engagement.pdf.
- [23]. Salmon, G. (2019): May the fourth be with you: Creating Education 4.0. *Journal of Learning for Development*, 6(2), 95–115.
- [24]. Wallner, T. – Wagner, G. – Costa, Y.J. – Pell, A. – Lengauer, E. – Halmerbauer, G. (2016): Academic Education 4.0. In: Calmo M.(ed.): *International Conference on Education and New Developments*. Lisbon,

- Portugal: World Institute for Advanced Research and Science, pp. 155–159. Accessed: 17.04.2022. source: https://www.researchgate.net/publication/304115292_ACADEMIC_EDUCATION_40.
- [25]. Rajan, S. – Vinod, B. (2017): Leapfrogging to Education 4.0: Student at the core. Accessed: 17. 04. 2022. source: <https://www.businessworld.in/article/Leapfrogging-To-Education-4-0-Student-At-The-Core-/05-11-2017-130561/>.
- [26]. Range, T. – Schwochow, J. (2018): *The global economy as you've never seen it: 99 ingenious infographics that put it all together*. New York: The Experiment.
- [27]. Rodrik, D. (2016): Premature deindustrialization. *Journal of Economic Growth*, 21(1), 1–33. DOI: [10.1007/s10887-015-9122-3](https://doi.org/10.1007/s10887-015-9122-3).
- [28]. Zhong, R.Y. – Xu, X. – Klotz, E. – Newman, S.T. (2017): Intelligent manufacturing in the context of industry 4.0: a review. *Engineering*, 3(5), 616–630. DOI: [10.1016/J.ENG.2017.05.015](https://doi.org/10.1016/J.ENG.2017.05.015).

Authors

Tumentsetseg Enkhjav
ORCID: 0000-0003-3976-0851
PhD candidate
Hungarian University of Agriculture and Life Sciences
Doctoral School of Economic and Regional Sciences
e-mail: tumee5332@gmail.com

Erika Varga
ORCID: 0000-0001-5105-7187
Dr. habil., PhD
associate professor
Hungarian University of Agriculture and Life Sciences
Institute of Rural Development and Sustainable Economy, Department of Foreign Languages
e-mail: varga.erika@uni-mate.hu

An Open Access article under the license: [CC-BY-NC-ND-4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

A NYELVI VÁLTOZÓK HATÁSA A KÉTOLDALÚ KERESKEDELEMRE

Várnagy Edina

Összefoglalás

A tanulmány a nemzetközi kereskedelem elemzésére szolgáló egyik leggyakrabban használt modellben, a gravitációs modellben szereplő nyelvi változó különböző megközelítéseiről és hatásairól kíván összefoglaló képet adni. A témában eddig megjelent tanulmányok szerzői egyetértenek abban, hogy a közös nyelv megléte hozzájárul két ország között folyó kereskedelem bővüléséhez. A gravitációs egyenlet kezdeti alkalmazása során a nyelvi változó alapjául általában az országok hivatalos nyelve szolgált. Ennek okai, hogy a hivatalos nyelvre vonatkozó információk egyszerűen rendelkezésre állnak, illetve a vizsgálatok fő kérdéskörei nem tekintették szükségesnek az ennél bonyolultabb elemzéseket mellőzve ezzel a nem hivatalos státuszú, de számottevő beszélővel rendelkező nyelveket vagy éppen a nyelvtanulásból származó hatásokat. Az adatbázisok, a modellspecifikációk és becslési módszerek fejlődésével a közös nyelv megközelítése is megváltozott és egyre inkább előtérbe kerültek az ezzel kapcsolatos elemzések. Az irodalom-áttekintő cikk célja, hogy az olvasót megismertesse a nyelvgazdaság egyik területével, valamint összefoglalja a nemzetközi kereskedelem és a nyelv, valamint nyelvtudás közötti összefüggéseinek legfontosabb eredményeiről.

Kulcsszavak: nemzetközi kereskedelem, gravitációs modell, nyelvgazdaság, nyelvi akadályok, kommunikációs költségek

JEL: F10, F14, Z13

IMPACT OF LANGUAGE VARIABLES ON BILATERAL TRADE

Abstract

The paper attempts to provide a comprehensive picture of different approaches and effects of the language variable in the gravity model, one of the most commonly used tools for the analysing of international trade. The authors from the subject, economics of languages, agree that a common language contributes to the expansion of trade between two countries. In the initial application of the gravitational equation, the language variable was mainly based on the official language of the countries. The reasons are that information about the official languages of countries is easily available. The main focus of these early studies didn't consider the language effect necessary. Thus, they leave out more complex analyses about languages with unofficial status but significant speakers or the positive effects of language learning. With the development of databases, model specifications, and estimation methods, the common language approach has also changed, and analyses of language proficiency have become more important. This literature review article is aim to acquaint the reader with a field of language economics and to summarize the most important results of the connections between international trade and language and language skills.

Keywords: International trade, Gravity model, Economics of language, Language barriers, Communication costs

JEL: F10, F14, Z13

Bevezetés

A nemzetközi kereskedelem vizsgálata során az elmúlt években nagy figyelmet kapott a kommunikáció, valamint az azt akadályozó, nehezítő tényezők. Ahhoz, hogy a felek egymással kereskedni tudjanak, szükséges valamilyen közös nyelv, amelynek segítségével ezt megtehetik. A globalizált világban az új kommunikációs technológiák segítségével már sokkal könnyebb ezt az akadályt áthidalni, de korántsem olyan egyszerű, mint amilyennek első ránézésre tűnik. Anderson–van Wincoop (2004) becslései szerint a nyelvi eltérésekből fakadó akadályok körülbelül hét százalékos vámnak felelnek meg, amelyek az információs és kommunikációs technológiák rohamléptékű fejlődése mellett igencsak hatalmasnak tűnnek.

Anyag és módszer

A szakcikkek és tanulmányok növekvő száma jelzi a nyelvtudással kapcsolatos kutatások jelentőségét (Tenzer–Terjesen–Harzing, 2017). Nemcsak a nemzetközi kereskedelem akadályainak felszámolása foglalkoztatja a kutatókat, hanem a vállalati kommunikáción belül megjelenő súrlódások is (Brannen–Piekkari–Tietze, 2014). Napjainkban már nem lehet vitatni a nyelvtanulás és a nyelvismeret fontosságát. A szakirodalom elemző cikk készítése során a Google Scholar, a ScienceDirect, Wiley Online Library adatbázisokat, illetve a Connected Papers szakirodalom feltáró applikációt használtam.

A gravitációs modell

A gravitációs modell megközelítését gyakran használják a nemzetközi kereskedelem vizsgálatára. Az 1960-as évek óta alkalmazzák ezt az elméletet, amelynek úttörője Jan Tinbergen (1962) volt. Kutatásai alapján bebizonyosodott, hogy bármely két ország között folyó bilaterális kereskedelem jól leírható egy olyan összefüggéssel, amelyet gravitációs egyenletnek nevezett, és ami a newtoni gravitációs törvényhez hasonló. Az elmélet kimondja, hogy a gravitációs kölcsönhatás nagysága egyenesen arányos a két test távolságának szorzatával és fordítottan arányos a testek távolságának négyzetével.

$$F_{ij} = G \frac{M_i M_j}{D_{ij}^2},$$

ahol F az i és j test közötti vonzerő, G a gravitációs állandó, M_i és M_j a testek tömege, a D pedig i és j közötti távolságot jelöli. Newton 1687-ben írta le elméletét a *Principia mathematica philosophiae naturalis* című művében. Tinbergen, analóg módon, azt állította, hogy az országok bruttó nemzeti terméke pozitívan, míg a távolság negatívan hat kétoldalú kereskedelmükre. Az általa javasolt egyenlet a következő:

$$T_{ij} = \alpha_0 Y_i^{\alpha_1} Y_j^{\alpha_2} D_{ij}^{\alpha_3}$$

ahol T_{ij} az i országból j országba irányuló exportot jelöli, Y_i és Y_j az országok GNP-jét, D_{ij} pedig a két ország közötti távolságot. Ahhoz, hogy a modell becslései még pontosabbak legyenek érdemes olyan változókat bevezetni, amelyek tartalmazza a kultúrával kapcsolatos megfigyeléseket, a földrajzi elhelyezkedésből adódó jellemzőket, a történelmet és minden olyan lehetséges esetet, ami befolyásolja a nemzetközi kereskedelmet (Rose, 2004).

A kulturális hasonlóságok pozitív befolyást gyakorolhatnak a nemzetközi kereskedelemre, de az effajta hasonlóságok meghatározása és mérése bonyolult. A közös vallás, az etnikai kapcsolatok vagy a közös nyelv megléte szolgálhat kiindulópontként, de számos megfigyelhetetlen tényező játszik szerepet a kulturális kötelékek alakulásában (Márkus, 2017). A kultúrát jellemzően a közös nyelven keresztül határozták meg (Rose, 2004). Mindezek mellett a hasonló jogi és intézményi környezet is mérsékelheti a kereskedelem költségeit a tárgyalás és szerződéskötés költségeinek csökkentése révén (Felbermayr–Toubal, 2010). Martínez-Zarzoso (2003) húsz évet felölelő vizsgálata azt mutatta, hogy évről évre fontosabbak a nyelvi és kulturális különbségek, mindemellett az 1999. évi adataiból azt a következtetést vonták le, hogy ha két országnak van közös beszélt nyelve, akkor 242 százalékkal többet kereskednek egymással, mint a különböző nyelveket beszélők.

A földrajzi távolság egyértelműen akadály a két ország között folyó kereskedelemnek. Erdey–Pöstényi (2017) adatai alapján, Magyarország esetében a távolság egy százalékos növekedése a kétoldalú kereskedelem 1,4-1,5 százalékos csökkenését eredményezte. Ha a kommunikációs nehézségeket, amit a nyelvek különbözősége okoz, szintén távolságként értelmezzük, a gravitációs modell alkalmazásának új lehetőségeihez juthatunk. A kiinduló egyenletek a közös hivatalos nyelvre koncentráltak (Frankel–Rose, 2002; Martínez-Zarzoso, 2003), ami egy kézenfekvő megoldás, de olyan eseteket hagy figyelmen kívül, amelyek figyelemre méltó eltéréseket idézhetnek elő. Egger–Toubal (2016) szerint az anyanyelvek többségét (bizonyos kivételektől eltekintve) tanult nyelvként is beszélik. Ebből a megközelítésből vizsgálható a nyelvtanulás hatása is a kétoldalú kereskedelemre. Az anyanyelvet nem lehet elválasztani a közös kultúrától és kevés befolyást lehet rá gyakorolni. Ezzel ellentétben a közös beszélt nyelv már az egyén döntésének eredménye, amelyre az oktatás- és a gazdaságpolitika nagy hatást tud gyakorolni.

A szakirodalom csoportosítható aszerint, hogy a gravitációs modellbe a nyelvi változót hogyan építették be. Két jellemző figyelhető meg: az első nagyobb halmaz, amikor a kutatók etimológiai szempontból, vagyis nyelvcsaládok szerint közelítették meg a kérdést, ezzel egyfajta kulturális hatást is mérve. Jellemzően a nyelv szerkezetében megfigyelhető hasonlóságok számszerűsítésére tettek kísérletet. Ekkor a WALS adatbázisⁱ vagy az ASJP projektⁱⁱ felhasználása figyelhető meg. A másik nagyobb csoport azt vizsgálta, hogy két véletlenszerűen kiválasztott ember két különböző országban mekkora valószínűséggel tud egymással beszélni. Ez a megközelítés a nyelvtanulás hatásait ragadja meg. Ekkor a Special Eurobarometer felmérések használata figyelhető meg. Előfordul, hogy egy kutatáson belül mindkét megközelítést alkalmazzák a pontosabb becslések elvégzése érdekében.

A közös nyelvi változó szerepe a gravitációsmodell-vizsgálatokban

Habár a korábbi tanulmányok fókuszja (Anderson–van Wincoop, 2003, 2004; Rose, 2004) nem a közös nyelv vizsgálata volt, az egyenletek mégis kontrollváltozóként figyelembe vették azt. A 2000-es évek közepe óta figyelhető meg változás a szakirodalomban, amikor Melitz (2008) a kisebbségi, továbbá a tanult nyelvekre is ráirányította a figyelmet.

Melitz (2008) előtt az angol, mint anyanyelv és tanult nyelv hatását Hutchinson (2002) az Egyesült Államokon és partnerein keresztül vizsgálta. Nyelvi adatbázisa egy nyelvész számításain alapult (Crystal, 1997), aki 74 országra becsülte meg az angol nyelv elterjedtségét. Hutchinson (2002) úgy vélte, hogy minél nagyobb az anyanyelvűek aránya, annál nagyobb az Egyesült Államokkal folytatott kereskedelem volumene. Eredményei ugyanakkor arra mutattak rá, hogy azokkal az országokkal folytatott kereskedelem nagyobb, amelyben az angolt, mint második nyelvet beszélik. Pontosabban kifejezve, ha tíz százalékkal nő az angolt, mint első nyelvet beszélők aránya egy országon

belül, akkor az Egyesült Államokkal folytatott kereskedelem 1,3 százalékkal bővül, de ugyanezen arány növekedése az angolt, mint második nyelvet beszélők esetén, akkor az USA-ból érkező import 1,7 és az oda irányuló export 2,3 százalékkal nő. Érdeemesnek tartom megjegyezni, hogy Crystal (1997) adatbázisa csak azokat az országokat tartalmazta, amelyekben az angol speciális szerepet tölt be, azaz vagy hivatalos nyelv és/vagy az ország gyarmati múlttal rendelkezik. Mindez nem csökkenti annak jelentőségét, hogy a tanult nyelv hogyan befolyásolja a kereskedelmet két ország között.

A nyelvek, nyelvtudás, idegennyelv tanulás és a nemzetközi gazdasági interakciók vizsgálatának egyik legfontosabb kiinduló pontja Melitz (2008) után Melitz–Toubal (2014) újszerű megközelítése. Szemléletük új szintre emelte a nyelvek nemzetközi kereskedelemre gyakorolt hatásának vizsgálatát. A szokásos gyakorlat helyett, azaz, hogy az ország hivatalos nyelvét veszik alapul a számítások során, megpróbálták szétválasztani a nyelvismeret eltérő aspektusait. Ennek nyomán megkülönböztettek közös anyanyelvet, közös beszélt nyelvet, közös hivatalos nyelvet és nyelvi közelséget. A bilaterális kereskedelem vizsgálatához szükséges adatok a CEPII BACI^{III} adatbázisából származtak.

Kutatásukat kiterjesztették olyan változók figyelembevételére, mint a közös vallás vagy a háborúk története (1823-at követően), illetve a bevándorlók által generált nyelvi hatások. Ugyanakkor a szabadkereskedelmi megállapodásokat és a közös valutaövezeteket mellőzték a vizsgálatukból, mivel ezeknek nem volt jelentős hatásuk nyelvi szempontból.

A részletes nyelvi adatkészlet létrehozása kihívást jelentő feladat. Az egyes országok hivatalos nyelvének megállapítása nem jelentett akadályt, ehhez a CIA World Factbook adataira támaszkodtak. A közös anyanyelv és beszélt nyelv megállapításához nagyrészt az Európai Unió Special Eurobarometer 243-as, 2005-ben készült felmérését használták. Annak érdekében, hogy eredményeik megbízhatóbbak legyenek, csak olyan nyelveket vettek figyelembe, amelyet a lakosság legalább négy százaléka beszélt két különböző országban. Ezen túlmenően meg kellett oldaniuk azt a kérdést, hogyan összegezzék azokat az eseteket, amikor egy ország lakosai két, három, vagy több nyelven tudnak egymással kommunikálni, mint például Belgium, vagy Svájc esetében. A nyelvi közelség megállapítása szintén mérési nehézségekbe ütközik. Melitz–Toubal (2014) ezt úgy definiálta, hogy két nyelv esetén akkor beszélhetünk nyelvi közelségről, ha az azonos jelentésű szavak hasonlóan egymásra. Ehhez az Ethnologue adatbázist és az ASJP projekt eredményeit vették alapul.

Panelvizsgálatot végeztek az 1998-2007 közötti időszakokra. A szerzőpáros arra a következtetésre jutott, hogy bár a közös hivatalos nyelv hatása fontos, de a közös beszélt nyelv és a közös anyanyelv együttes hatásánál kisebb.

Melitz–Toubal (2014) olyan index kialakítását célozták meg, ami exogén nyelvi tényezőkön alapszik és használható olyan esetekben, amikor kis országmintákat kell elemezni. Ez alapján a közös nyelvi hatások becslése kétszer nagyobb, mint a hivatalos nyelv önmagában. Felismerésük hozzájárult ahhoz, hogy a későbbi tanulmányokban a nyelvi változó szerepét tovább finomítsák. Ezen új megközelítés mentén tovább haladva Egger–Toubal (2016) szerint a nyelvi hatások jelentősebbé válnak a differenciált áruk esetén a homogén árukhoz képest. A nyelvi készségek elsajátításához idő és energia szükséges, ami a tranzakciós költségek része lesz (Oh et al. 2011).

A nemzetközi kereskedelem gravitációs modellje és a nyelvi tényező kutatási lehetőségeinek számtalan lehetőségét mutatja Fidrmuc–Fidrmuc (2016) vizsgálata is. Az elmélet és a módszertan meghatározó újítása után, miszerint nem csak a közös hivatalos nyelvet emelik be a vizsgálatba, hanem különböző szintekre bontják, amely már figyelembe veszi a többnyelvűséget és a nyelvtanulást is, újabb kutatási kérdéseket vetett fel. Ehhez ők is az Európai Unió Eurobarometer felméréseit vették igénybe, ami a tagországokon túl a tagjelölt országokat is tartalmazza. Az adatbázis kiemelkedő jelentősége, hogy a válaszadóknak nem csak az anyanyelvét, hanem az idegennyelvtudását is magában foglalja, valamint az egyes országok tekintetében reprezentatív. A kereskedelmi adatok a 2001 és 2007 közötti időszakot fedik le, elkerülve ezzel a 2008-as válság által előidézett

visszaesés okozta hatásokat, amelyek a nyelvi hatások vizsgálatánál nem elsődleges fontosságúak. A kereskedelmi adatok az IMF Direction of Trade Statistics és az IMF International Financial Statistics adatbázisból származnak. Hasonlóan Melitz–Toubal kutatásához, meghatároztak egy minimum szintet, amely alatt bizonyos nyelveket nem vesznek figyelembe. Esetükben ez azt jelenti, hogy az adott nyelvet legalább három különböző országban a lakosság legalább tíz százalékának kell beszélnie ahhoz, hogy a vizsgálatban releváns legyen, tehát az általam kiemelt első kutatáshoz képest szigorúbb feltételeket szabtak. További kutatások szempontjából érdekes lehet, hogy ha Fidrmuc–Fidrmuc a Melitz által alkalmazott négy százalékos határt alkalmazta volna, akkor a magyar nyelvvel is kiegészült volna vizsgálatuk. A gravitációs modellben a hivatalos nyelv helyett kommunikációs valószínűségeket használtak (P_{fij}), hogy teljes mértékben figyelembe vegyék a nyelvek (legyen az anyanyelvi, vagy idegen) hatását. Egyenletük tartalmazza a földrajzi szomszédságra vonatkozó (B) és a korábbi szovjet tagállamokra vonatkozó változót (F), ezeken felül pedig azt is, hogy a megfigyelt ország EU (EU_{ij}) és EMU (EMU_{ij}) tag-e. θ_{it} és θ_{jt} idő specifikus országhatások. Az ε a maradéktag. Ilyen módon azt is meg tudták figyelni, hogyan befolyásolják a kereskedelmet, az olyan nyelvek, amelyeknek a partnerországokban nincs hivatalos státuszuk, viszont elég széles körben beszélik azokat.

$$T_{ijt} = \beta_1(Y_{it} + Y_{jt}) + \beta_2D_{ij} + \beta_3B_{ij} + \beta_4F_{ij} + \beta_5EU_{ij} + \beta_6EMU_{ij} + \sum_{f=1}^F \delta_f P_{fij} + \theta_{it} + \theta_{jt} + \varepsilon_{ijt}$$

Eredményeik szerint az angol nyelvtudás háromnegyedével növeli a Hollandia és Svédország közötti kereskedelmet, míg Hollandia és az Egyesült Királyság közötti kereskedelem több mint kétszeresére nő. Állításaik szerint pozitív és erős kapcsolat van a kétoldalú kereskedelem és annak valószínűsége között, hogy két különböző országban két tetszőlegesen kiválasztott egyén képes angolul tárgyalni egymással.

Ribeiro–Ferro (2016) a portugál exportot vizsgálta a kommunikáció költsége, konkrétan a nyelvi akadályok szűrőjén keresztül. Azt vizsgálták, hogy a portugál vállalatok többet exportálnak-e azokba az országokba, ahol beszélik a nyelvet, vagy ha ez nem áll fenn, akkor olyan országokba, ahol a portugálhoz „hasznos” nyelvet használnak.

A nyelvi közösséget olyan kritériumok szerint határozták meg, ami etimológiai alapokon nyugszik. A nyelveket nyelvcsaládok szerint kategorizálták. Ezt követően kutatási kérdésük második részének megválaszolásához továbbcsoportosították azokat. Mivel a szerzők csak a portugál exportot vizsgálták, a portugál nyelvvel rokonságban álló nyelvekre szűkítették le a vizsgálatot. Így három csoportot alakítottak ki: a latin, a germán és az egyéb kategóriát. Ezen túlmenően, Melitz (2008) munkájára alapozva, vizsgálatukhoz választottak egy közös beszélt nyelvet Portugáliában, azt feltételezve, hogy a kulturális hasonlóság és egyéb más nyelvtanulást ösztönző tényezők lehetséges, hogy fontosabbak, mint a portugálhoz való hasonlóság.

Adataikat bővített gravitációs modellbe illesztették, specifikációjuk a következő volt:

$$\ln(T_{ij}) = \beta_0 + \beta_1 \ln(GDP_i GDP_j) + \beta_2 \ln D_{ij} + \beta_3 \ln Lang_{ij} + \beta_4 \ln Cont_{ij} + \beta_5 \ln RTA_{ij} + \beta_6 \ln ComCol_{ij} + \varepsilon_{ij}$$

ahol, a $Lang_{ij}$ dummy változó, 1 ha i és j rendelkezik közös nyelvvel, más esetben 0. $Cont_{ij}$ a közös határra vonatkozó változó. RTA_{ij} 1 ha i és j között szabadkereskedelmi megállapodás van. $ComCol_{ij}$ pedig a gyarmati kapcsolatra utaló változó. A gravitációs összefüggést többváltozós lineáris regresszióval vizsgálták. A gravitációs modell együtthatóinak becslésére a legkisebb négyzetek (OLS)^{iv} módszere, log-log formában, az egyik legáltalánosabb technika.

Arra a kérdésre, hogy a portugál export nagyobb-e abba az országba, ahol ugyanazt a nyelvet beszélik, kutatásuk alapján a következő eredményre jutottak: csak a távolság rendelkezett magya-

rázó erővel, ez összhangban áll a modell predikciójával. A távolság egy százalékos növekedése esetén az export 0,764 százalékkal csökken. Nem találtak közvetlen kapcsolatot a portugál export nagysága és aközött, hogy a kereskedelmi partner hivatalos nyelve-e a portugál. E mögött az eredmény mögött azt sejtik a kutatók, hogy a portugál cégek nem használják ki kellőképpen a nyelv adta előnyöket.

Következő kérdésük az volt, hogy van-e közvetlen kapcsolat a portugál export és a nyelvcsaládok között. Arra a következtetésre jutottak, hogy van kapcsolat a portugál export volumene és a tény között, hogy az adott ország hivatalos nyelve a latin nyelvcsaládba tartozik. Ez azt támasztja alá, hogy mivel a portugál is a latin nyelvek egyike ezért a nyelvi akadályok csökkennek, a kommunikáció költsége kisebb lesz.

Kutatásuk egyedisége, hogy egyfajta hármast is vizsgáltak, elemzésükbe felvéve a portugál, a spanyol és az angol nyelveket, hiszen utóbbi a legszélesebb körben tanult és beszélt nyelv. Specifikációjukat kiegészítették még azzal is, hogy az ország tagja-e az Európai Uniónak. Ekkor minden változónak volt szignifikáns magyarázó ereje.

Oh et al. (2011) a gravitációs modell alkalmazásával a főbb kereskedelmi nyelvek tranzakciós költségének meghatározására tettek kísérletet. Értelmezésük szerint ezek az angol, a francia, a spanyol és az arab. A vizsgálat a nemzetközi kereskedelem mellett a közvetlen külföldi befektetéseket is figyelembe vette. Melitz (2008) nyomán a kommunikációs változót is belevették a vizsgálatukba a közös hivatalos nyelvi változón túl. Eredményeik szerint, ha két ország közös hivatalos nyelvet beszél, akkor a bilaterális import 43 százalékkal nőhet minden egyéb tényező változatlansága mellett. Alkalmazva a modellben a négy fő nyelvet arra jutottak, hogy az angol és a francia használata mellett emelkedik, a spanyol és az arab mellett pedig csökken a behozatal. A közös nyelv és a főbb nyelvek azonban az FDI esetén lényegesebbek. A szerzők magyarázata szerint a külföldi befektetések hosszú távú és mélyebb kapcsolatot jelentenek, mint a szerződéseken alapuló kereskedelem, ezért a felek közötti kommunikáció is nagyobb szerepet játszik. A tranzakciós költség alapján felállítottak egy rangsort a nyelvek között, ami nem azt tükrözi, hogy egyik jobb lenne a másiknál, de az egyén számára az ismeretük előnyt jelent. Az első helyen az angol szerepelt, majd a francia, spanyol és végül az arab. Hasonló következtetésre jutott Hejazi–Ma (2011) is, akik ezen felül azt is megállapították, hogy az angolhoz közel álló nyelvet beszélő országok szintén előnyös helyzetben vannak.

A nyelvek közötti távolság

Hutchinson (2005) azt állította, hogy minél messzebb van egy nyelv az angoltól, azaz relatíve nehezebb megtanulni, annál kevesebbet kereskedik egymással az adott két ország és annál magasabbak a tranzakciós költségek. A nyelvi távolság ebben az esetben azt jelentette, hogy mekkora erőfeszítések árán képes megtanulni egy angol anyanyelvű egy másik idegen nyelvet. Ez a koncepció és maga az adatbázis is Chiswick–Miller (1998) felméréséből származott.

Lohmann (2011) megerősíti az álláspontot, hogy a nyelvi akadályok fontosabbak, mint azt elsőre gondolnánk. Az általa összeállított nyelvi akadály index (Language Barrier Index, LBI) segítségével kísérletet tesz arra, hogy számszerűsítse a nyelvi korlátokat a kereskedelmi partnerek hivatalos nyelvei közötti távolság mérésével. Azzal a népszerű feltételezéssel él, hogy ha a felek hasonló nyelvet beszélnek, akkor esetükben a nyelvtanulás kisebb költségekkel jár, így a közös kulturális vonásokkal és a közös történelmi múlttal együtt közrejátszik a kereskedelem bővülésében. A Brazília és Portugália közötti kapcsolatok létezésével érvel, amelynek részletesebb vizsgálatát Ribeiro–Ferro (2016) végezte el.

A WALS adatbázis kategorizálási elvére építi fel a mutatót. Az adott két nyelv hasonlósága alapján az LBI 0 és 1 közötti értéket vehet fel. Ha a két nyelv megegyezik, akkor nincs akadály és az érték 0. Ha a két nyelv teljesen különböző, akkor 1. Az LBI mutatót használva a gravitációs modellben megerősítette, hogy a nyelvi korlátok szignifikánsan negatívan korrelálnak a kétoldalú kereskedelemmel. A nyelvi akadály-index 10 százalékos növekedése 7-10 százalékos visszaesést okoz a két ország közötti kereskedelemben.

Ispording–Otten (2013) összehasonlította Lohmann (2011) indexét és az ASJP projekt adatain alapuló Levenshtein-távolságot, ami szintén alkalmas a két nyelv közötti hasonlóság mérésére és megerősítette Lohmann (2011) eredményeit.

Az eltérő nyelvből fakadó különbségek egy országon belül

A nyelvi különbségek kereskedelmet befolyásoló szerepe nemcsak országok között fedezhető fel, hanem országokon belül is. Erre a jelenségre Sauter (2012) hívta fel a figyelmet, aki a kanadai tartományokban használt hivatalos nyelvek és a kereskedelem sajátosságait vizsgálta. Azzal, hogy a nyelvi akadályok feltérképezésének ezt a sajátos útját választotta, olyan előnyökhöz jutott, amivel az országok közötti vizsgálatok nem feltétlenül rendelkeznek. Ide sorolható többek között a különböző politikai és jogi rendszerek eltéréseiből fakadó torzítás hiánya, amelyet nem kellett figyelembe vennie, mivel Kanada intézményi háttere egységesnek tekinthető. Ezzel a megközelítéssel a határhatással sem kell foglalkozni.

Keresztmetszeti vizsgálatot végzett a 2001. évre vonatkozóan. Az elemzéshez szükséges változók értékei a kanadai statisztikai hivataltól, a Statistics Canada adatbázisából származnak, akárcsak a nyelvtudással kapcsolatos adatok. A szolgáltatások kereskedelme a teljes kanadai kereskedelem 56,7 százalékát tette ki. A lakosság 59,5 százaléka angol és 22,7 százaléka francia anyanyelvű volt.

A vizsgálat speciális voltából fakadóan meg kellett változtatnia az eredeti egyenletet. Olyan változókat használt, amelyek alkalmazhatóak az iparági gravitációs modellek felépítéséhez. Eredményei a nemzetközi szakirodalommal összhangban azt mutatják, hogy az azonos nyelvet beszélők többet kereskednek egymással. Ez azonban függ a kommunikáció közvetlen vagy közvetett módjától. A világgazdasági folyamatokban megfigyelhető trend, miszerint a szolgáltatás-szektor egyre fontosabbá válik, a fent említett kanadai adatokban is látható. Az innováció és az értékteremtés szerepe felértékelődik, amelyektől nem lehet elválasztani az intellektuális tőkét vállalati mérettől függetlenül (Béresné Mártha–Lakatos–Tömöri, 2020).

Következtetések, javaslatok

Tanulmányomban a gravitációs modellben szereplő közös nyelvi változó szempontjából legkiemelkedőbb empirikus kutatások legfontosabb gondolatait és eredményeit szintetizáltam. A könnyebb áttekinthetőség érdekében táblázatba foglaltam (1. táblázat), hogy a szerzők milyen adatbázisokat használtak és milyen következtetésre jutottak. Mindezek mellett kiemelttem, hogy mely időszakokra és országokra vonatkoznak az elemzések. A nyelvi hatások vizsgálata aszerint alakult, hogy az egyes szerzők mit tartottak fontosnak a vizsgálatuk szempontjából, vagyis a közös kultúra hatásának becslése vagy a nyelvtanulás^v pozitív hozadékának feltérképezése.

A bemutatott tanulmányok közös pontja, hogy a nemzetközi kereskedelem egyik leggyakrabban alkalmazott modelljének segítségével igyekeztek pontosabb képet adni a kereskedelem és a nyelv-

tudás, nyelvismeret vagy a közös kulturális gyökerek közötti összefüggésekről. Mindegyikről elmondható, hogy a korábban alábecsült nyelvi változó bizonyíthatóan jelentős szerepet tölt be a nemzetközi kereskedelem elősegítésében és a szerzők erre hívták fel a figyelmet.

1. táblázat. A tanulmányok összefoglalása

Szerző	Nyelvi adatbázis	Kereskedelmi adatbázis	Vizsgált időszak	Vizsgált országok	Legfontosabb megállapítások
Hutchinson (2002)	Crystal (1997) 74 ország angol nyelv becslése	World Bank, IMF IFS-CD	1994-1996	33 ország	Az angolt, mind második nyelvet beszélők legalább 1,3-szor fontosabbak a nemzetközi kereskedelem szempontjából, mint azok, akik első nyelvként beszélnek.
Rose (2004)	CIA World Factbook	IMF	1948-1999	175 ország	A nyelv dummy változó: 1 ha van közös nyelv, 1 ha nincs.
Hutchinson (2005)	Chiswick–Miller (1998)	IMF OECD	1970-1986	47 ország	Az export esetében nem, de import esetében szignifikáns hatása van a nyelvi távolságnak.
Lohmann (2011)	WALS, Ethnologue	Rose (2004), IMF Direction of Trade Statistics	1948-1999	201 ország	10%-os növekedés a nyelvi akadály indexben (LBI) 7%-10%-os csökkenést eredményez két ország között folyó kereskedelemben.
Oh et al. (2011)	CIA World Factbook	World Trade Analyzer by Statistics Canada, OECD	1984-2001	115 ország	Az FDI szempontjából fontosabb a nyelvismeret, mint a nemzetközi kereskedelem szempontjából.
Sauter (2012)	Statistics Canada	Statistics Canada	2001	Kanada 10 tartomány (province) és 3 terület (territory)	Az angol és francia nyelvű tartományok közötti különbségek jelentősége.
Isphording–Otten (2013)	Lohmann (2011) Levenshtein-távolság	Rose (2004)	1948-1999	178 ország	Az országok közötti kereskedelem 4,1%-kal is csökkenhet a nyelvi akadályok miatt.

Melitz–Toubal (2014)	CIA World Factbook, Special Eurobarometer 2005, Ethnologue, ASJP	CEPII BACI adatbázis	1998-2007	195 ország	A nyelvi változó szétbontása több dimenzióra, ezáltal pontosabban becslve a nyelv által kifejtett hatásokat.
Fidrmuc–Fidrmuc (2016)	Special Eurobarometer 2005	IMF Direction of Trade Statistics IMF International Financial Statistics	2001-2007	29 ország (EU)	A nyelv dummy változójának kommunikációs valószínűségekre való lecserélése. Az angol nyelv ismerete szignifikáns hatással van a kereskedelemre.
Ribeiro–Ferro (2016)	Special Eurobarometer 2012		2013	Portugália és kereskedelmi partnerei 56 ország	A közös nyelvnek (portugál) nem volt szignifikáns hatása, de a nyelvi közelségnek és az EU-tagságnak együtt igen.
Egger–Toubal (2016)	Melitz-Toubal (2014)	Melitz-Toubal (2014)	Melitz-Toubal (2014)	195 ország	A nyelvi hatások jelentősebbé válnak a differenciált áruk esetén a homogén árukhoz képest.

Forrás: saját szerkesztés a szakirodalmi elemzés alapján

Jegyzetek

ⁱ WALS: The World Atlas of Language Structures

ⁱⁱ ASJP: Automated Similarity Judgment Program

ⁱⁱⁱ CEPII BACI: Centre d'Etudes Prospectives d'Informations Internationales, Base pour l'Analyse du Commerce International

^{iv} Silva–Tenreyro (2006) nyomán napjainkra a PPML becslés vált dominánssá. (Lásd még például: Márkus et al. (2019))

^v Lásd még: Böcskei et al. (2019)

Hivatkozott források

- [1.] Anderson, J. E. – van Wincoop, E. (2003): Gravity with gravitas: A solution to the border puzzle. *American Economic Review*, 93(1), 170–192. DOI: [10.1257/000282803321455214](https://doi.org/10.1257/000282803321455214)
- [2.] Anderson, J. E. – van Wincoop, E. (2004): Trade costs. *Journal of Economic Literature*, 42(3), 691–751. DOI: [10.1257/0022051042177649](https://doi.org/10.1257/0022051042177649)
- [3.] Béresné Mártha B. – Lakatos V. – Tömöri G. (2020): Az intellektuális tőke hatékonysága, mint meghatározó innovációs tényező. *International Journal of Engineering and Management Sciences*, 5(1), 419–428. DOI: [10.21791/IJEMS.2020.1.35](https://doi.org/10.21791/IJEMS.2020.1.35)
- [4.] Böcskei, E. – Bács, Z. – Kovács, B. – Tarnóczy, T. – Fenyves, V. (2019). A nemzetközi diplomamobilitás stratégiai irányvonalai – a Magyarországon tanulmányokat folytató külföldi hallgatók motiváció, valamint a külföldi tanulmányokat befolyásoló tényezők vizsgálata. *Competitio*, 18(1-2), 3–38. DOI: [10.21845/comp/2019/1-2/1](https://doi.org/10.21845/comp/2019/1-2/1)
- [5.] Brannen, M. Y.–Piekkari, R.–Tietze, S. (2014): The multifaceted role of language in international business: Unpacking the forms, functions and features of a critical challenge to MNC theory and performance. *Journal of International Business Studies*, 45(5), 495–507. DOI: [10.1057/jibs.2014.24](https://doi.org/10.1057/jibs.2014.24)
- [6.] Chiswick, B. R. – Miller, P. W. (1998): English Language Fluency Among Immigrants in the United States. *Research in Labor Economics*, 17, 86.
- [7.] Crystal, D. (1997): *English as a Global Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- [8.] Egger, P. H. – Toubal, F. (2016): Common Spoken Languages and International Trade. In: Ginsburgh, V.– Weber, S. (szerk): *The Palgrave Handbook of Economics and Language*. London: Palgrave Macmillan. pp. 263–289.
- [9.] Erdey L. – Pöstényi A. (2017): Determinants of the exports of Hungary: Trade theory and the gravity model. *Acta Oeconomica*, 67(1), 77–97. DOI: [10.1556/032.2017.67.1.5](https://doi.org/10.1556/032.2017.67.1.5)
- [10.] Felbermayr, G. J. – Toubal, F. (2010): Cultural proximity and trade. *European Economic Review*, 54(2), 279–293. DOI: [10.1016/j.euroecorev.2009.06.009](https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2009.06.009)
- [11.] Fidrmuc, J. – Fidrmuc, J. (2016): Foreign languages and trade: evidence from a natural experiment. *Empirical Economics*, 50(1), 31–49. DOI: [10.1007/s00181-015-0999-7](https://doi.org/10.1007/s00181-015-0999-7)
- [12.] Frankel, J. A. – Rose, A. K. (2002): An estimate of the effect of common currencies on trade and income. *Quarterly Journal of Economics*, 117(2), 437–466. DOI: [10.1162/003355302753650292](https://doi.org/10.1162/003355302753650292)
- [13.] Hejazi, W. – Ma, J. (2011): Gravity, the English language and international business. *The Multinational Business Review*, 19(2), 152–167. DOI: [10.1108/15253831111149780](https://doi.org/10.1108/15253831111149780)
- [14.] Hutchinson, W. K. (2002): Does ease of communication increase trade? Commonality of language and bilateral trade. *Scottish Journal of Political Economy*, 49(5), 544–556. DOI: [10.1111/1467-9485.00247](https://doi.org/10.1111/1467-9485.00247)

- [15.] Hutchinson, W. K. (2005): "Linguistic Distance" as a Determinant of Bilateral Trade. *Southern Economic Journal*, 72(1), 1–15. o. DOI: [10.2307/20062091](https://doi.org/10.2307/20062091)
- [16.] Ispording, I. E. – Otten, S. (2013): The Costs of Babylon-Linguistic Distance in Applied Economics. *Review of International Economics*, 21(2), 354–369. DOI: [10.1111/roie.12041](https://doi.org/10.1111/roie.12041)
- [17.] Lohmann, J. (2011): Do language barriers affect trade? *Economics Letters*, 110(2), 159–162. DOI: [10.1016/j.econlet.2010.10.023](https://doi.org/10.1016/j.econlet.2010.10.023)
- [18.] Márkus Á. (2017): A határhatás irodalom áttekintése – Torzítják-e az országhatárok a kereskedelmi kapcsolatokat? *Competitio*, 16(1), 81–102. DOI: [10.21845/comp/2017/1/4](https://doi.org/10.21845/comp/2017/1/4)
- [19.] Márkus, Á. – Bíró, F. P. – Erdey, L. – Gáll, J. (2019): The effect of governance on foreign direct investment in Latin America - Issues of model selection. *Global Economy Journal*, 19(1) 97–116. DOI: [10.1142/S2194565919500064](https://doi.org/10.1142/S2194565919500064)
- [20.] Martinez-Zarzoso, I. (2003): Gravity model: An application to trade between regional blocs. *Atlantic Economic Journal*, 31(2), 174–187. DOI: [10.1007/bf02319869](https://doi.org/10.1007/bf02319869)
- [21.] Melitz, J. – Toubal, F. (2014): Native language, spoken language, translation and trade. *Journal of International Economics*, 93(2), 351–363. DOI: [10.1016/j.jinteco.2014.04.004](https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2014.04.004)
- [22.] Melitz, J. (2008): Language and foreign trade. *European Economic Review*, 52(4), 667–699. DOI: [10.1016/j.euroecorev.2007.05.002](https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2007.05.002)
- [23.] Oh, C. H. – Selmier II, W.–Lien, D. (2011): International trade, foreign direct investment, and transaction costs in languages. *The Journal of Socio-Economics*, 40(6), 732–735. DOI: [10.1016/j.socec.2011.08.003](https://doi.org/10.1016/j.socec.2011.08.003)
- [24.] Ribeiro, S. – Ferro, M. J. (2016): The Influence of Language Similarity in International Trade: Evidence from Portuguese Exports in 2013. In: Verano Tacoronte, D.(szerk): *El reto de emprender co-creando: XXX Congreso Anual AEDEM*. Las Palmas de Gran Canaria: AEDEM. pp. 93–96.
- [25.] Rose, A. K. (2004): Do We Really Know that the WTO Increases Trade? *American Economic Review*, 94(1), 98–114. DOI: [10.1257/000282804322970724](https://doi.org/10.1257/000282804322970724)
- [26.] Silva, J. M. C. S. – Tenreyro, S. (2006): The log of gravity. *The Review of Economics and Statistics*, 88(4), 641–658. DOI: [10.1162/rest.88.4.641](https://doi.org/10.1162/rest.88.4.641)
- [27.] Sauter, N. (2012): Talking trade: language barriers in intra-Canadian commerce. *Empirical Economics*, (42)1,301–323. DOI: [10.1007/s00181-010-0408-1](https://doi.org/10.1007/s00181-010-0408-1)
- [28.] Tenzer, H. – Terjesen, S. – Harzing, A. W. (2017): Language in International Business: A Review and Agenda for Future Research. *Management International Review*, (57)6, 815–854. DOI: [10.1007/s11575-017-0319-x](https://doi.org/10.1007/s11575-017-0319-x)
- [29.] Tinbergen, J. (1962): *Shaping the World Economy; Suggestions for an International Economic Policy*. New York: Twentieth Century Fund.

Szerző

Várnagy Edina

ORCID [0000-0001-5884-7480](https://orcid.org/0000-0001-5884-7480)

PhD hallgató

Debreceni Egyetem

Ihrig Károly Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola

varnagy.edina@econ.unideb.hu

A műre a Creative Commons 4.0 standard licenc alábbi típusa vonatkozik: [CC-BY-NC-ND-4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

LIFESTYLE EDUCATION, HEALTH EDUCATION, ENVIRONMENTAL EDUCATION, MOVEMENT

Pálinkás Réka – Kinczel Antonia – Miklósi István – Váczi Péter –
Laoues-Czimbalmos Nóra – Müller Anetta

Absrtact

Unfortunately, one of the most popular topics today is the diseases of civilization, for which our changed lifestyle is responsible. It is very important that we educate and teach our children to protect nature, pay attention to their environment, move a lot. The role of the family is very important in passing on these values, so it is important and parents have to pay attention to give a good example for their children.

In our research, we examined the ecological behavior, environmental values, environmental friendly behaviour and movement habits of students using a questionnaire method. The respondents were seventh and eighth grade students from schools in municipalities of different sizes (N=558).

We used different scales in our questions, such as NEP, PRE, APR, PEB1, HB.

To present our results, we used basic statistics and calculated the results of the above-mentioned scales for the type of settlement with the help of SPSS program, analysis of variance (ANOVA).

Our results showed that almost half of children believe that they should not respect the laws of nature, however, 71.9% mostly or completely like to go hiking in nature. Protecting ecological behaviour and environmental values is on the right way for students, but we need to draw their attention to becoming more energy efficient. Unfortunately, our results show, as has been supported by several literature, we live a sedentary, inactive life. 62.7% of students attend training that requires physical activity only once or 1-2 times a week. However, 56.7% of them spend at least 2-4 or more hours in front of the computer and / or use their mobilephone every day. Moreover, 33.3% spend 2-4 or more hours in front of the television every day. As at the HB movement scale, we found a difference in student movement as a function of residential settlements $F_{555,2}=4.458; p=0.012$. If we want our children to live a healthy, quality life, we need to bring up and teach them for that as well.

Keywords: nature, ecological behavior, environmental friendly behaviour, movement

JEL: Z2

ÉLETMÓDRA NEVELÉS, EGÉSZSÉGNEVELÉS, KÖRNYEZETNEVELÉS, MOZGÁS

Összefoglalás

Napjaink sajnós egyik népszerű témája a civilizációs betegségek, melyekért a megváltozott életmódunk nagyban felelős. Nagyon fontos, hogy a gyermekeinket arra neveljük, hogy óvják a természetet, figyeljenek oda környezetükre, sokat mozogjanak. A család szerepe nagyon fontos e értékek átadásában, így oda kell figyelni arra, hogy megfelelő példát mutassanak a szülők.

Kutatásunkban a tanulók ökológiai viselkedésmódját, környezeti értékeit, környezetbarát viselkedését, mozgási szokásait vizsgáltuk, kérdőíves módszer segítségével. A vizsgált személyek hetedik és nyolcadikos osztályos diákok voltak, eltérő nagyságú települések iskoláiból (N=558).

Kérdéseinkben különböző skálákat alkalmaztunk, mint például NEP, PRE, APR, PEB1, HB.

Az eredményeink bemutatásához alkalmaztunk alapstatisztikát, illetve a már említett skálák településtípusra vonatkozó eredményeit SPSS program segítségével, varianciaanalízissel (ANOVA) számoltuk ki.

Eredményeink azt mutatták, hogy a gyerekek majdnem a fele úgy gondolja, hogy nem kell tiszteletben tartani a természet törvényeit, azonban 71,9% többnyire vagy teljes mértékben szeret a természetben kirándulni. Az ökológiai viselkedésmód és a környezeti értékek védelme megfelelő úton halad a diákok tekintetében, de fel kell hívnunk a figyelmüket arra, hogy energiatakarékosabbakká váljanak. Sajnos eredményeink azt mutatják, amit már több szakirodalom is alátámasztott, hogy egy mozgásszegény, inaktív életet élünk. A tanulók 62,7%-a egyszer sem, vagy heti 1-2 alkalommal jár csak fizikai aktivitást igénylő edzésre, ezzel szemben viszont 56,7%-uk minden nap legalább 2-4, vagy annál több órát tölt számítógépezéssel és/vagy telefonozással, illetve 33,3%-uk 2-4, vagy annál több órát tölt egy nap a televízió előtt. A HB mozgás skálát tekintve különbséget véltünk felfedezni a diákok mozgásában a lakótelepülések függvényében $F_{555,2}=4.458$; $p=0.012$. Ha azt szeretnénk, hogy gyermekeink egy egészséges, minőségi életet éljenek, akkor olyan életmódra is kell őket neveljük.

Kulcsszavak: természet, ökológiai viselkedésmód, környezetbarát viselkedés, mozgás

JEL: Z2

Introduction

In today's world, it is essential to talk about health education, environmentally conscious and environmental protection. Today, a healthy lifestyle, quality of life, nature conservation and environmental protection must play an important role, as it can be said that, unfortunately many people struggle with some kind of civilizational disease for which a changed lifestyle can be blamed (Müller – Bácsné, 2018). An increasingly holistic approach to the interpretation of health, in which various factors determine our health, such as the environment, lifestyle, health care system, social relationships or genetics, are also reflected.

Quality of life is a difficult concept to define. We can read in several studies that quality of life “encompasses all aspects of the human experience” which can provide the mental, physical, and social elements for an individual's well-being (Káló – Péntek, 2005; Mészáros, 2006). Because of many diseases, there is a huge need to improve people's quality of life, which has been highlighted in previous studies (Campbell, 1976; Daniels – Harris, 2000). Several domestic and international researchers deal with quality of life, happiness and well-being studies (Campbell, 1976; Cobb – Rixford, 1998; Hegedés, 2001; Müller – Kerényi, 2009; Michalkó, 2010; Bujdosó, 2016, Lengyel et al., 2019).

It is obvious that people want to live in a good quality of life, they need it, which is a prime research topic not only among healthy people, but also among people who have disease or illness (Mészáros, 2006; Müller – Kerényi, 2009; Müller et al., 2011; Kith et al., 2014; Balázs-Földi – Dajnoki, 2016; Müller et al., 2018, Bácsné et al., 2018; Devita-Müller, 2019). Some research emphasizes a holistic approach to health, where are physical activity and sport as primary factors, (Balogh, 2019) but also emphasizes that nutrition is a key and important factor (Szakály et al., 2019, Kiss et al., 2019).

It is very important to pass on to our children in early childhood a lifestyle which has appropriate values and example, because this will influence their later lifestyles. In the life and habits of the child, education is extremely important and essential as well (Busi, 2004). The family is a primary medium that is a significant influencing factor in children's lives (Bodonyi et al., 2006; Csepeli, 2006; Koós – Herpainé, 2019), as they take the routines from here, which they incorporate into their lives later, which includes exercising regularly (Bognár et al., 2006, Herpainé et al., 2017; Bíró, 2018, Szépné et al. 2018).

Research reveals such deplorable facts although the health status of the Hungarian population has been continuous but moderately improving trend since the mid-1990s, but it can be considered very unfavorable in international comparison (Orosz – Kollányi 2016; Uzzoli, 2020). In our sedentary lives, we have a protective factor that we often neglect. We do not deal with it. Sport is a leisure activity which supports health and it is a protective and preventive tool (Gabnai et al. 2019; Bíró, 2018; Lenténé et al. 2019; Molnár, 2019; Fehér et al. 2019; Boda et al. 2019). This protective factor affects almost all areas of life (Bize et al., 2007) and has a number of positive effects, which are supported by several researchers (Váczi, 2015; Dobay et al. 2017; Müller – Bácsné, 2018; Lenténé et al. 2018; Bendíková et al. 2018). A lot of people struggle with some kind of endemic, and stress is present in the daily lives of many people. Sport can be a kind of protective factor, means of prevention, which is confirmed by home and international specialized literature (Honfi, 2009; Boros – Kalmárné, 2011; Apor, 2011; Petrika, 2012; Iski – Rurik, 2014; Bujdosó–Dávid, 2015; Pfau, 2015; Juhász et al., 2015; Pfau – Domonkos, 2016; Dobay et al., 2017; Hidvégi et al., 2017; Ding et al., 2017; Bendíková et al., 2018; Simon et al., 2018; Balogh – Bácsné, 2020, Dajnoki et al., 2020).

Covid-19 has brought some changes which transformed our way of life. This pandemic period did not only affect our daily activities, our usual daily works, but also our well-being and mood (Jakopánecz, 2021). Research has also been carried out during the pandemic period, which highlighted the marginalization of social activities can also have an impact on the deterioration of

mental health (Grünhut – Bodor 2020). In their study, Kovács and Uzzoli (2020) pay attention to the fact that an increase in the proportion of chronic diseases and / or avoidable deaths is expected in Hungary in the medium term due to the treatment of background diseases during the pandemic.

The period of different tightening and quarantine, although suddenly have a negative impact on humans, but it has positive changes in nature and environment, such as spectacular improvements in air quality, reduced carbon emissions, remote visibility of the Himalayas and the 'emergence' of wildlife (Farkas – Kovács, 2020).

Molnár (2015) explains that environmental education is a kind of culture, a worldview and a way of life, a pedagogical process focusing on conscious natural and environmental values. Environmental education transmits value and at the same time strengthens the role that is needed to use natural resources efficiently. It draws our attention to take care of our environment and keep it in the best condition, and if it is necessary we correct and prevent future environmental problems. In environmental education the social environment plays a very important role where children are.

It is important for the children in the family and in public education, parents and teachers to get to know the beauty of wildlife and its diversity, love nature and take responsibility in order to protect and respect their environment as adults (Wersebe, 2005; Kós, 2019). This will also affect their quality of life.

A Hungarian study observed the values of parents of children attending “Green” kindergartens and “non-Green” kindergartens (N=214). Research has shown that a high level of commitment to sustainability and environmental awareness is more pronounced in the value preference of parents who choose a “green” kindergarten than in those who go to a “non-green” kindergarten, and the transfer of these values is considered important in their children’s up-bringing (Laoues et al., 2019).

In addition to environmental education, we must mention environmental protection, which according to Kerényi (2006), is a community action aimed at protecting the biosphere and healthy development in ways that protect our wildlife from polluting, harmful, damaging effects. We need to shape our artificial environment in a way that is in balance with our natural environment and we do not exceed its tolerance by any human action.

If we want to live a balanced, happy life and then provide the same for the growing generation, we cannot ignore the concepts discussed above because they all play an important role in quality of life, as the WHO put it in 1994: „Quality of life is an individual’s perception of their place in life as influenced by their culture, value systems, and their own goals, expectations, models, and relationships. A broadly understood concept that intricately encompasses an individual's physical health, mental state, extent of independence, social relationships, personal belief, and relationship to essential phenomena in the environment.

Materials and Methods

We used a questionnaire in our research. Our target group was 7th and 8th grade students from schools in different size locations. The total number of our respondents is 558.

The questions in the questionnaire were grouped and we analyzed them. We used the New Ecological Paradigm Scale (NEP), an environmental attitude survey that measures the effectiveness of environmental education. With the help of the NEP, we can learn about the efficiency and effectiveness of environmental education in education. We used a two-dimensional scale (PRE) of the two main environmental values, which is a dimension of conservation. This method describes the ecological behavior and the protection of environmental values. Our questionnaire included Admiration of Nature, also known as APR, which, according to the responses to the questionnaire, assessed the beauty of the environment and the quality of its attitudes. It included 7 questions. We also used the Environmentally Friendly Behavior scale, also known as the PEB1 scale, to measure environmentally conscious behavior. We asked 11 questions here, based on our own questions. Using the Healthy Behavior Scale, also known as the HB Scale, we observed healthy eating and exercise standards. HB nutrition was calculated from 21 questions and HB movement was calculated from 5 questions according to their own questions.

We downloaded the results to Excel. The mentioned scales' results for the type of settlement were analyzed by using SPSS softwer with ANOVA, analysis of variance.

Results and evaluation

More than half of the students, 53.2% (287 people) from small towns, completed the questionnaire. Of the remaining 46.8% of the village / village / farm, 26.4% (147 people) and 20.4% (114 people) took part in the research.

In our first questions, we analysed what respondents think about who influences the most their health-conscious knowledge. The change in the health-conscious knowledge of the students was influenced by the family. 35.8% of the respondents (200 people) stated that the knowledge of health awareness is changing in the family for the first time. In the second place, the Internet had an impact on students, with 13.4% (75 people) feeling that the Internet is shaping their attitudes. Friends and acquaintances came in the third place. 9.8% (55 people).

Study of environmental attitudes - New Environmental Paradigm scale. (NEP scale)

Table 1. Mean and standard deviation of responses to the NEP scale

Variable/Value	Average	Standard deviation
nep17	4,37	1,078
nep18	3,87	1,255
nep19	3,55	1,284
nep20	2,82	1,349
nep21	4,22	1,082
nep22	3,63	1,131
nep23	3,74	1,179
nep24	3,13	1,209
nep25	4,13	1,128
nep26	4,04	1,149

Source: The authors

We were happy to see that students say that plants and animals have the same rights to live as humans. This statement had the highest average, 4,37 (nep17). 81.5% of the students (455 people) thought that they mostly or completely agreed with the statement, and 8.8% (849 people) agreed less or not at all. 9,7% (54 people) they could not make a proper decision.

It received the lowest average, 2.82 (nep20) ; People still have to respect the laws of nature. 41.5% of students (232 people) agreed less or not at all, and 33% (184 people) mostly or completely agreed with this. In this way, we can state that almost half of the participants believe that the laws of nature should not be respected, and 25.4% (142 people) could not think exactly about this. Based on the responses to the NEP scale statements, the average of the 10 responses was 3.75 and the standard deviation was 0.57. It can be said that environmental education is on the right track as it is better than average, but it is not certain that this will lead to adequate change on a global scale.

PRE ecological behavior, protection of environmental values

Table 2. Mean and standard deviation of responses to the NEP scale

Variable/value	Average	Standard deviation
pre01	3,5	1,238
pre02	2,68	1,282
pre03	3,08	1,450
pre04	3,28	1,201
pre05	3,91	1,233
pre06	4,06	1,167
pre07	2,95	1,191
pre08	3,37	1,357
pre09	3,93	1,210

Source: The authors

71.9% (400 people) of students were mostly or completely likely to like to hike in places: a forest far from the city. 12.8% (71 people) have less or no characteristic of this, and 15.6% (87 people) do not give any special significance for it. Of the statements, it was the most popular among children, average was 4.06 (pre06). So it is good to see that most of them have a good time in nature and they are happy to choose it as a place to go.

The 9 statements on the PRE scale showed that the mean of the feedback was 3.41 and the standard deviation was 0.82. So, it is statable that ecological behaviour and the protection of environmental values are also on the right track for students, but they should live more energy-efficiently.

APR scale- admiration of nature- evaluation of environmental values

Table 3: Mean and standard deviation of responses to the APR scale

Variable/Value	Average	Standard deviation
apr02	3,04	1,363
apr03	3,12	1,396

apr04	2,83	1,391
apr05	2,92	1,375
apr06	2,97	1,421
apr07	3,27	1,431

Source: The authors

We knew about how much students admire and value the nature from their answers to 7 statements. The most popular among the students was watching the sounds of nature, which calmed them down (apr07). 47.5% (265 people) answered to this statement was mostly or completely characterized by a calming effect on the sounds of nature.

PEB1 scale: environment-friendly behaviour

Table 4. Mean and standard deviation of responses to the PEB1 scale

Variable/Value	Average	Standard deviation
peb1 01	2,68	1,282
peb1 02	3,91	1,233
peb1 03	2,95	1,191
peb1 04	3,37	1,357
peb1 05	3,44	1,555
peb1 06	3,05	1,702
peb1 07	3,05	1,762
peb1 08	2,20	1,628
peb1 09	2,91	1,371
peb1 10	2,61	0,976
peb1 11	1,90	0,883

Source: The authors

There were 11 statements about environment-friendly behaviour, from the answers we were able to evaluate and learn about the students' environmentally conscious behaviour. 68.6% of students (383 people), "I always turn off the lights when I do not need them" shows eco-friendly behaviour in this statement. 16.8% (94 people) it was less or not true to turn off the lights and 14.5% (81 people) gave a neutral answer. This was the best average, 3.91 (peb1 02).

71.7% of students (400 people) did not participate in an environmental or nature conservation non-school event as a volunteer. 13.4% (75 people) attended such events with their parents and / or siblings, 12% (67 people) with friends and 2.9% (16 people) with teachers. The participation was very low, it received the lowest average, 1.90 (peb1 11).

Healthy exercise habits

The HB scale contained 5 statements, from the given answers we could find out the average of the scale of health-friendly movement habits, which was 2.73, and a standard deviation was 0.73. The students' movement habits fell behind of the average. There are several reasons for this. The majority of students, 62.7% (350 people), attend training that requires physical activity never or only 1-2 times a week. Only 1-2 days a week that they spend with at least 60 minutes of exercise. This is true for 40% of students (223 people). 56.7% of the 558 students (316 people) spend at

least 2-4 or more hours each day using computers and / or making phone calls, playing on the mobile phone. 33.3% of them (186 people) watch television for 2-4 or more hours every day. Almost half of the students barely or never walk to school in a month.

Interdependence examinations

We examined the 7 scales in SPSS program by analysis of variance (ANOVA), we found differences for settlement types.

1. Study of environmental attitudes- New Environmental Paradigm scale. (NEP scale)

Does the NEP scale score differ in terms of the size of the residential settlement of the student?

The scores of the students on the NEP scale did not differ depending on the settlement of the students. $F_{555,2}=1.663$; $p=0.191$.

The average of the 10 questions on the NEP scale was 3.75. Examining the types of settlements, there was not any significant differences, which is a bit surprising to us, but it is also good that the villages are not far behind the county town. We consider the instructive work to be effective in all types of settlements.

2. PRE- Preservation scale: ecological behavior, protection of environmental values

Is the score on the PRE scale different in terms of the size of the residential settlement of the student?

The scores of the students on the PRE scale did not differ depending on the settlement of the students. $F_{555,2}=1.761$; $p=0,173$. This is illustrated on figure 6.

The mean of the 9 answers to the PRE scale was 3.41. The studies showed only slight differences between settlement types. The children study at the county seat achieved the best results, followed by the small town, and the village was very slightly below them. Ecological behaviour and the protection of human and environmental values are important tasks for all people, so that our descendants can also enjoy the beauties of our Earth and our environment.

3. UTL scale- utilization: exploitation of environmental values

Does the score on the UTL scale differ in terms of the size of the residential settlement of the student?

The scores of the students on the UTL scale did not differ depending on the settlement of the students. $F_{555,2}=1.998$; $p=0.137$. This is illustrated on figure 7.

The average of the 7 questions on the UTL scale was 2.7. The small town has become the one that takes the least advantage of nature. Then came the county seat and the village. These showed the worst values, but there was no significant difference between the types of settlements. This means that almost no type of settlement is better than the other, and in the same way small towns need to develop radically in this, not just villages.

4. APR- nature admiration scale: assessment of environmental values.

Does the APR scale score differ in terms of the size of the residential settlement of the completing student?

The scores of the students on the APR scale did not differ depending on the settlement of the students. $F_{555,2}=2.095$; $p=0.124$. This is illustrated on figure 8.

The mean of the 7 statements on the APR scale was 2.95.

Students studying in the small town and the county seat appreciate the beauties of nature almost equally. The average of the answers of the children of the villages differ slightly from these.

In our opinion, it is not an everyday sight for a child living in a housing estate to notice an animal (bird, insect, bugs, etc.). Those living in the garden house could meet them several times, that is why their sight is not so remarkable.

5. PEB1-eco-friendly behavior scale: surveying environmentally conscious behaviour

Does the score on the PEB1 scale differ in terms of the size of the residential settlement of the completing student?

The scores of the students on the PEB1 scale did not differ depending on the settlement of the students. $F_{555,2}=2.012$; $p=0.135$.

The answers to the 11 statements on the PEB1 scale had an average of 2.89. The town received the highest average, followed by the county seat and finally the village. Socialization scenes, such as the family and the school, as well as the educational impact of society, play an important role in environmentally conscious behaviour. In all the analysed settlements, the students showed below-average environmentally conscious behaviour.

In this respect, need development in all types of settlements, but especially for children studying in the village.

6. HB nutrition scale- analyzing healthy eating habits

Does the HB nutrition scale score differ in terms of the size of the residential student's settlement?

Students' scores on the HB nutrition scale differed depending on the students' settlement. $F_{555,2}=8.008$; $p=0.000373$.

The HB nutrition scale included 21 statements. The mean of the answers was 3.43.

Based on student feedback, their nutrition is better than average, but it must improve in the future. Children studying in small towns and villages also have the opportunity to eat healthier food, but they pay less attention to it. They would have more opportunities to produce and eat healthy ingredients with the help of their family e.g. vegetables, fruit.

Based on these, they eat from the shop several times, eating sweets, snacks, pastries and bread.

7. HB motion scale- examination of healthy movement habits

Does the HB movement scale score differ in terms of the size of the residential settlement of the completing student?

Students' scores on the HB movement scale differed depending on the students' settlement. $F_{555,2}=4.458$; $p=0.012$.

There were 5 statements on the HB movement habits scale, the average was 2.7.

The averages of the small town and the county seat are almost the same, the results of the students in the village / town are significantly lower, thus there was a significant difference between the types of settlements.

Conclusions and suggestions

Our results confirmed that the family plays a very important role in the development of health consciousness in young people, so it would be very important for parents to talk about these things with their children. Almost half of our respondents think that the laws of nature do not have to be respected, so it would be important to talk to them more about this topic and make them aware that nature needs to be treated more nicely, as it also affects our health.

Nature is still a very popular place to visit, many people like to be outside in the fresh air, to hear the sounds of nature, that is why we need to pay attention to keep our environment clean. Environmental or nature conservation programs and school events can be good locations where young people can playfully learn this important topic, therefore we recommend to organize and promote programs as many as possible.

If we look at the place of residence, there is a difference in sports habits. There are very few sports facilities in the village / town, like swimming pool or gym. Plenty of students in the city start the day with swimming early in the morning, which is not possible in the villages or the parent cannot afford to take their child to the nearest city. All in all, analyzing each type of settlement, students would have to do much more sports and exercise, but children, who live in a village, would have to take advantage of even more of the alternatives instead of relaxing.

Our research draws attention to important concepts such as health education, environmental awareness, environmental protection and sports, they have an impact on our lives and play a very important role. It is very important to show the child an example which will help them to have a healthy and quality life for which it is essential to clarify these concepts and pass on, which we have already mentioned before.

Acknowledgements

The research was supported by the Regional Development Fund within the framework of the GINOP-2.3.2-15-2016-00062 project entitled „Developing the quality of life in Eastern Hungary: Nutrition, performance biological and experimental biotechnology research and equipment development for preventing and treating human diseases”.

References

- [1.] Apor, P. (2011): A cardiovascularis kockázat kapcsolata a fizikai aktivitással és a fittséggel [The connection between cardiovascular risk, physical activity and fitness]. *Orvosi Hetilap*, 152. sz. 107–113. o. DOI: 10.1556/OH.2011.29022
- [2.] Bácsné Bába, É. – Fenyves, V. – Szabados, Gy. – Pető, K. – Bács, Z. – Dajnoki, K. (2018): Sport Involvement Analysis in Hungary, in the North Great Plain Region. *Sustainability* 10:5, pp. 1-20. <https://doi.org/10.3390/su10051629>
- [3.] Balázs-Földi, E. – Dajnoki, K. (2016): A fogyatékos és megváltozott munkaképességű személyek munkaerő-piaci részvételét befolyásoló jellemzők. Taylor: *Gazdálkodás- és Szervezéstudományi Folyóirat: A Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására Közleményei* 2016/4. sz.: No25 pp. 145-154.
- [4.] Balogh, R. – Bácsné Bába, Éva (2020): The role of sports and well-being programmes in choosing workplaces in the future. *International review of applied sciences and engineering* 11.(3). 280-286. <https://doi.org/10.1556/1848.2020.00148>
- [5.] Balogh, R. (2019): A fizikai aktivitás szerepe a munkahelyi egészségfejlesztésben. In: Bácsné, Bába Éva; Müller, Anetta (szerk.) "Mozgással az egészségért" A fizikai aktivitás jelentősége a

- jövő munkavállalóinak egészségmegőrzésében: *Nemzetközi Konferencia és Workshop: Válogatott tanulmánykötet = "Movement for health"* The importance of physical activity in health protection of future workers: International Conference and Workshop: Proceedings from the International Conference and Workshop. Debrecen, Magyarország: Debreceni Egyetem. 99-105.
- [6.] Bendíková, E. – Marko, M. – Müller, A. – Bába É., Bácsné (2018): Effect of Applied Health Oriented Exercises in Physical and Sport Education on Musculoskeletal System of Female Students. *Acta Facultatis Educationis Physicae Universitatis Comenianae*, 58(2),84–96. DOI: 10.2478/afepuc-2018-0008
- [7.] Bendíková, E. – Marko, M. – Müller, A. – Bába, É. Bácsné (2018): Effect of Applied Health Oriented Exercises in Physical and Sport Education on Musculoskeletal System of Female Students, *Acta Facultatis Educationis Physicae Universitatis Comenianae* 58: 2 pp. 84-96. <https://doi.org/10.2478/afepuc-2018-0008>
- [8.] Bíró, M. (2018): Bevezetés a sportpedagógiába In: Münnich, Á. (szerk.) *Fejezetek a Sportpszichodiagnosztika és Tanácsadás témaköreiből*. Debrecen, Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar Pszichológiai Intézet, Paper: http://psycho.unideb.hu/sport/fejezetek/bm_sportpedagogia/_book/index.html
- [9.] Boda, E. J. – Bácsné, Bába É. – Laoues-Czimbalmos, N. – Müller, A. (2019): Rekreációs fogyasztói szokások vizsgálata magyar fiatal felnőttek körében. Különleges Bánásmód, 5(4),33– 44. DOI: 10.18458/KB.2019.4.33
- [10.] Bodonyi, Edit – Busi, Etelka – Hegedűs, Judit – Magyar, Erzsébet – Vizely Ágnes (2006): Család, gyerek, társadalom. *Budapest, Bölcsész Konzorcium*.
- [11.] Bognár, J. – Trzaskoma-Bicsérdy, G. – Révész, L. – Géczy, G. (2006): A szülők szerepe a sporttehetség-gondozásban. *Kalokagathia* 44:(1-2.) pp. 86-95.
- [12.] Boros, Sz. – Kalmárné, R. Cs. (2011): A szabadidőeltöltési szokások testi énképre gyakorolt hatásai. *Kalokagathia*, 49 (2-4). 118-128.
- [13.] Bujdosó, Z. – Dávid, L. (2013): Extreme sports and other activities in tourism with special regard to the Mátra Mountain. *Journal of Physical Education and Sport*, Vol. 13. No. 1. 39–45
- [14.] Bujdosó, Z. (2016): A turizmus és a területfejlesztés kapcsolatrendszerére Magyarországon In: Kókai, S (szerk.) *A változó világ XXI. századi kihívásai : tanulmánykötet Prof. Dr. Hanusz Árpád egyetemi tanár 70. születésnapja tiszteletére Nyíregyháza, Magyarország : Nyíregyházi Egyetem Turizmus és Földrajztudományi Intézet* pp. 63-76.
- [15.] Busi, E. (2004): Multimédia és pedagógia. In. http://edutech.elte.hu/multiped/ped_03/ped_03.pdf Letöltés ideje: 2022.01.03.
- [16.] Campbell, A. (1976): Subjective measures of well-being. *American psychologist*, 31(2) p. 117-124. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.31.2.117>
- [17.] Cobb, C. W. – Rixford, C. (1998): Lessons learned from the history of social indicators (Vol. 1), *San Francisco: Redefining Progress*.
- [18.] Csepeli, Gy. (2006): Szociálpszichológia. *Budapest, Osiris Kiadó*.
- [19.] Dajnoki, K. – Kőmíves, P. M. – Szabados, Gy. N. – Bácsné Bába, É. (2020): Factors influencing well-being at work. *Hadtudomány*, 30: E-szám. 183-197. <https://doi.org/10.17047/hadtud.2020.30.e.183>
- [20.] Daniels, K. – Harris, C. (2000): Work, psychological well-being and performance. *Occupational Medicine – Oxford*, 50, 304-309
- [21.] Devita, S. – Müller, A. (2020): Association of Physical Activity (Sport) and Quality of Life: A Literature Review. *Geosport For Society*, 12, (1) 44-52.
- [22.] Dobay, B. – Müller, A. – Bendíková, E. (2017): Adult Health in Terms of Selected Lifestyle Factor, *Disputationes Scientifcae Universitatis Chatholicae In Ruzomberok* 17: 4 pp. 32-39., 8 p. (2017)
- [23.] Egészségügyi Világszervezet (WHO) 1994.

- [24.] Farkas, J. Zs. – Kovács, A. D.: A COVID-19 járvány környezeti összefüggései és tanulságai – felvetések egy környezettudatosabb társadalom érdekében. *Kézirat. Eötvös Loránd Kutatási Hálózat*. (A kézirat lezárva: 2020. április 15.)
- [25.] Grünhut, Z. – Bodor, Á. (2020): A fizikai (társadalmi) távolságtartástól a társadalmi szolidaritásig – Járványidőszaki fokozott veszélyeztetettség Magyarországon és Európa más országaiban a fizikai és lelki egészség, továbbá a társas kapcsolatok és a szubjektív jólét szempontjából.
http://www.docs.rkk.hu/rkkweb/GrunhutZ_BodorA_COVID_veszelyeztetettseg_Mo_EU.pdf (Letöltés: 2021. február 1.)
- [26.] Herpainé, L. J. – Simon, I. Á. – Nábrádi, Zs. – Müller A. (2017): Családok sportolási szokásainak szocioökonómiai hátterére. *Képzés és Gyakorlat: Training and Practice*, 15, (4), 37-52. DOI: 10.17165/TP.2017.4.4
- [27.] Hidvégi, P. – Bíró, M. – Müller, A. – Váczi, P. (2017): Testnevelési program a munkahelyi egészségfejlesztésben, *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis Nova Series: Sectio Sport* 44. 115-138. (2009): A sport és a hétköznapi kapcsolata. = *Sport, életmód, egészség. Budapest, Akadémiai Kiadó.*
- [28.] Honfi, L. (2009): A sport és a hétköznapi kapcsolata. = *Sport, életmód, egészség. Budapest, Akadémiai Kiadó.*
- [29.] Iski, G. – Rurik, I. (2014): Becslések a túlsúly és az elhízás hazai gazdasági ter-heiről [The Estimated Economic Burden of Overweight and Obesity in Hungary]. *Orvosi Hetilap*. 155. évf. 35. sz. 1406–1412. o. DOI: 10.1556/OH.2014.29902
- [30.] Jakopánecz, E. (2021): „#maradjotthon: Koronás élet. A megváltozott élet a COVID-19 járvány ideje alatt. Nagyszámú mélyinterjú kutatás eredményei”, *Marketing & Menedzsment*, 55(Különszám 1.), o. 19–30. doi: 10.15170/MM.2021.55.KSZ.01.02.
- [31.] Juhász, I. – Kőpkáné Plachy, J. – Kiszela, K. – Bíró, M. – Müller, A. – Révész, L. (2015): Időskorúak rekreációs fizikai aktivitásának hatása a kardiorespiratorikus rendszerre, *Magyar Sporttudományi Szemle* 16: 63 pp. 4-8., 5 p. (2015)
- [32.] Káló, Z. – Péntek, M.: Az életminőség mérése, In: Gulácsi László (szerk.), *Egészséggazdaságtan. Medicina, Budapest*, 2005: 161-189.
- [33.] Kerényi, A.: Általános környezetvédelem. *Szeged: Mozaik Kiadó*, 2006. 383 p., ISBN 9636971889
- [34.] Kiss, M. – Fehér, A. – Kontor, E. (2019): Az integrált viselkedéses modell alkalmazása az egészségmagatartás előrejelzésére és befolyásolására. In Fehér, A., Szakály, Z. (szerk.) *Egészségügyi kutatások. Debrecen, Magyarország: Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar*. 22-33.
- [35.] Kith, N. – Csernoch, L. – Balatoni, I.: Sport habits in North-Eastern Hungary. *Journal of Health Sciences* 4: 13 pp. 46-59., 14 p. (2014)
- [36.] Kós, K. – Herpainé Lakó, J. (2019): A család szerepe az egészségkárosító szokások tükrében = The role of the family as related to harmful behavior. Az Eszterházy Károly Egyetem tudományos közleményei. *Tanulmányok a sporttudomány köréből = Acta Universitatis de Carolo Eszterházy Nominatae. Sectio Sport*, 46. pp. 57-69. ISSN 22677-0105
- [37.] Kovács, S. Zs. – Uzzóli, A. (2020): A koronavírus-járvány jelenlegi és várható egészségkockázatainak területi különbségei Magyarországon. *Tér és Társadalom*, 2., 155–170. doi: 10.17649/TET.34.2.3265.
- [38.] Laoues-Czimbalmos, N. – Müller, A. – Mező, K. – Mercs, E., – Molnár, A. (2019): A környezeti nevelés és az egészséges életmód értékpreferenciáinak vizsgálata a „zöld” és „nem zöld” óvodába járó gyermekek szüleinek körében= Research of the Value Preferences of Environmental Education and Healthy Life in Parents of Children Who Go to Green and Non-Green Kindergarten. *Acta Carolus Robertus: Az Eszterházy Károly Egyetem Gyöngyösi Károly Róbert Campusának tudományos közleményei*, 9(2), 89-108. <https://doi.org/10.33032/acr.2019.9.2.89>

- [39.] Lengyel, A. – Kovács, S. – Müller, A. – Lóránt, D. – Szőke, Sz. – Bácsné Bába, É.: Sustainability and Subjective Well-Being: How Students Weigh Dimensions, *Sustainability* 11: 23 Paper: 6627 (2019) <https://doi.org/10.3390/su11236627>
- [40.] Lenténé- Puskás, A. – Bíró, M. – Dobay, B. – Pucsok, J. M. (2018): A szabadidő sportolás kínálati elemeinek, és szolgáltatásainak vizsgálata Magyarország Észak-alföldi régiójának szállodáiban. *Selye e-studies*, 9(1), 13–21. <https://doi.org/10.18458/KB.2019.4.45>
- [41.] Lenténé, P. A. – Tatár, A. – Lente, L. – Pucsok, J. – Bíró, M. – Hidvégi, P. (2019): A sport és wellness elemek megjelenése az Észak-alföldi régió három-, négy- és ötszallagos szállodáinak kínálatában. In: Bácsné, Bába Éva; Müller, Anetta (szerk.): "Mozgással az egészségért" A fizikai aktivitás jelentősége a jövő munkavállalóinak egészségmegőrzésében: Nemzetközi Konferencia és Workshop: Válogatott tanulmánykötet = "Movement for health" The importance of physical activity in health protection of future workers: International Conference and Workshop: Proceedings from the International Conference and Workshop. Debrecen: Debreceni Egyetem, pp. 204–215.
- [42.] Mészáros, Á. (2006): Életminőség- mérés asthma bronchialéban. *LAM*, 16: 353-359.
- [43.] Michalkó, G. (2010): Boldogító utazás: a turizmus és az életminőség kapcsolatának magyarországi vonatkozásai, *MTA Földrajztudományi Kutatóintézet. Budapest.* p.16-40.
- [44.] Miklósi István: Környezettudatosság és egészségtudatosság vizsgálata különböző méretű települések iskoláiban. Szakdolgozat, Nyíregyházi Egyetem (2021)
- [45.] Molnár, K. (2015): Környezeti nevelés – környezettudatos magatartásformálás = Environmental Education – Developing Environmentally Responsible Behaviour. In: *Tanulmánykötet Mészáros Károly tiszteletére 2015. Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Sopron*, pp. 125-131. ISBN 978-963-334-242-8
- [46.] Müller, A. – Bácsné Bába, É. (2018): Az egészséges életmód és a sport kapcsolata. *Magyarország, Létavértes: Létavértes SC '97 Egyesület.*
- [47.] Müller, A. – Balatoni, I. – Csernoch, L. – Bács, Z. – Bíró, M. – Bendikóvá, E. – Pesti, A. – Bácsné, Bába, É. (2018): Asztmás betegek életminőségének változása komplex rehabilitációs kezelés után = Quality of life of asthmatic patients after complex rehabilitation treatment, *Orvosi Hetilap* 159: 27 pp. 1103-1112. <https://doi.org/10.1556/650.2018.31046>
- [48.] Müller, A. – Kerényi, E. – Könyves, E. (2011): Effect of climate therapy and rehabilitation in Mátra Medical Institute Applied Studies in Agribusiness and Commerce, *Apstract - Applied Studies In Agribusiness and Commerce* 5: 3-4 pp. 39-42. <https://doi.org/10.19041/APSTRACT/2011/3-4/5>
- [49.] Müller, A. – Kerényi, E. (2009): Javuló életminőség és költséghatékonyság: A Mátrai gyógyintézet asztmás, szénanáthás és COPD-s betegek terápiai kezelésének hatásvizsgálata, *Economica (Szolnok)* 3. pp. 59-64.
- [50.] Orosz, É. – Kollányi, Zs. (2016): Egészségi állapot, egészségyenlőtlenségek nemzetközi összehasonlításban. In: Kolosi T., Tóth I. Gy. (szerk.): Társadalmi Riport. *TÁRKI, Budapest*, 334–357.
- [51.] Petrika, E. (2012): Rendszeres testedzés hatása a mentális egészségre és az életminőségre fiatal felnőtteknél: depresszív tünetek, stressz és stresszkezelés összefüggéseinek empirikus vizsgálata. *Debreceni Egyetem. Humán Tudományok Doktori Iskola.*
- [52.] Pfau, C. – Domonkos, S. (2016): Szabadidősport a felsőoktatásban= Leisure sport activities in universities. *Taylor*, 8(2), 111-117.
- [53.] Pfau, C. (2015): Analysis of the leisure sport activities in University of Debrecen. *APSTRACT: Applied Studies in Agribusiness and Commerce*, 9(1033-2016-84281), 75-80. <https://doi.org/10.19041/APSTRACT/2015/1-2/14>
- [54.] Simon, I. Á. – Kajtár, G. – Herpainé Lakó, J. – Müller A. (2018): A fizikai aktivitás és a mentális egészség jelentősége a 60 év fölötti korosztály életében, *Képzés És Gyakorlat: Training And Practice* 16: 1 pp. 25-36., 12 p. DOI: 10.17165/TP.2018.1.3

- [55.] Szakály, Z. – Véha, M. – Popovics, P. – Fehér, A. (2019): Different aspects of the health behaviour of the Hungarian population. In: Fehér, A., Szakály, Z. (szerk.) *Egészségpiaci kutatások. Debrecen: Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar.* 6-21.
- [56.] Szépné Varga, H. – Csernoch, L. – Balatoni, I.: E-sport kontra fizikai aktivitás a fiatal korosztályok körében. *Magyar Sporttudományi Szemle* 19: 75 pp. 85-85., 1 p. (2018)
- [57.] Uzzoli, A. (2020): Egészségügy. In: Czirfusz, Márton (szerk.) *Területi kihívások és területi politikák Magyarországon, 2010-2020.* Budapest, Magyarország: *Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Regionális Kutatások Intézete* (2020) 134 p. pp. 33-39., 7 p.
- [58.] Váczi, P. (2015): Basketball. In: Melinda, Bíró (szerk.): *Ball games: handball, football, volleyball, basketball.* Eger: *EKC Líceum Press*, pp. 93–124.
- [59.] Wersebe, J. (2005): *Környezeti nevelési tankönyv.* Erdélyi Kárpát Egyesület, Szatmárnémeti (Fordította: JANKÓ-SZÉP Ildikó)

Authors/Szerzők

Pálinkás Réka
rekapalinkas9@gmail.com

Kinczel Antonia
Sport- és rekreációs szervezés
III. Évfolyam
Debreceni Egyetem
Sportgazdasági-és Menedzsment Intézet
antokincz@gmail.com

Miklósi István
testnevelő tanár
Nyírbátori Éltés Mátyás Általános Iskola, Szakiskola, Készségfejlesztő Iskola és Kollégium
miklosiistvan12@gmail.com

Váczi Péter
egyetemi docens
Miskolci Egyetem
tesipeti@gmail.com

Laoues-Czimbalmos Nóra
tanársegéd
Debreceni Egyetem
laoues.nora@ped.unideb.hu
ORCID: 0000-0003-1443-9199

Dr. Müller Anetta
egyetemi tanár
Debreceni Egyetem
Sportgazdasági-és Menedzsment Intézet
muller.anetta@econ.inudeb.hu
ORCID: 0000-0002-9164-8050

